Miguel de Unamuno (1864–1936) – poet, filosof şi dramaturg spaniol, unul dintre primii existenţialişti care s-au opus dogmatismului şi încadrării în anumite tipare sociale. A fost profesor de greacă şi apoi rector între 1900

şi 1914 al Universităţii din Salamanca. Din 1924 a fost exilat în insula Fuerteventura din arhipelagul Canare, iar apoi s-a stabilit în Franţa. După revenirea sa în Spania în 1930 a fost repus în drepturi, fiind numit rector perpetuu al Universităţii din Salamanca (1934) şi ulterior cetăţean de onoare al ţării (1935).

Eseuri filosofice: *Vida de don Quijote y Sancho (Viaţa lui Don Quijote şi Sancho,* 1905); *Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y en los pueblos (Despre sentimentul tragic al vieţii la oameni şi la popoare,* 1913); *La agonía del cristianismo (Agonia creştinismului,* 1925). Poezii: *De Fuerteventura a Paris* (1925); *EI Cristo de Velázquez (Cristul lui Velázquez,* 1920). Romane şi volume de povestiri: *Paz en la guerra (Pace în război,* 1897); *Amor y pedagogia (Dragoste şi pedagogie,* 1902); *Niebla (Negura,* 1914); *Abel Sánchez o la historia de una pasión (Abel Sánchez sau istoria unei pasiuni,* 1917); *La tía Tula (Mătuşa Tula,* 1921); *Andanzas y visiones (Drumeţind prin Spania,* 1922); *Como se hace una novela (Cum se face un roman,* 1926), *Diario intimo (Jurnal intim,* 1999).

Miguel de Unamuno, *Tres novelas exemplares y un Prólogo.*
Alianza Editorial Madrid
Această ediţie a fost publicată prin intermediul UTE KÖRNER
Literary Agent
© Herederos de Miguel de Unamuno
© 2001 by Editura POLIROM, pentru prezenta ediţie

Miguel de Unamuno

Trei nuvele
Exemplare şi un Prolog

Traducere din limba spaniolă, tabel biobibliografic şi

postfaţă de
Ioana Zlotescu

POLIROM
2001

Câte ceva din viaţa prea plină a lui Don Miguel de Unamuno

(Notă biobibliografică)

1864 – la 29 septembrie se naşte la Bilbao cel de-al treilea fiu al comerciantului don Felix de Unamuno şi al soţiei sale, doña Salomé de Jugo.

1874 – februarie-mai: băiatul pe nume Miguel trăieşte împreună cu oraşul său zilele de luptă ale liberalilor de aici împotriva *carliştilor* care asediază oraşul.

1880–1883 – ani de studii (Literele şi Filosofia) la Madrid. Atmosfera intelectuală marcată de influenţa krausiştilor – raţionalişti în religie şi liberali în politică – îl transformă pe tânărul Miguel, credincios fervent, până într-atât încât în 1881 trece printr-o profundă criză religioasă: se îndoieşte de adevărul credinţei… „… tot căutând să aflu îndărătul textelor catolice spiritul creştinesc, catolicul practicant şi fervent care fusesem înceta puţin câte puţin să mai existe… am renunţat dintr-odată să mai merg la liturghie. Şi atunci m-am lansat într-o cursă vertiginoasă prin filosofie. Am învăţat nemţeşte citindu-l pe Hegel… Şi astăzi cred că fondul gândirii mele este hegelian. Pe urmă m-am îndrăgostit de Spencer; dar întotdeauna interpretându-l într-o manieră hegeliană…”

20 iunie 1884 – Miguel de Unamuno îşi susţine teza de doctorat intitulată *Critica problemei despre originea şi preistoria rasei basce*, obţinând calificativul maxim (*sobresaliente*).

1884–1888 – ani de activitate în Bilbao: este profesor de latină, psihologie, logică şi etică la Colegiul San Antonio; proiectează un dicţionar basco-castilian; se

familiarizează cu norvegiana şi daneza, fapt care îi trezeşte interesul pentru lecturi în original din Ibsen şi Kierkegaard; debutează nesemnificativ în literatură. Colaborează la ziarul *Lupta claselor*. În formarea personalităţii sale se resimte influenţa mamei (tatăl murise de mult) şi a logodnicei sale din Guernica, Concha Lizárraga, pe care o iubea de la doisprezece ani.

1889 – cunoaşte Italia („Port în minte Roma, întipărită în fantezia mea; port Neapole în ochi, oraşul întipărit în pupile; te port Florenţa, infiltrată în spirit şi în suflet") unde începe să-i iubească pe Dante şi pe Leopardi (îi va iubi mereu); trece apoi în Franţa – Marsilia, Lyon, Parisul în plină Expoziţie Universală.

1 iunie 1891 – Miguel de Unamuno obţine prin concursul susţinut la Madrid, înfrângându-l pe Angel Ganivet, catedra de greacă a Universităţii din Salamanca; la 13 iunie Unamuno păşeşte pentru prima dată în vechea şi celebra universitate şi astfel se deschide una dintre marile pagini ale existenţei sale: „De câte ori vă vorbesc despre mine, despre Spania mea sau despre orice altceva, vă vorbesc de fapt despre ea", spune Unamuno referindu-se la „acel oraş pe nume Salamanca, pădure de pietre sculptate, în care abia de simţi scurgerea timpului".

1895 – publică în revista *La España moderna* eseurile care alcătuiesc lucrarea *En torno al casticismo: Esenţa Spaniei* (am tradus astfel titlul urmând traducerea în limba franceză – care redă perfect sensul lucrării – realizată de Marcel Bataillon). Lucrarea reprezintă, aşa cum afirmă istoricul literar Valbuena Prat: „O adevărată teorie bazică a atitudinii care defineşte *generaţia de la 1898*, înrădăcinată în tradiţia spaniolă. Aici, viziunea Castiliei… a defectelor actuale ale Spaniei, precum şi impulsurile de renovare posibilă definesc un Unamuno mai degrabă creator decât destructor, mai degrabă susţinător al Spaniei eterne decât critic negativ".

1896–1897 – Unamuno trece din nou printr-o teribilă criză religioasă (inversă celeilalte). Meningita tuberculoasă de care suferă Raimundo (ultimul lui băiat,

născut de curând) i se pare lui Unamuno o pedeapsă divină pentru pierderea credinţei, atunci, în 1881. Într-o noapte de martie a anului 1897 se trezeşte în el, definitiv, *angoasa („la congoja”)* agonică a veşnicei sale disperări. La plânsul lui nestăpânit, soţia sa, Concha, sfâşiată de milă îl strigă: „Copilul meu!”; acel strigăt îl va urmări pe Unamuno toată viaţa, sugerându-i întotdeauna dubla semnificaţie a femeii adevărate, în primul rând mamă, precum şi a bărbatului adevărat, în primul rând copil al femeii sale. (Nu este greu de urmărit această idee în mai toate lucrările lui Unamuno. Personajele sale cele mai puternice vor fi femeile care sunt sau vor să fie mame.)

1897 – apare romanul *Paz en la guerra (Pace în război)* care relatează asediul oraşului Bilbao de către carlişti: n-am pus în el mult din sufletul meu şi am încercat să pun sufletul castei mele basce”. Pentru R. Gullón, romanul acesta reprezintă „o ciudată deplasare de la istorie la intraistorie, de la zgomotos la silenţios, de la bătăliile în câmp deschis la luptele din incinta închisă a sufletului”.

1900 – traduce *Brand*, de Ibsen.

30 octombrie 1900 – don Miguel de Unamuno este numit rector al Universităţii din Salamanca. „Feriţi-vă să adăpostiţi în sufletul vostru invidia şi trufia”, sunt cuvintele cu care îşi încheie Unamuno discursul adresat studenţilor.

1900–1914 – ani grei de luptă cu cei care urmăresc destituirea lui; polemici cu Ramiro de Maetzu şi Ortega y Gasset; ani decisivi şi fructuoşi pentru filozoful-scriitor care este Miguel de Unamuno. Astfel, în:

1902 – apare romanul *Amor y pedagogia (Dragoste şi pedagogie)*, o ironie la adresa pozitivismului închistat, simbolizat prin don Avito Carrascal, care vrea să facă din fiul lui un geniu, urmând tot soiul de calcule şi reţete ştiinţifice. Eşecul lui e tragicomic (se reliefează umorul sarcastic, uneori grosolan, al lui Unamuno).

1905 – *Vida de don Quijote y Sancho (Viaţa lui Don Quijote şi Sancho)*, eseu prin care încorporează „mitul hispanic, Spaniei timpului său” (Valbuena-Prat). Unamuno

vrea să demonstreze pasionat şi pasionant valoarea practică a quijotismului, „doctrină a cunoaşterii” bazată pe credinţa într-un ideal şi care înseamnă pentru individ salvarea de neant prin elevaţie interioară, iar pentru Spania o posibilă atitudine erotică menită să-i redea trecută ei grandoare.

1907 – apare volumul *Poesías*; neliniştea mistică şi existenţială, precum şi sensibilitatea care caută să capteze sufletul Spaniei sale prin viziunea transfigurată a peisajului, caracteristice operelor în versuri ale lui Unamuno, se conturează încă din acest prim volum. Versurile încărcate de esenţă şi gând demonstrează crezul lui Unamuno, opus modernismului, şi anume că „ceva ce nu e muzică e poezia”.

1912 – Unamuno scrie prologul traducerii spaniole a *Esteticii* lui Croce. Relaţia epistolară dintre ei se va menţine vreme îndelungată.

1913 – Apare eseul *Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y en los pueblos (Despre sentimentul tragic al vieţii la oameni şi la popoare)*, care, după cum susţine V. Prat este „cea mai filosofică dintre scrierile lui Unamuno… Ideea de Dumnezeu este, pentru autor, nu cauza, ci consecinţa acelui instinct de nemurire a sufletului”.

De asemenea, apar în volum unic piesele de teatru *La Venda; La princesa doña Lambra* (*Cu ochii legaţi; Prinţesa doña Lambra*).

Şi în piese, Unamuno renunţă complet la acţiunea exterioară. În privinţa tensiunii dramatice realizate prin înfruntarea unor euri tragice, pe un fundal lipsit de decor se poate face o apropiere cu teatrul antic, pe care Unamuno îl cunoştea atât de bine din lecturi în original şi chiar traduceri proprii. Dar niciuna dintre piesele sale nu se va bucura de succes de public, nici în aceşti ani şi nici mai târziu.

1914 – Cei care au urmărit destituirea lui din funcţia de rector reuşesc, în sfârşit. La 30 august Miguel de Unamuno este destituit din această funcţie de către

ministrul Instrucţiunii Publice, Bergamin. Motivele precise ale acestui act Unamuno nu le va şti cu precizie niciodată; rectorul Universităţii din Salamanca iritase Madridul prin toată atitudinea sa liberală, concretizată şi prin aderarea lui spirituală la Liga Educaţiei Politice, întemeiată de Ortega y Gasset şi care număra, printre cei 99 de membri efectivi, nume ca: Manuel Azaña, Ramiro de Maetzu, Antonio Machado, Pedro Salinas... Dar ceea ce iritase probabil în cel mai înalt grad ministerul fusese alegerea, la 22 martie 1914, ca senator al Universităţii din Salamanca, a lui Luis Maldonado în locul candidatului oficial al guvernului.

Ecourile destituirii lui Unamuno au fost uriaşe. Un amănunt doar: Torralva, directorul ziarului *El socialista* (*Socialistul)* îi scrie lui Unamuno o scrisoare de solidaritate arătându-i că, în pofida noului Unamuno „cel al teologiei sociale şi a metafizicii personale", atât de diferit de tânărul Unamuno fost colaborator al ziarului *Lupta claselor*, coloanele ziarului *El socialista* îi sunt puse la dispoziţie, „în apărarea dreptăţii călcate în picioare pe care o simbolizaţi".

Unamuno reprezintă acum, fără îndoială, intelectualitatea liberală, preocupată de viitorul cultural al ţării, pradă unui sistem nedrept, orb şi surd la nevoile sale reale, în frunte cu un rege incapabil (Alfons al XII-lea).

În aceste condiţii de zbucium complex – războiul naţional (mişcările subterane din Spania), şi individual (destituirea) – apare în acelaşi an 1914 romanul neliniştii existenţiale care este *Niebla (Negura);* reprezintă cristalizarea deplină a concepţiei lui Unamuno despre roman şi personajul de roman. Falsa autonomie (pirandelliană – dar Pirandello nu scrisese încă *Şase personaje în căutarea unui autor*) a personajului faţă de autor, demonstrează tragicul existenţei umane, un fel de fals autonomă.

1914–1923 – Destinul lui Unamuno se întretaie şi mai precis cu frământările politice ale Spaniei. Anii aceştia reprezintă pentru el, aşa cum spune unul dintre biografii

săi, Emilio Salcedo, „timpul omagiilor, dar şi al ofenselor”. Astfel, este solicitat să colaboreze la săptămânalul *España* condus de Ortega y Gasset, i se publică în semn de omagiu şapte volume de eseuri (1916), este numit membru al Comitetului de Onoare al Ligii Antigermanofile din Barcelona, republicanii din Vizcaya precum şi socialiştii din Madrid îl aleg candidat la alegerile de deputaţi din 1920 etc.; pe de altă parte, în septembrie al aceluiaşi an, este condamnat de către tribunalul din Valencia la şaisprezece ani de închisoare pentru „injurii” aduse regelui (Unamuno cere revizuirea condamnării şi rămâne într-o stare de libertate provizorie – de fapt chestiunea se va clasa). Condamnarea stârneşte indignarea opiniei publice; în revista *El Sol*, scriitorul Pérez de Ayala scrie: „Datoria lui don Miguel este să gândească, şi anume cu glas tare. A fost condamnat pentru că şi-a îndeplinit datoria aşa cum se cuvine”; Federaţia Universitară din Argentina îi trimite un mesaj de solidaritate.

Ecourile literare ale acestor ani frământaţi vor fi:

1917 – romanul: *Abel Sánchez o la historia de una pasión Abel Sánchez sau istoria unei pasiuni)*; este vorba de invidia colorată de ură. La întrebarea unui american dacă a fost influenţat în compunerea romanului de către piesa *Cain* a lui Byron, Unamuno răspunde: „Eu nu mi-am scos ficţiunile… din cărţi, ci din viaţa socială pe care o simt şi care mă face să sufăr şi de care mă pătrund”.

1920 – Apare poemul *El Cristo de Velázquez Cristul lui Velázquez)* meditaţie tulburătoare în faţa tabloului lui Velázquez din Muzeul Prado. Criticul José Maria de Cossio consideră acest poem „cel mai important poem religios scris în limba castiliană de la secolele de aur încoace”. Mai apar şi *Trei nuvele exemplare.*

1921 – Apare romanul *la tía Tula (Mătuşa Tula)* în care, după cum spune Gullón, se unesc „tema maternităţii spirituale cu tema maternităţii ca deghizare a voinţei posesive”.

1922 – Apare filozofica şi poetica sa carte de călătorii prin Spania: *Andanzas y visiones españolas (Drumeţind*

prin Spania). În prolog, Unamuno – cel care evită descrierea de peisaje în romane, peisajul neputând fi în acest caz decât un adaos exterior dramei interioare (argument justificator al lui Unamuno) – de data aceasta invită cititorul să caute în noua carte peisajul „în sine şi pentru sine".

Evenimentele se precipită în Spania. Generalul Primo de Rivera instaurează dictatura în ţară.

1923 – „Mă sufoc, mă sufoc în această cloacă şi mă doare Spania în miezul sufletului meu… A fi liberal acuma înseamnă să rabzi, cu căluşul în gură, şi să-ţi pregăteşti saliva, pentru a scuipa apoi adevărul acestei adunări degradate…", scrie Unamuno unui prieten din Argentina îndată după instaurarea dictaturii. Guvernul află de scrisoare; dacă la aceasta mai adăugăm şi conferinţa curajoasă ţinută de Unamuno la Bilbao, precum şi articolul veninos la adresa lui, publicat în *la gaceta regional,* în care este acuzat de a fi atacat religia creştină, Inchiziţia, „divina autoritate a lui Dumnezeu" şi pe rege, se înţelege actul arbitrar care va urma:

20 februarie 1924 – Direcţia Generală a Siguranţei îl destituie pe Unamuno din funcţia de prorector al Universităţii din Salamanca şi din cea de decan al Facultăţii de Litere şi Filosofie, condamnându-l în acelaşi timp la exil în insula Fuerteventura din arhipelagul Canare. Primo de Rivera îl acuză de „repetată neglijenţă în îndeplinirea datoriilor profesionale" şi de „campanie activă instituită împotriva Consiliului Militar şi a Regelui…"

La plecarea din Salamanca, pe drumul exilului, don Miguel este condus de o mulţime emoţionantă de studenţi, muncitori, intelectuali. Tuturor le spune pe peron, înainte de plecarea trenului spre Madrid: „Am să mă întorc, şi nu cu libertatea mea, care nu valorează nimic, ci cu a voastră".

4 iulie 1924 – Primo de Rivera decide graţierea lui Unamuno; acesta însă, care se şi îmbarcase în secret pe goeleta „L'Aiglon", pusă la dispoziţia lui de către Henry Duhamey, director al ziarului francez de stânga *Le*

quotidien, nu mai renunţă la proiectul de evadare în Franţa şi, deşi liber, pleacă în Franţa într-un exil voluntar şi tenace.

1924–1930 – Ani de exil voluntar şi de luptă împotriva dictaturii din Spania. Zile în şir, Unamuno se plimbă prin Parisul de care nu reuşeşte să se apropie sufleteşte, sfâşiat de dorul de patrie: „Închid ochii ca să te văd”. Multe din orele unei zile le petrece în cafeneaua *La Rotonde* stând de vorbă cu alţi spanioli exilaţi. La acest zbucium asistă prietenii lui – Georges Duhamel, Blasco Ibáñez, Jean Cassou şi Mathilde Pomés (ultimii doi, traducătorii în limba franceză a *Nuvelelor exemplare).* Fugitiv, îi cunoaşte pe Rainer Maria Rilke (în casa lui Duhamel) şi pe Paul Valéry (cu ocazia celui de-al treilea congres al Pen-Clubului). Este înconjurat de multă curiozitate, uneori chiar de afecţiune, dar sufletul lui e singur şi trist, sfâşiat de bătrâneţea care se apropie. La o şedinţă a Societăţii de Studii Latine ţinută la Paris în 1925, îl vede Iorgu Iordan care sesizează, în succinta creionare fizică pe care i-o face în articolul citat în postfaţă, izolarea lui: „Mic şi puţintel la trup, şedea pe un scaun cu mâinile la piept, ca un şcolar cuminte, tăcut şi complet străin faţă de tot ce-l înconjura...”

Rod al frământărilor sale interioare sunt: 1925 – *De Fuerteventura a Paris*, versuri de „satiră vibrantă, politică, biciuind sângeros Dictatura – Unamuno e frate, aici, cu Juvenal şi cu Quevedo – precum şi o emoţionantă expresie a singurătăţii şi tristeţii exilului”, cum le defineşte Valbuena Prat. În acelaşi an, apare în ediţie franceză *la agonía del cristianismo (Agonia creştinismului*), punctul de pornire al acestui eseu a fost cel plănuit de Unamuno cu titlul *Abisag, la sunamita*, povestea tinerei şi îndrăgostitei soţii a bătrânului rege David, care cu toată iubirea ei nu l-a putut izbăvi de moarte. „Şi ce era oare iubirea ei? Era credinţă? Era speranţă?” Abisag reprezintă un simbol pentru Unamuno: agonia – lupta între speranţă şi disperare; creştinismul nu este altceva decât fructul agoniei, al agoniei lui Iisus pe cruce, al Mariei îndurerate,

cultul luptei pentru credinţă.

Nemaisuportând Parisul, Unamuno pleacă în august la Hendaya, la frontiera spaniolă. Aici reia lucrul la versurile sale din *Romancero del destierro (Romanţe din exil)* care vor apărea în 1928 la Buenos Aires. Lucrarea, care redă pregnant neliniştile lui Unamuno din perioada exilului voluntar de la Paris, apare în:

1926 – şi se intitulează *Como se hace una novela (Cum se face un roman)*; prima ediţie apare în franceză, în traducerea lui Cassou. Este un tulburător roman în care autobiografia agonică a acelor ani se împleteşte cu povestea halucinantă a eroului agonist – tot Unamuno – frământat de nelinişti şi de groaza morţii. Lucrarea pare să fie şi un ecou al lecturii făcute de Unamuno a „teribilei *Peau de chagrin* a lui Balzac”, roman pe care, spune Unamuno: „l-am devorat aici, în Paris, cu o *angoasă (îngustia)* crescândă…”

Şi când, în februarie 1930, după ce în ianuarie căzuse de la putere Primo de Rivera, Unamuno este repus în drepturile sale, el se hotărăşte să se întoarcă în Spania. Gregorio Marañon îi trimite o scrisoare – mesaj de salut – în care spune că unul dintre păcatele cele mai grele ale dictaturii „… care tocmai a murit – de moartea care i se cuvenea, cea mai urâtă dintre morţi, moartea civilă… a fost fără îndoială persecutarea lui don Miguel de Unamuno… Nimeni n-a suferit în exil atâta cât a suferit acest spaniol, atât de drag nouă. Dar despre niciun alt exilat nu se poate spune că dorul lui din depărtări a fost atât de fecund ca al lui, pentru patria sa”.

9 februarie 1930 – Ora cinci după-amiază: Miguel de Unamuno păşeşte singur, cu profunda lui emoţie, pe podul internaţional de la Irún, cale deschisă spre Spania.

Spania înseamnă acum lupta pentru Republică. Don Miguel se avântă din plin în luptă, dar atunci când se va naşte Republica el nu o va mai înţelege – o dorea utopică, ideală.

27 aprilie 1931 – Republica sub preşedinţia lui Alcalá Zamora îi oferă funcţia de preşedinte al Consiliului

Instrucţiunii Publice. Înainte fusese reales rector al Universităţii din Salamanca. În iunie este votat ca deputat în Parlament (Cortés Constituyentes).

Dar Unamuno nu este făcut pentru o activitate politică realistă. El visează la „Maiestatea-sa, Spania", iluminată de „Dumnezeu, Domnul nostru".

Cu toată dezamăgirea pe care o produce Republicii prin aceste aspiraţii ale sale, ţara continuă să-l venereze; i se oferă locul răposatului Manuel de Sandoval în Academia spaniolă.

1934 – Alcalá Zamora semnează decretul prin care Unamuno este numit rector perpetuu al Universităţii din Salamanca.

15 aprilie 1935 – Onoarea pe care i-o acordă Republica culminează în această zi, când preşedintele Republicii semnează decretul prin care don Miguel de Unamuno y Jugo este numit cetăţean de onoare al ţării.

De asemenea, este propus pentru Premiul Nobel pe anul 1936. În străinătate este numit doctor *honoris causa* al Universităţii din Grenoble şi al celei din Oxford.

S-ar părea că i s-au împlinit toate visurile. Dar Unamuno este profund nefericit. Ca întotdeauna, neliniştit, sufletul lui este cuprins de îndoială faţă de Republică, faţă de Dumnezeu şi faţă de sine însuşi. O mărturie a acestei suferinţe interioare a celui ce nu mai poate crede în nimic, dar care se depăşeşte pe sine pentru binele semenilor, este romanul *San Manuel Bueno, mártir* (1933).

Doar cunoscându-i viaţa – agonie neîntreruptă pentru izbăvirea lui şi a Spaniei – şi înţelegându-i sinceritatea aspiraţiilor, chiar mistice sau utopice, numai aşa, înclinarea lui către mişcarea franchistă, în 1936, îndată după izbucnirea războiului civil, poate să nu pară o trădare a idealurilor sale contopite la un moment dat cu cele ale Republicii. O dovadă a sincerităţii sale cinstite şi nefericite este că atunci când realizează brutalitatea anilor care vor veni, în plină reuniune universitară, alături de el fiind generalul Millán Astray şi soţia lui Franco, Unamuno se ridică să vorbească despre „incivilitatea" războiului civil

care a izbucnit, „ura împotriva inteligenţei”. Părăsit de republicani, suspectat şi de adepţii noului regim, destituit din funcţia de rector, părăsit şi de soţia lui de o viaţă întreagă, care murise în 1935, don Miguel de Unamuno moare solitar, neînţeles şi neînţelegător, la 31 decembrie al anului 1936, în casa vieţii şi visurilor sale din Salamanca…

Ioana Zlotescu

Prolog

I

Trei *romane*[1] exemplare şi un prolog! La fel de bine aş fi putut înscrie pe coperta acestei cărţi *Patru romane exemplare.* Patru? De ce? Pentru că şi prezentul prolog este tot un *roman.* Un roman, să ne înţelegem, şi nu o *nívola*[2]; un roman.

Numele de *nívola,* pe care l-am dat romanului meu – atât de roman!

— *Niebla Negura)* şi pe care îl explic de altfel într-una dintre paginile sale, a fost soluţia găsită pentru a-i mei… să le spun critici? Bine; fie critici. Şi ei au ştiut să profite de ea, deoarece le favoriza lenea mintală. Lenea mintală, neputinţa de a judeca altfel decât în conformitate cu antecedentele este proprie celor care se consacră îndeletnicirii de critic.

Vom reveni, aici, în acest prolog – roman sau *nívola* – şi nu numai o dată asupra *nívoleriei.* Întrebuinţez atât de des acest „vom reveni” la persoana întâi plural, deoarece noi, cititorule, adică tu şi eu, vom reveni asupra acestor termeni. Iar acum să ne oprim la *exemplare.*

Exemplare? De ce?

Miguel de Cervantes a numit „exemplare” nuvelele publicate după *Don Quijote*-le său, pentru că, după cum ne spune în prologul cărţii: „nu există niciuna dintre ele din

1 Libertatea, faţă de titlul original, pe care şi-a luat-o traducătorul schimbând termenul de nuvelă în *roman* se explică în *Postfaţă.*

2 Vezi *Postfaţa.*

care să nu se poată scoate măcar un exemplu folositor”. Ca apoi să continue: „Am încercat să adaug la gloria republicii noastre un altfel de joc de biliard, în care orice mişcare să fie un carambol şi astfel toţi să se poată bucura de jocul acesta, fără daune pentru suflet sau trup, fiindcă jocurile oneste şi plăcute mai degrabă aduc foloase decât pagube”. Şi mai departe: „Da; fiindcă oamenii nu-şi petrec tot timpul în biserică sau în capele şi nici nu stau să lucreze toată ziua, mai există şi ore de recreare, când spiritul frământat se odihneşte; de aceea împodobim cu pomi aleile, de aceea ne ducem la izvoarele apelor, de aceea aplanăm disputele şi cultivăm cu sârg grădinile”. Şi Cervantes adaugă: „Îndrăznesc să afirm doar atât: că dacă în vreun anume fel pilda acestor nuvele ar putea să stârnească în cine le citeşte vreo poftă rea sau un gând nesăbuit, mai degrabă mi-aş tăia mâna cu care le-am scris, decât să le dau la lumină; la vârsta mea nu pot să mai glumesc cu viaţa de apoi”.

Din cele de mai sus putem deduce: întâi, că Cervantes a căutat să fie în nuvelele sale exemplar mai degrabă la modul pe care astăzi l-am numi estetic decât moral, vrând să ofere cu ele ore de recreare când spiritul frământat să se odihnească, şi apoi, că faptul de a le fi numit exemplare a fost o inspiraţie posterioară scrierii lor. Ceea ce este şi cazul meu. Acest prolog este posterior *romanelor* pe care le precedă şi prologhează, aşa cum o carte de gramatică este posterioară limbii căreia încearcă să-i stabilească reguli, iar o doctrină morală este posterioară faptelor de virtute sau de viciu pe care încearcă să le explice. Acest prolog este, într-un anumit fel, alt *roman*, *romanul romanelor* mele. Şi mai este în acelaşi timp şi explicarea a ceea ce înseamnă pentru mine *romanele.* Sau, dacă vreţi, *nívolele.*

Şi numesc exemplare aceste *romane,* fiindcă le dau drept exemplu – chiar aşa – exemplu de viaţă şi de realitate, da!

De realitate! De realitate, da!

Agoniştii[3] romanelor mele, adică luptătorii – sau dacă doriţi îi vom numi personaje – sunt reali, teribil de reali, plămădiţi din realitatea cea mai intimă, din cea pe care şi-o dau ei înşişi – şi nu din cea pe care le-ar da-o cititorii – adică realitatea care înseamnă pur şi simplu a vrea să fii sau pur şi simplu a vrea să nu fii.

II

Nu există nimic mai ambiguu decât ceea ce se numeşte realism în arta literară. Care este oare realitatea realismului?

E adevărat că aşa-numitul realism, acest ceva absolut exterior, aparenţi al, cortical şi anecdotic, se referă la arta literară şi nu la cea poetică sau de efervescenţă creatoare. Într-un poem – şi cele mai bune romane sunt poeme – într-a creaţie, realitatea nu este ceea ce criticii numesc realism. Într-o creaţie, realitatea este o realitate intimă, efervescent creatoare şi care ţine de voinţă. Un poet nu-şi zămisleşte făpturile – făpturi vii – cu mijloacele aşa-numitului realism. Personajele realiştilor sunt de obicei manechine împodobite şi ele se mişcă trase de sfori, având în piept un fonograf care repetă frazele adunate pe străzi, de prin pieţe şi cafenele şi puse în mapă de către Maese Pedro[4].

Care este realitatea intimă, realitatea reală, realitatea eternă, realitatea poetică sau efervescent creatoare a unui om? – fie el om în carne şi oase, fie dintre cei pe care îi numim fictivi – de fapt e totuna. Fiindcă Don Quijote este tot atât de real ca şi Cervantes; Hamlet şi Macbeth, ca şi Shakespeare… Al meu Augusto Pérez avea poate o dreptate a lui, spunându-mi aşa cum îmi spunea – mă refer la unele pagini din romanul meu (atât de roman!)

---

3 În original *agonistas*; pentru a nu sărăci sensul termenului l-am păstrat şi în traducerea românească, sperând că înţelesul lui se va desluşi din textul autorului precum şi din postfaţa traducerii.

4 Păpuşar de ocazie din romanul *Don Quijote* (partea a II-a, capitolele 26–27).

Negura – că eu nu eram poate decât un pretext ca povestea lui şi a altora, până şi a mea proprie, să vină pe lume.

Ce anume este într-un om mai intim, mai efervescent creator şi mai real?

Aici trebuie să mă refer încă o dată la atât de ingenioasa teorie a lui Oliver Wendell Holmes – din lucrarea sa *The Autocrat of the Breakfast Table*, III – în legătură cu cei trei Ion sau cei trei Toma. Wendell ne spune că atunci când stau de vorbă doi, Ion şi Toma, de fapt la conversaţie iau parte şase, care sunt:

Trei Ion…

1. Ion cel real, cunoscut doar de Creatorul său.
2. Ion cel ideal al lui Ion – niciodată cel real şi adeseori foarte deosebit de acesta.
3. Ion cel ideal al lui Toma; niciodată Ion cel real şi nici Ion al lui Ion, ci adeseori deosebindu-se foarte mult de amândoi.

Trei Toma…

1. Toma cel real.
2. Toma cel ideal al lui Toma.
3. Toma cel ideal al lui Ion.

Adică, ceea ce eşti, ceea ce crezi că eşti şi ceea ce crede despre tine celălalt. Oliver Wendell Holmes discută în continuare valoarea fiecăruia dintre ei.

Dar eu am să iau altă cale decât intelectualistul yankeu Wendell Holmes. Şi spun că, pe lângă cel care eşti pentru Dumnezeu – dacă pentru Dumnezeu poţi să fii cineva – şi cel care eşti pentru alţii şi cel care crezi că eşti, mai eşti şi cel care ai vrea să fii. Acesta, cel care ai vrea să fii este în tine, înăuntrul tău, creatorul, şi este cel cu adevărat real. Şi ne vom salva sau ne vom pierde prin cel care am vrut să fim şi nu prin cel care am fost. Dumnezeu te va răsplăti sau te va pedepsi astfel încât să fii, în eternitatea eternităţii, cel care ai vrut să fii.

Dar sunt unii care vor să fie şi alţii care vor să nu fie, atât în cazul oamenilor reali, întrupaţi în carne şi oase, cât şi în cel al oamenilor întrupaţi în ficţiunea romanului sau *nívolei.* Există eroi ai voinţei de a nu fi, eroi ai *non-voinţei.*

Înainte de a trece mai departe, sunt dator să explic că nu este acelaşi lucru să vrei să nu fii, eu să nu vrei să fii.

Există, într-adevăr, patru poziţii, dintre care două sunt pozitive: a) a vrea să fii; b) a vrea să nu fii; şi două negative: c) a nu vrea să fii; d) a nu vrea să nu fii. Întocmai cum e cu putinţă: să crezi că există Dumnezeu, să crezi că nu există Dumnezeu, să nu crezi că există Dumnezeu şi să nu crezi că nu există Dumnezeu. Şi aşa cum a crede că nu există Dumnezeu nu este acelaşi lucru cu a nu crede că există Dumnezeu, nici a vrea să nu fii nu este acelaşi lucru cu a nu vrea să fii. Din cineva care nu vrea să fie cu greu se poate scoate o făptură poetică, de roman; în schimb, din cineva care vrea să nu fie, da, se poate. Iar cel care vrea să nu fie, nu este – desigur – un sinucigaş.

Cel care vrea să nu fie vrea acest lucru fiind.

Cum? Totul vi se pare încâlcit? apoi dacă vi se pare încâlcit şi dacă nu sunteţi în stare, mai mult decât să înţelegeţi, să simţiţi toate acestea, să le simţiţi cu pasiune şi în mod tragic, nu veţi ajunge niciodată să creaţi făpturi reale şi nici să vă bucuraţi de vreun roman, nici măcar de cel al vieţii voastre. Deoarece, ştiut este că cel care simte bucuria unei opere de artă, o simte pentru că o creează în sine, o recreează şi se recreează odată cu ea. De aceea pomenea Cervantes în prologul la *Nuvelele exemplare* de „ore de recreare”. Eu unul m-am recreat cu al său *Licenciado Vidriera* recreându-l în mine şi recreându-mă. Iar acel *Licenciado Vidriera* eram eu însumi.

III

Am stabilit, deci – adică, mi se pare că am stabilit – că omul cel real, *realis,* mai *res*, mai lucru, adică, mai cauză – există numai ceea ce făptuieşte – este cel care vrea să fie sau cel care vrea să nu fie – creatorul. Numai că

acesta pe care l-am putea denumi, la modul kantian, numenic, omul acesta volitiv şi ideal – al ideii-voinţă sau forţă – este nevoit să trăiască într-o lume fenomenică, aparenţială, raţională, în lumea aşa-numiţilor realişti. Şi trebuie să viseze viaţa care este vis. De aici, din această ciocnire a oamenilor acestora reali, unii împotriva altora, izvorăşte tragedia şi comedia, romanul şi *nívola.* Dar realitatea este numai cea intimă. Realitatea nu este constituită nici din recuzită, nici din decor, nici din costume, nici din fundal, nici din mobilier, nici din adnotări, nici din…

Comparaţi-l pe Segismundo[5] cu Don Quijote, amândoi visători ai vieţii, în viaţa lui Don Quijote nu morile de vânt erau reale, reali erau uriaşii. Morile erau fenomenice, aparenţiale; uriaşii erau numenici, substanţiali. Visul este cel care e viaţă, realitate, creaţie. Însăşi credinţa nu este altceva, după Sfântul Petru decât substanţa lucrurilor la care se năzuieşte, iar ceea ce se năzuieşte este vis. Iar credinţa este izvorul realităţii, pentru că este viaţă. A crede înseamnă a crea.

Oare *Odiseea*, această epopee care este un roman, şi un roman real, foarte real, devine mai puţin reală atunci când ne povesteşte minuni din lumea visului pe care un realist le-ar exclude din arta sa?

IV

Da, cunosc prea bine cântecul criticilor care s-au legat de *nívola*; romane de teză, filosofice, simbolice, concepte personificate, eseuri în formă dialogată… şi aşa mai departe.

Dar iată: un om, un om real, care vrea să fie sau care vrea să nu fie, este un simbol, iar un simbol se poate preface în om. Ba chiar şi un concept. Un concept poate să devină persoană. Cred că ramura unei hiperbole vrea – da, întocmai aşa vrea! – într-o năzuinţă continuă să-şi atingă asimptota, dar nu reuşeşte, şi mai cred că geometrul care

5 Personaj din piesa lui Calderón de la Barca, *Viaţa e vis.*

ar simţi această vrere deznădăjduită de unire a hiperbolei cu asimptota ei, ne-ar crea această hiperbolă ca pe o persoană, ca pe o persoană tragică. Şi mai cred că elipsa vrea să aibă două focare. Şi cred în tragedia sau în romanul binomului lui Newton. Numai că nu ştiu dacă şi Newton a simţit-o.

Criticii spun despre orice că este sau concept pur, sau personaj de Acţiune!

Te asigur, cititorule, că dacă Gustave Flaubert a simţit, după cum se spune, simptome de otrăvire atunci când scria, adică atunci când crea romanul Emmei Bovary, roman socotit drept pildă de roman – şi încă roman realist – eu unul, atunci când al meu Augusto Pérez gemea în faţa mea – mai bine zis înăuntrul meu – astfel: „Vreau să trăiesc, don Miguel, vreau să trăiesc, vreau să trăiesc…” (în romanul Negu*ra)* – *e*u mă simţeam murind.

„Fiindcă Augusto Pérez eşti tu însuţi!…” mi se va spune. Dar nu! E adevărat că toate personajele mele din romane, toţi agon*iştii cre*aţi de mine i-am scos din suaetul meu, din realitatea mea intimă – care-i o lume întreagă – ceea ce nu înseamnă însă că ei sunt eu însumi. Fiindcă, la urma urmelor, cine sunt eu însumi? Cine-i cel care semnează Miguel de Unamuno? Este… unul dintre personajele mele, una dintre făpturile mele, unul dintre agoniști*i mei. Ia*r acel eu ultim şi intim şi suprem, acel eu transcendent – sau imanent – cine-i? Dumnezeu ştie… Poate că Dumnezeu însuşi…

Şi vreau să vă spun că personajele acelea crepusculare – nu de miez de zi şi nici de miez de noapte – care nici nu vor să fie şi nici nu vor să nu fie, care se lasă purtate şi aduse, vreau să vă spun că toate aceste personaje care abundă în romanele noastre contemporane spaniole, cu toate caracteristicile şi semnalmentele lor diferenţiatoare, cu toate zorzoanele şi ticurile şi gesturile lor, de cele mai multe ori nu sunt persoane şi nici nu au realitate intimă. În nicio clipă ele nu se golesc, nu-şi dezgolesc sufletul.

Pe un om adevărat îl descoperi, îl creezi, într-o clipă,

într-o frază, într-un strigăt. Ca în Shakespeare. Şi după ce l-ai descoperit astfel, după ce l-ai creat, îl cunoşti mai bine – poate – decât se cunoaşte el însuşi…

Cititorule, dacă vrei să creezi pentru a sluji arta, persoane, oameni, *agonişti*-tragici sau comici, adică făpturi de roman, nu îngrămădi detalii, nu te dedica observării trăsăturilor exterioare la cei cu care vii în contact, ci apropie-te de ei, stârneşte-i dacă poţi şi, mai presus de orice, iubeşte-i şi aşteaptă ca într-o zi – poate niciodată – să-şi scoată la lumină şi să-şi dezgolească sufletul sufletului lor, ceea ce vor ei să fie într-un strigăt, într-un gest, într-o frază – şi atunci ia acel moment, păstrează-l înăuntrul tău şi lasă-l să se dezvolte acolo ca un germen, în personajul adevărat, în cel care este cu adevărat real. Poate vei ajunge să ştii mai bine decât prietenul tău Ion sau decât prietenul tău Toma cine este cel care vrea să fie Ion sau cine este cel care vrea să fie Toma sau cine este cel care fiecare dintre ei vrea să nu fie.

Balzac nu era un om modern şi nici nu-şi petrecea timpul notând ceea ce vedea sau auzea la ceilalţi. El purta lumea înăuntrul său.

V

Fiecare fiinţă omenească poartă înăuntrul ei cele şapte virtuţi şi cele şapte vicii capitale opuse: este orgolios şi umil, lacom şi reţinut, lasciv şi cast, invidios şi milostiv, zgârcit şi generos, leneş şi harnic, mânios şi răbdător. Şi poate scoate din el însuşi la fel de bine pe tiran şi pe sclav, pe criminal şi pe sfânt, pe Cain şi pe Abel.

Nu spun că Don Quijote şi Sancho au izvorât din aceeaşi sursă fiindcă ei nu se opun unul altuia; Don Quijote este Sancho pancesc, iar Sancho Panza este quijotesc, aşa cum cred că am demonstrat în cartea mea: *Viaţa lui Don Quijote şi Sancho.* Deşi poate se va găsi cineva să-mi aţină calea spunându-mi că Don Quijote şi Sancho din această lucrare a mea nu sunt cei ai lui Cervantes. Şi e foarte adevărat. Fiindcă Don Quijote şi Sancho nu sunt ai lui

Cervantes şi nu sunt nici ai mei, sunt ai tuturor acelor care îi creează şi recreează. Sau, mai bine zis, sunt ai lor înşile, iar noi, când îi contemplăm şi creăm, suntem ai lor.

Nu ştiu dacă Don Quijote al meu este altul decât cel al lui Cervantes sau dacă, fiind acelaşi, n-am descoperit cumva în sufletul lui adâncimi nedescoperite de primul – Cervantes – care ni le-a înfăţişat. Fiindcă sunt sigur, printre altele, că Cervantes nu a apreciat cum se cuvine tot ceea ce, în visul de viaţă al Cavalerului, a însemnat acea dragoste ruşinată şi tăcută pe care o simţea pentru Aldonza Lorenzo. De asemenea, Cervantes n-a pătruns în întregime nici quijotismul lui Sancho Panza.

În rezumat: fiecare fiinţă omenească poartă în sine cele şapte virtuţi capitale şi cele şapte vicii opuse; datorită lor este în stare să creeze orice tip de *agonist.*

Bieţii indivizi care se tem de tragedie, acele umbre de oameni care citesc pentru a nu afla nimic sau pentru a-şi omori timpul – vor avea de omorât eternitatea! – când se întâlnesc într-o tragedie sau într-o comedie sau într-un roman sau într-o *nívola* dacă doriţi, cu un bărbat, cu nimic altceva decât cu un bărbat sau cu o femeie, cu nimic altceva decât cu o femeie, se întreabă: „De unde i-o fi scos autorul pe ăştia?”. La o asemenea întrebare nu li se poate da decât un singur răspuns: „Din tine, nu!”. Şi cum un asemenea bărbat sau o asemenea femeie n-au putut să iasă din vreunul dintre acei oameni cotidieni şi crepusculari, este inutil să li-i prezinţi, întrucât ei nu-i vor recunoaşte drept oameni. Sunt în stare să-i numească simbol sau alegorie.

Acest individ cotidian şi aparenţial, care fuge de tragedie, nu este visul meu, al unei umbre, cum numea Pindar omul. Cel mult poate să fie umbra unui vis, cum a spus Tasso.

Pentru că acel care fiind visul unei umbre şi, conştient de acest fapt suferă, atunci cu vrerea sau fără vrerea lui va fi un personaj tragic; în stare să creeze şi să recreeze în sine însuşi personaje tragice – sau comice – va fi în stare să devină romancier; da, aşa este; poet şi capabil

să-i placă un roman, adică, un poem.

VI

E limpede?

Lupta pentru a da limpezime creaţiilor noastre este altă tragedie.

Iar acest prolog este alt roman. Este romanul romanelor mele, de la *Pace în război* şi *Dragoste şi pedagogie*, de la povestirile mele – tot romane – şi *Negura* şi *Abel Sánchez* – acesta poate cel mai tragic dintre toate – şi până la cele *Trei nuvele exemplare* pe care ai să le parcurgi, cititorule; dacă nu cumva ţi-a pierit cheful după acest prolog.

Vezi, cititorule, de ce numesc exemplare aceste romane? Dar-ar Dumnezeu să slujească drept pildă!

Ştiu că astăzi, în Spania, cel mai mare consum de romane îl fac femeile. Adică nu femei! – ci doamne şi domnişoare. Şi mai ştiu că acestor doamne şi domnişoare le place mai ales să citească romanele recomandate de către duhovnici sau pe cele interzise de ei; sau pe cele cu sentimentalisme ieftine care distilează ladan sau romane pornografice care preling puroi. Şi nu pentru că ar fugi de ceea ce le-ar face să gândească; fug de ceea ce le-ar face să se simtă tulburate. Fiindcă pentru ele o tulburare care să nu se termine în… Mai bine tac!

Aceste doamne şi domnişoare se extaziază fie în faţa unui veşmânt montat pe un manechin – dacă veşmântul e la modă fie în faţa despuierii sau seminudului; nudul franc şi nobil le repugnă. Mai ales nuditatea sufletului.

Şi iată deci care sunt căile literaturii noastre romaneşti!

Literatură… da, literatură. Şi nimic mai mult decât literatură. Adică un gen de subzistenţă, supus legii cererii şi ofertei, supus exportului şi importului, contractelor şi taxelor vamale.

Şi iată-le, în sfârşit, cititori şi cititoare, domnilor, doamnelor şi domnişoarelor, aceste *Trei nuvele exemplare* cu *agoniştii* lor, care, chiar de-ar fi să trăiască izolaţi şi

necunoscuţi, eu unul ştiu că vor trăi. Sunt tot atât de sigur de asta, cum sunt sigur că şi eu am să trăiesc.

Cum? Când? Unde? Numai Dumnezeu ştie…

Două mame

I

Ce greu apăsa asupra bietului don Juan existenţa Raquelei! Văduva aceea, cu desperarea de a nu avea copii, cuibărită în inima sufletului, pusese gheara pe el şi-l ţinea prizonier, consumând esenţialul vieţii lui, nu ceea ce este trecător. Iar în don Juan, odată cu trezirea dorinţei, murise întreaga lui voinţă. Ochii şi mâinile Raquelei îi potoleau şi amorţeau toate poftele. Iar căminul acela singuratic, clădit în afara legii, era ca o chilie de îndrăgostiţi într-o mănăstire.

De îndrăgostiţi? El, don Juan era îndrăgostit de Raquel? Nu, ci absorbit de ea, pierdut în acea femeie şi în pustiul văduviei ei. Pentru că, după cum gândea don Juan, Raquel era, înainte de toate şi mai presus de orice, văduvă, şi încă văduvă fără copii; Raquel părea să se fi născut văduvă. Dragostea ei era o dragoste încleştată, cu iz de moarte, care căuta înăuntrul omului ei, atât de profund înăuntrul lui, încât ieşea din el, căuta ceva de dincolo de viaţă. Iar don Juan se simţea târât de ea adânc, spre profunzimile pământului. „Femeia asta mă va ucide”, îşi spunea el ades, şi atunci se gândea la dulceaţa odihnei fără de sfârşit, învelit cu pământ, după ce ar fi fost ucis de o femeie ca ea.

De mult îl îndemna Raquel pe don Juan al ei la căsătorie; dar nu să se însoare cu ea, cum ar fi dorit bietul om.

Raquel: Să te însori cu mine? Dar n-are sens, puişor! … Pentru ce? La ce ne-ar folosi să ne căsătorim cum cere Biserica şi Dreptul Civil? După cum ne-au învăţat la Catehism, căsnicia a luat naştere pentru a da binecuvântarea celor uniţi şi pentru ca ei să dăruiască prunci cerului. Să ne căsătorim? Păi nu suntem ca şi

căsătoriţi? Să ne dea binecuvântarea? Vai, puişor! spunea ea trecându-i pe deasupra nasului cele cinci degete lungi şi atât de subţiri ale mâinii drepte – nici tu, nici eu nu mai avem nevoie de binecuvântare. Să dăruim prunci cerului… să dăruim prunci cerului!

Spunând acestea, glasul ei se frângea şi în gene îi tremurau perle lichide în care se răsfrângea bezna de nepătruns din adâncul ochilor ei.

Don Juan: Dar ţi-am mai spus, Quelina, că ne mai rămâne un mijloc, cel de a ne căsători după legea lui Dumnezeu şi a oamenilor… Raquel: Tu îl invoci pe Dumnezeu, puişor? Don Juan: Să ne căsătorim după lege şi să adoptăm un copil…

Raquel: Să adoptăm un copil?… Mai lipsea să spui că unul de la azil…

Don Juan: Oh, nu! De exemplu, pe nepoţelul acela al tău…

Raquel: Ţi-am mai spus, Juan, să nu vorbeşti despre asta… să nu mai vorbeşti despre asta… Fiindcă ne bucurăm de avere, sora mea…

Don Juan: Bine spui, ne bucurăm…

Raquel: Sigur că spun bine! Sau poate îţi închipui că nu ştiu că averea ta este a mea, pe de-a întregul a mea, aşa cum eşti şi tu, întreg al meu?

Don Juan: Pe de-a întregul, Quelina!

Raquel: Sora mea ne-ar da pe oricare dintre copiii ei, ştiu, ni l-ar da de bunăvoie. Dar cum n-aş întâmpina nicio greutate ca să-l am, niciodată nu l-aş putea socoti drept al meu. Oh, să nu poţi să naşti! Să mori născând!

Don Juan: Linişteşte-te, iubita mea!

Raquel: Tu, Juan, tu trebuie să-ţi schimbi gândurile… un copil adoptat, adoptiv, rămâne întotdeauna ca un pensionar de azil. Fii tată, Juan, fii tată, dacă pe mine nu ai putut să mă faci mamă. Dacă m-ai fi făcut mamă, ne-am fi căsătorit, da, atunci da… De ce laşi capul în jos? De ce te ruşinezi?

Don Juan: Mă faci să plâng, Raquel, şi eu…

Raquel: Da, ştiu că tu nu ai nicio vină, cum n-a avut

nici soţul meu, acel…

Don Juan: Iar începi…

Raquel: Bine! Dar tu îmi poţi da un copil. Cum? Zămislindu-l în altă femeie, al tău, şi dăruindu-mi-l mie pe urmă. Cu vrerea sau fără vrerea ei, vreau eu şi asta ajunge!

Don Juan: Dar cum poţi dori să iubesc altă femeie?…

Raquel: S-o iubeşti? Cum adică s-o iubeşti? Cine a pomenit de asta? Ştiu prea bine că astăzi, chiar dac-ai dori, n-ai mai putea să iubeşti altă femeie. Şi nici eu nu aş consimţi! Dar nu e vorba s-o iubeşti; e vorba s-o însămânţezi! Vrei să-ţi spun mai pe şleau? vorba s-o laşi grea. Fă-o mamă şi pe urmă dă-mi mie copilul, cu sau fără voia ei.

Don Juan: Cea care ar accepta aşa ceva ar fi o…

Raquel: Cu averea noastră?

Don Juan: Şi cărei femei să-i propun asta?

Raquel: Să-i propui ce?

Don Juan: Asta…

Raquel: Nu trebuie să-i propui altceva decât căsătoria…

Don Juan: Raquel!

Raquel: Da, Juan, da; căsătoria! Trebuie să te însori şi eu am să-ţi caut nevasta; o nevastă care să ofere garanţii de reuşită… Şi care să arate bine, bineînţeles!

Vorbind astfel ea râdea cu un râs care suna a plâns.

Raquel: Va fi soţia ta, şi pe soţia ta, sigur! n-o să pot fi geloasă…

Don Juan: în schimb, o să fie ea geloasă pe tine…

Raquel: firesc! Dar asta o să ajute la înfăptuirea operei noastre. Vă veţi căsători, veţi primi toate binecuvântările şi-mi veţi dărui pe puţin un copil… mie. Şi lasă în seama mea grija cerului.

Don Juan: Nu huli…

Raquel: Ştii tu ce este cerul? Ştii tu ce este infernul? Ştii unde-i infernul?

Don Juan: Se spune că în miezul pământului…

Raquel: Sau poate în miezul unui pântec sterp…

Don Juan: Raquel!… Raquel!…

Raquel: Vino, vino aici…

Îl aşează pe coapsele ei vânjoase, îl strânse la piept ca pe un copil şi, apropiindu-şi buzele uscate de urechea lui, îi şopti ca într-un susur:

Raquel: Ţi-am şi căutat nevasta… Am şi căutat-o pe cea care are să fie mama copilului nostru… Nimeni nu a căutat cu mai multă grijă o doică, decât am căutat eu pe această mamă…

Don Juan: Şi cine este…?

Raquel: Domnişoara Berta Lapeira… De ce tremuri? Şi eu care eram gata să cred c-ar putea să-ţi placă! Ce? Nu-ţi place? De ce ai pălit? De ce plângi aşa? Ei, haide, plângi, plângi, copilul meu… Sărmane don Juan!

Don Juan: Dar ea, Berta…

Raquel: Berta va fi încântată! Şi nu datorită averii noastre, nu! Berta este îndrăgostită de tine, îndrăgostită nebuneşte…! Şi, cu inima ei eroică de fecioară îndrăgostită, va accepta rolul de a te izbăvi de mine, care sunt, după cum gândeşte ea, blestemul şi infernul tău. Ştiu! Ştiu! Ştiu cât te compătimeşte Berta… Ştiu groaza pe care i-o inspir… Ştiu ce spune despre mine…

Don Juan: Dar părinţii ei…

Raquel: Oh! Părinţii ei, preacreştinii ei părinţi, sunt nişte părinţi foarte rezonabili… Şi cunosc valoarea averii tale.

Don Juan: A averii noastre…

Raquel: Ca toţi ceilalţi, ei cred că este averea ta… Şi care, de drept, nu este a ta?

Don Juan: Da, dar…

Raquel: Da, chiar şi acest punct trebuie bine lămurit. Ei nu ştiu cât de mult eşti al meu, puişor, şi cum este al meu, şi numai al meu, tot ce este al tău. Şi nu ştiu că pruncul pe care îl vei avea cu fiica lor va fi al meu… Pentru că ai să-l ai, aşa-i, puişor? Ai să-l ai?

Ajungând aici, cuvintele îl răscoliră pe bietul don Juan până la rădăcina auzului, încât se simţi cuprins de vârtejuri.

Raquel: Ai să-l ai, Juan, ai să-l ai?

Don Juan: Ai să mă omori, Raquel…

Raquel: Poate… Dar mai întâi dăruieşte-mi un copil… Auzi? Te aşteaptă serafica Berta Lapeira. Serafică! Ha… ha… ha…

Don Juan: Iar tu, eşti demonică! strigă bărbatul ridicându-se, dar abia ţinându-se pe picioare.

Raquel: Şi demonul este tot un înger, puişor… Don Juan: Dar un înger căzut…

Raquel: Atunci, fă-o pe Berta să cadă, fă-o să cadă…

Don Juan: Mă omori, Quelina, mă omori… Raquel: Oare eu nu sunt mai rău decât moartă?

După ce termină ce avusese de spus, Raquel simţi nevoia să se culce. Şi când, mai târziu, don Juan se duse lângă ea şi-şi uni buzele cu cele ale doamnei şi stăpânei sale, le simţi uscate şi arzătoare ca nisipurile deşertului.

Raquel: Acuma visează la Berta şi nu la mine. Oh, nu, nu, visează la copilul nostru.

Sărmanul don Juan nu putea să viseze.

II

Cum de-i venise gândul Raquelei să-i propună ca soţie legitimă pe Berta Lapeira? Cum de descoperise ea, nu atât că Berta ar fi îndrăgostită de el, de don Juan, ci că lui, în visurile din timpul somnului, atunci când voinţa nu mai era a lui, ci a Raquelei, se pierdea şi ea, îi apărea în faţă serafica fiinţă venindu-i în ajutor, să-l mântuiască? Şi dacă în toate acestea se ascundea germenele unei iubiri viitoare, căuta oare Raquel să o stângă, căsătorindu-l cu ea pentru ca astfel mamă să o facă pe ea, văduva sterilă?

Don Juan o cunoştea pe Berta din copilărie. Părinţii lui don Juan – orfan şi singur din fragedă tinereţe – fuseseră buni prieteni cu don Pedro Lapeira şi cu soţia lui. Aceştia îi purtaseră întotdeauna de grijă şi nimeni nu fusese mai îndurerat decât ei din cauza dragostelor lui trecătoare şi încurcăturilor cu aventuriere de ocazie. Întratât, încât atunci când sărmanul naufragiat al amorului –

nu al iubirii – acostase în patul văduvei celei sterpe, se bucurară ca de un noroc căzut pe capul celui care era băiatul prietenilor lor, fără a bănui că limanul acela era un port bântuit de toate furtunile.

Căci, împotriva a ceea ce credea don Juan, înţelepţii soţi Lapeira socoteau acea legătură ca un fel de căsnicie; ei socoteau că don Juan avea nevoie de o voinţă capabilă s-o înlocuiască pe cea care îi lipsea lui şi că, dacă pe deasupra ar fi ajuns să aibă şi copii, atunci fiul prietenilor lor era salvat. În discuţiile lor casnice, la masă, vorbind despre tragicomediile din viaţa oraşului aminteau adesea şi de istoria aceasta, fără a se feri de fiica lor, aflată de faţă, de serafica Berta, în care astfel se trezise interesul pentru don Juan.

Numai că Berta, când îi auzea pe părinţii ei căinând faptul că Raquel nu devenise mamă prin don Juan, ca în acest fel legătura lor trecătoare să se poată înnoda pentru totdeauna în faţa tuturor legilor divine şi omeneşti – sau mai bine spus teocratice şi democratice – simţea tainica dorinţă ca lucrurile să rămână aşa şi în singurătatea ei visa apoi cum ar putea să devină ea îngerul salvator al acestui naufragiat al amorurilor, să-l scoată din portul bântuit de furtuni.

Cum se face că don Juan şi Berta avuseseră acelaşi vis? Uneori, când li se întâlneau privirile, când îşi dădeau mâna, în destul de desele vizite pe care don Juan le făcea în casa familiei Lapeira, atunci se năştea acel vis. Şi poate că totul începuse nu demult, o dată când părinţii veniseră acasă cu puţină întârziere, şi atunci Berta îl primise singură pe tovarăşul de joc al copilăriei sale.

Prevăzând primejdia şi fiind dominat de voinţa Raquelei, care de altfel era şi a lui, don Juan începu să-şi rărească din ce în ce mai mult vizitele în casa aceea. Stăpânii casei ghiciră cauza acestei abţineri. „Cât poate să-l domine! îl ţine departe de toată lumea!”, îşi spuneau părinţii. Iar fetei, seraficei Berta, un îngeraş căzut îi murmură în tăcerea nopţii şi a somnului, la urechea inimii: „Îi e teamă de tine…”

Şi iat-o acum pe Raquel, pe însăşi Raquel, împingându-l în poalele ocrotitoare ale Bertei. În poalele ei?

Presimţind că Raquel îl mână spre moarte, sărmanul don Juan ducea dorul largului mării nesfârşite şi spumegânde a trecutelor sale amoruri efemere. Şi dacă n-avea niciun imbold pentru paternitate…! De ce să lase lumii un urmaş după chipul şi asemănarea sa?

Dar, ce mai putea face…!

Şi, îmboldit şi îndrumat de către Raquel, reîncepu să frecventeze casa Lapeira. Drept care fetei şi părinţilor le crescu inima. Cu atât mai vârtos, când ghiciră intenţiile lui. Începură prin a-l căina mai mult ca niciodată pentru fascinaţia sub care trăia. El devenise prilej de comentarii pentru don Pedro şi doña Marta.

Don Pedro: Bietul băiat! Cum se vede că suferă…

Doña Marta: Şi are de ce, Pedro, are de ce…

Don Pedro: Tomasa noastră, îţi aminteşti, ar fi crezut că şi acuma e vorba de o licoare vrăjită…

Doña Marta: Da, povestea ei cu licoarea avea haz… Biata Tomasa, dacă s-ar fi privit într-o oglindă…

Don Pedro: Şi dacă ar fi văzut în ce hal o aduseseră cele nouă sarcini ale ei şi munca grea… Şi dacă ar fi fost în stare să vadă ce bine arăta cealaltă…

Doña Marta: Aşa sunteţi voi, bărbaţii… Nişte porci, toţi…

Don Pedro: Toţi?

Doña Marta: Iartă-mă, Pedro, tu… nu! Tu…

Don Pedro: E drept că, văzând toate câte se întâmplă, se poate dibui ce fel de licoare vrăjită are văduvioara asta…

Doña Marta: Şmecherule! Vasăzică…

Don Pedro: Am ochi de văzut, Marta, şi ochii rămân veşnic tineri…

Doña Marta: Mai tineri decât noi…

Don Pedro: Şi acum ce-o să se întâmple cu băiatul?

Doña Marta: Să-l lăsăm să vină pe la noi, Pedro… Pentru că, după cum văd, vrea să vină…

Don Pedro: Şi eu la fel! Dar ea?

Doña Marta: Pe ea am s-o pregătesc încetul cu încetul, pentru orice eventualitate…

Don Pedro: Şi legătura aceea…

Doña Marta: Dar nu vezi, omul lui Dumnezeu, că de-abia aşteaptă să termine cu ea? Nu-ţi dai seama?

Don Pedro: Fără doar şi poate. Numai că ruptura asta o să-l cam coste!

Doña Marta: Şi chiar de-ar fi aşa… Are destul, slavă Domnului! şi chiar de-ar fi să sacrifice ceva…

Don Pedro: Aşa e…!

Doña Marta: Trebuie să-l mântuim, Pedro; e dorinţa părinţilor lui…

Don Pedro: Şi trebuie să facem în aşa fel încât să fie şi dorinţa fiicei noastre.

Care, în ceea ce o privea, năzuia şi ea la izbăvirea lui don Juan. La izbăvirea lui don Juan sau a ei? Ea îşi spunea: „Să i-l smulg şi să văd ce fel de om este bărbatul ei, bărbatul făcut de ea, cel care i s-a dat cu trup şi suflet… Câte l-o fi învăţat! Câte o fi ştiind, bietul meu Juan…! iar prin el o să ajung ca ea…”

III

Căci Berta era îndrăgostită nebuneşte de Raquel, Raquel era idolul ei.

Sărmanul Juan, care acum nu mai era deloc don, ci numai Juan, tremura între cele două femei, una îngerul şi alta demonul său, amândouă, izbăvitoare. În spate o avea pe Raquel, în faţă pe Berta, şi fiecare dintre ele îl împingea undeva. Încotro? El, unul, presimţea că spre pierzanie. Trebuia să se piardă în ele. Amândouă îl sfâşiau încetul cu încetul. Se simţea întocmai ca pruncul pe care şi-l disputau cele două mame în faţa lui Solomon, numai că nu ştia care dintre ele, Raquel sau Berta, i-l dorea întreg celeilalte şi care dorea să-l taie în două, omorându-l. Ochii limpezi şi albaştri, ca o mare fără fund şi fără ţărmuri, ai Bertei, fecioara, îl chemau spre abis, iar în spatele lui, sau mai

degrabă în jurul lui, învăluindu-l, ochii negri, tenebroşi, ca o noapte fără de sfârşit şi fără stele ai Raquelei, văduva, îl împingeau spre acelaşi abis.

Berta: Dar ce-i cu tine, Juan? Uşurează-ţi o dată pentru totdeauna sufletul în faţa mea. Nu sunt eu prietena ta din copilărie, aproape sora ta?

Don Juan: Soră… soră…

Berta: Ce? Nu-ţi place cuvântul?

Don Juan: N-am avut niciodată o soră; abia dacă am cunoscut-o pe mama… Nu pot spune că am cunoscut vreodată o femeie…

Berta: Haida de!…

Don Juan: Femei… da! Dar o femeie, ceea ce se numeşte o femeie, nu!

Berta: Dar văduva aceea, Raquel?

Berta rămase surprinsă văzând cât de firesc vorbise, fără violenţă, fără să-i tremure glasul, după cum o surprindeau calmul desăvârşit cu care o ascultase Juan.

Don Juan: Ştii, Berta, femeia asta m-a salvat; m-a salvat de femei…

Berta: Cred. Dar acuma…

Don Juan: Acuma da, acuma am nevoie să mă salvez de ea.

Şi spunând acestea, Juan simţea cum ochii tenebroşi ai văduvei îl îmboldeau cu şi mai mare violenţă.

Berta: Şi eu pot să te ajut cu ceva?

Don Juan: Oh, Berta, Berta…!

Berta: Bine, fie! După cum se vede, vrei să fac eu primul pas…

Don Juan: Dar, Berta…

Berta: Când o să vină oare ziua în care ai să te simţi bărbat, Juan? Când o să ajungi să ai o voinţă a ta, proprie?

Don Juan: Bine atunci! Vrei să mă salvezi? Berta: Cum?

Don Juan: Măritându-te cu mine!

Berta: Să nu mai lungim vorba! Vrei deci să te însori cu mine?

Don Juan: E limpede!

Berta: Mai degrabă întunecat! Vrei să te însori cu mine?

Don Juan: Da!

Berta: Din propria ta voinţă?

Juan începu să tremure descoperind tenebre în fundul ochilor albaştri şi limpezi ai fecioarei. „O fi ghicit adevărul?”, se gândi, gata să dea înapoi; dar ochii negri ai văduvei îl îmboldiră: „Orice-ai spune, nu poate fi o minciună”.

Don Juan: Din propria mea voinţă!

Berta: Dar ai tu voinţă, Juan?

Don Juan: Tocmai spre a ajunge să am, vreau să fii soţia mea…

Berta: Şi atunci…

Don Juan: Şi atunci, ce?

Berta: Dar mai întâi ai s-o părăseşti pe cealaltă?

Don Juan: Berta… Berta…

Berta: Bine, dacă vrei, să nu mai vorbim despre asta. Îmi dau seama că toate astea nu înseamnă altceva decât că, simţindu-te fără puterea de a te desprinde tu însuţi de femeia aceea, vrei să fiu eu cea care să te desprindă. Nu-i aşa?

Don Juan: Da, aşa este!

Şi Juan lăsă capul în jos.

Berta: Vrei să-ţi dau eu voinţa care îţi lipseşte…

Don Juan: Aşa-i…

Berta: Şi să mă lupt cu voinţa ei…

Don Juan: Aşa-i…

Berta: Atunci, aşa să fie!

Don Juan: Oh, Berta… Berta…

Berta: Stai liniştit. Priveşte-mă fără să mă atingi! Dintr-o clipă în alta pot apărea părinţii mei.

Don Juan: Dar ei, Berta?

Berta: Juan, eşti oare atât de prost încât să nu-ţi dai seama că totul fusese dinainte prevăzut de noi?

Don Juan: Atunci…

Berta: îţi sărim cu toţii în ajutor, ca să te salvăm.

IV

Hotărârea căsătoriei cu Berta otrăvi din temelie sufletul bietului Juan. Părinţii Bertei, domnul şi doamna Lapeira, se străduiau cu mult zel ca viitorul bănesc al fiicei lor – şi poate că se gândeau şi la al lor – să fie pe deplin asigurat, ferit de orice riscuri. Berta nu era, după cum credeau unii, fiica lor unică; ci mai aveau un fiu care plecase de foarte tânăr în America şi despre care nu se mai vorbea, mai ales în sânul familiei. Doamna şi domnul Lapeira îi pretindeau lui Juan ca, înainte de căsătorie, s-o înzestreze pe Berta; în schimb se încăpăţânau să nu-i dea viitorului ginere niciun amănunt despre starea averii lor. Juan, la rândul lui, refuza cu înverşunare să ofere zestrea care i se cerea, declarând că îndată după căsătorie va face un testament prin care o va numi pe soţia lui moştenitoare universală a bunurilor sale, scăzând doar un mic capital, pe care să-l dăruiască Raquelei – fapt cu care viitorii săi socri erau de acord.

Raquel nu constituia un obstacol nici pentru domnul şi doamna Lapeira, nici pentru fiica lor. Îngăduinţa lor mergea până acolo încât să întreţină cu ea cele mai bune relaţii, socotind-o o prietenă inteligentă, care fusese într-un anumit fel o salvare pentru Juan, siguri fiind, şi părinţii şi fata, că aceasta din urmă va şti, cu suavitate şi dibăcie, să câştige pe de-a întregul inima soţului ei şi că, până la urmă, însăşi Raquel va contribui la fericirea noii căsnicii. Trebuia doar să i se asigure viaţa şi să aibă din partea persoanelor decente şi binecrescute consideraţia cuvenită. La urma urmelor, nu era o aventurieră şi niciuna dintre cele capabile să se vândă vreodată celui care i-ar fi oferit mai mulţi bani. Legătura ei cu Juan fusese urmarea unei adevărate pasiuni, sau poate compasiuni – gândeau şi doreau să gândească doamna şi domnul Lapeira.

Dar partea cea mai grea a conflictului, ceea ce nici părinţii seraficei Berta şi nimeni din oraş nu putea să prevadă – când toţi pretindeau că o cunosc bine pe văduvă! – era că Raquel îl făcuse pe Juan să semneze o hârtie prin

care toate bunurile imobile ale acestuia apăreau drept cumpărate de ea, aşa după cum toate celelalte valori care se aflau în posesia lui treceau pe numele ei. Bietul Juan nu mai figura decât ca un administrator şi împuternicit al ei. Şi toate acestea vicleana femeie izbutise să le ţină tăinuite. De asemenea, Raquel mai cunoştea ca nimeni altcineva starea în care se găsea averea familiei Lapeira.

Raquel: Uite ce e, Juan, curând, poate chiar înainte de căsătorie sau, în orice caz, puţin după aceea, mica avere a părinţilor Bertei, cea a viitoarei tale soţii… soţie, eh? nu spun femeie, ci soţie…! averea viitoarei tale soţii va fi a mea… adică a noastră…

Don Juan: A noastră?

Raquel: Da, a copilului pe care-l vom avea, dacă soţia ta o fi să ni-l dăruiască… Iar dacă nu…

Don Juan: Ai să mă omori, Quelina!… Raquel: Taci, puişorule! Am şi pus gheara pe averea lor! Am să cumpăr titluri şi ipoteci… Oh, da; la urma urmei, Raquel e o fiinţă de treabă, o doamnă în adevăratul înţeles al cuvântului, şi ea n-a făcut altceva decât să salveze pe cel care va fi soţul fiicei noastre, precum şi salvatorul situaţiei noastre şi sprijinul bătrâneţilor noastre! Şi aşa o să şi fie, fără doar şi poate! De ce nu?

Don Juan: Raquel! Raquel!

Raquel: Nu mai geme aşa, Juan, de parc-ai fi un viţel dus la tăiere…

Don Juan: Aşa şi este…

Raquel: Nu, nu este aşa! Eu am să fac din tine un bărbat; eu am să te fac tată!

Don Juan: Tu?

Raquel: Da, eu, Juan; eu, Raquel!

Juan îşi trăia agonia.

Don Juan: Dar spune-mi, Quelina, spune-mi, şi-i plângea glasul, de ce te-ai îndrăgostit de mine? De ce m-ai prins în tentaculele tale? De ce mi-ai sorbit măduva voinţei? De ce m-ai făcut să ajung ca o paiaţă? De ce nu m-ai lăsat să-mi duc viaţa aşa cum mi-o duceam?

Raquel: Acum ai fi fost nu numai ruinat, dar şi mort,

de mizerie şi de lâncezeală.

Don Juan: Mai bine, Raquel, mai bine! Mort, da; mort de mizerie şi de lâncezeală. Oare asta nu-i tot mizerie? îmi mai aparţin eu oare? Mai sunt oare eu însumi? De ce mi-ai furat trupul şi sufletul?

Pe bietul Juan îl înăbuşeau hohotele de plâns.

Ca şi altă dată, Raquel îl luă şi îl aşează matern pe genunchii ei, îl îmbrăţişă, îl strânse la pieptul ei steril, la sânii ei umflaţi de sânge roşu, care niciodată nu izbutise să se prefacă în lapte alb, şi, lăsându-şi capul pe umerii bărbatului, înăbuşindu-i auzul cu părul ei lung şi răvăşit, plânse, cu sughiţuri, aplecată peste el. Şi-i spunea:

Raquel: Copilul meu, copilul meu, copilul meu!... Nu eu te-am furat. Tu mi-ai furat sufletul, tu, tu. Şi mi-ai furat trupul... copilul meu... copilul meu!... Te-am văzut rătăcit, pierdut, pierdut... Te-am văzut cum căutai ceea ce nu-i de găsit... Iar eu căutam un copil, un copil al meu... Şi am crezut că am să-l găsesc în tine. Am crezut mereu că-mi vei dărui copilul de dorul căruia mă stâng... Şi acuma vreau ca în sfârşit să mi-l dăruieşti...

Don Juan: Dar, Quelina, nu va fi al tău... Raquel: Ba da, va fi al meu, al meu, al meu...

Aşa cum eşti tu... Nu sunt eu femeia ta? Don Juan: Da, eşti femeia mea...

Raquel: Iar ea va fi soţia ta. Soţia! Aşa spun şi cizmarii: „Soţia mea!”. Eu însă voi fi mama ta şi mama copilului vostru... a copilului meu...

Don Juan: Şi dacă n-o să-l avem?

Raquel: Taci, Juan, taci! De ce să nu-l aveţi?

Dacă n-o să poată...? Sunt în stare să... Don Juan: Taci, Raquel, ai un glas care mă înfricoşează.

Raquel: Da, sunt în stare să te însor îndată cu alta!

Don Juan: Şi dacă ar fi din vina mea?...

Raquel îl îmbrânci de lângă ea, se ridică în picioare, ca rănită, şi se uită la el străpungându-l cu privirea; dar o dată trecută lovitura sabiei de gheaţă din pieptul ei, îşi deschise braţele spre omul ei, strigându-i:

Raquel: Nu, vino; vino, Juan, vino! Copilul meu!

Copilul meu! De ce să doresc alt copil decât pe tine? Nu eşti tu copilul meu?

Şi trebui să-l culce, cuprins de fierbinţeală şi leşin.

V

Nu, Raquel nu consimţi să ia parte la nuntă, aşa cum dorise Berta şi părinţii ei, dar nici nu trebui să se prefacă bolnavă, pentru că era într-adevăr bolnavă.

Raquel: Juan, n-am crezut că vor ajunge până aici. Ştiam cât sunt de îngâmfaţi şi fata, şi părinţii ei; dar nu-i credeam în stare să înfrunte astfel convenienţele sociale. E adevărat că legătura noastră n-a fost niciodată scandaloasă, doar nu ne-am afişat niciodată în public, aşa, ca să sfidăm; totuşi, ne cunoaşte prea bine întreg oraşul. Şi dacă s-au încăpăţânat să insiste ca tu să mă inviţi la nuntă, n-au dorit altceva decât ca triumful fiicei lor să fie şi mai evident. Imbecilii! Şi ea? Soţia ta?

Don Juan: Pentru Dumnezeu, Raquel, gândeşte-te că…

Raquel: Cum e? Cum te simţi cu ea? Cum sunt dezmierdările ei? Ai deprins-o cu ceva din câte ai învăţat de la celelalte femei? Pentru că din ceea ce ştii de la mine n-ai s-o poţi învăţa nimic. Cum e soţia ta? Tu… tu nu eşti al ei…

Don Juan: Nu, şi nici al meu…

Raquel: Tu eşti al meu, al meu, al meu, băieţelule, al meu… Şi acum ştii ce obligaţii aveţi. Ai grijă să procedezi cu judecată. Şi să vii cât poţi mai puţin în casa asta a noastră.

Don Juan: Dar, Raquel…

Raquel: Las-o în pace pe Raquel. Acuma trebuie să te consacri soţiei tale. Ai grijă de ea!

Don Juan: Dar tocmai ea mă sfătuieşte să vin aici din când în când…

Raquel: Ştiam eu! Neroada! Şi vrea să mă şi imite, aşa-i!

Don Juan: Da, te imită în tot ce poate; în felul de a se

îmbrăca, de a merge, de a se purta…

Raquel: Da; când aţi venit să mă vedeţi prima oară, cu ocazia acelei vizite aproape ceremonioase, am observat că mă studia…

Don Juan: Şi spune că trebuie să devenim mai intimi, deoarece locuim atât de aproape, suntem ca şi vecini…

Raquel: E tactica ei, ca să mă înlocuiască. Vrea să ne vezi cât mai des una lângă cealaltă, să ne compari…

Don Juan: Eu cred altceva…

Raquel: Ce?

Don Juan: Că e fermecată de tine, că o subjugi…

Raquel îşi înclină capul spre pământ, făcându-se deodată nespus de palidă, şi-şi duse mâinile la piept, unde simţea o împunsătură care îi tăia răsuflarea. Şi spuse:

Raquel: Important este ca toate acestea să rodească…

Când Juan se apropie de ea în aşteptarea sărutului de despărţire – sărut umed şi lung, alteori dat cu toată gura – văduva îl izgoni:

Raquel: Nu, acuma nu! Nu vreau nici să i-l duci ei şi nu vreau nici să i-l răpesc.

Don Juan: Eşti geloasă?

Raquel: Geloasă? Prostule! Crezi oare, băieţelule, că aş putea fi geloasă pe soţia ta?… Pe o soţie? Cine! Eu, femeia ta?… Aşa cum ţi-am spus… pentru a da binecuvântarea celor uniţi şi pentru ca ei să dăruiască prunci cerului. Cerului şi mie!

Don Juan: Tu eşti cerul meu!

Raquel: Alteori spui că sunt infernul tău… Don Juan: E adevărat.

Raquel: Dar vino, vino aici, copilul meu, vino… îi prinse capul între mâini şi îl sărută pe frunte, o sărutare uscată şi dogoritoare, apoi la despărţire îi spuse:

Raquel: Acuma du-te şi împlineşte-ţi cum se cuvine datoria faţă de ea. Şi împliniţi-vă. Dacă nu, ştii prea bine, sunt în stare să…

VI

Şi era adevărat că Berta o studia pe Raquel pentru a învăţa cum să-l câştige pe soţul ei şi, în acelaşi timp, cum să se câştige pe sine, cum să devină ea însăşi, să fie femeie. Astfel se lăsa absorbită de către stăpâna lui Juan şi se descoperea încetul cu încetul pe sine, prin mijlocirea celeilalte. Dar veni în sfârşit o zi când nu mai putu să reziste şi, cum se nimeri ca tocmai atunci ele două, Raquel şi Berta, să-l fi trimis pe Juan al lor la vânătoare cu nişte prieteni, soţia sa se duse s-o vadă pe văduvă.

Berta: Poate că vă surprinde să mă vedeţi venind aici, aşa, singură…

Raquel: Nu, nu mă surprinde… Ba chiar aşteptam vizita dumitale.

Berta: O aşteptaţi?

Raquel: O aşteptam, da. La urma urmelor, cred că am făcut câte ceva pentru soţul dumitale, pentru bunul nostru Juan, şi poate că această căsătorie…

Berta: Da, ştiu că dacă dumneavoastră, cu prietenia pe care i-aţi arătat-o, nu l-aţi fi scăpat de femei…

Raquel: Eh, de femei…

Berta: Şi am ştiut să apreciez de asemenea generozitatea dumneavoastră…

Raquel: Generozitate? De ce? Ah, da, înţeleg! Ei bine, nu, nu! Cum era să-i leg soarta de a mea? Pentru că el, într-adevăr, a vrut să se însoare cu mine…

Berta: îmi închipuiam…

Raquel: E drept că ne lipsea doar aprobarea şi binecuvântarea preotului, dar chiar de ne-am fi căsătorit primind această binecuvântare, preotul tot nu ne-ar fi putut ajuta să dăruim prunci cerului… De ce roşeşti, Berta? N-ai venit oare ca să vorbim cu inima deschisă, pusă în palmă…?

Berta: Ba da, ba da, Raquel, ba da; mai vorbeşte-mi aşa!

Raquel: Nu-l puteam sacrifica egoismului meu. Ceea ce eu nu am izbutit, să izbutească el!

Berta: Oh, mulţumesc, mulţumesc!

Raquel: Mulţumesc? N-ai de ce-mi mulţumi! Am făcut asta pentru el!

Berta: Atunci, mulţumesc că ai făcut-o pentru el!

Raquel: Ah!

Berta: Te surprinde?

Raquel: Nu, nu mă surprinde; dar cu timpul ai să înveţi şi dumneata…

Berta: Ce? Să mă prefac?

Raquel: Nu; să fii sinceră!

Berta: Crezi că nu sunt?

Raquel: Există prefăcătorii foarte sincere. Iar căsătoria este o şcoală unde le poţi învăţa.

Berta: Şi cum de ştii?

Raquel: Am fost măritată!

Berta: Ah, da, aşa-i; eşti văduvă!

Raquel: Văduvă… văduvă… Aşa am fost întotdeauna. Cred că m-am născut văduvă… Soţul meu cel adevărat a murit înainte ca eu să mă fi născut… Dar să lăsăm nebuniile şi să nu mai batem câmpii. Cum o duci cu Juan?

Berta: Bărbaţii…

Raquel: Nu bărbaţii, ci bărbatul! Când mi-ai spus că eu l-am scăpat pe Juan al nostru de femei, am dat din umeri. Dar acum îţi spun, Berta, că trebuie să ai grijă de bărbat, de bărbatul dumitale. Şi să cauţi în el bărbatul…

Berta: încerc, dar…

Raquel: Dar, ce?

Berta: Nu-i găsesc voinţa…

Raquel: Şi ai venit poate s-o cauţi aici?

Berta: Oh, nu, nu! Dar…

Raquel: Cu atâţia „dar” n-ai să ajungi nicăieri…

Berta: Şi unde trebuie să ajung?

Raquel: Unde? Vrei să-ţi spun eu unde?

Nespus de palidă, Berta şovăi, în timp ce ochii Raquelei, ca de oţel, săgetau tăcerea.

Sfârşită, spuse:

Berta: Da. Unde?

Raquel: Să fii mamă! Aceasta este obligaţia dumitale. Dacă n-am putut să fiu eu, fii dumneata!

Se aşternu altă tăcere, grea, pe care o rupse Berta, exclamând:

Berta: Şi am să fiu!

Raquel: Mulţumesc lui Dumnezeu! Te-am întrebat dacă n-ai venit aici să cauţi voinţa lui Juan! Păi voinţa lui Juan, voinţa bărbatului nostru aceasta este, să fie tată!

Berta: Voinţa lui?

Raquel: Da, a lui! A lui, pentru că este a mea!

Berta: Acum, mai mult ca niciodată, îţi admir generozitatea.

Raquel: Generozitatea? Nu, nu... dar să contaţi amândoi întotdeauna pe prietenia mea de neclintit, care într-o zi s-ar putea să vă fie de folos...

Berta: Nu mă îndoiesc...

Iar la despărţire, însoţind-o pe Berta până la uşă, Raquel îi spuse:

Raquel: Ah, anunţă-i pe părinţii dumitale că trebuie să vin să stau de vorbă cu ei.

Berta: Cu părinţii mei?

Raquel: Da, despre afaceri... Ca să mă consolez de văduvia mea, mă ocup cu unele negoţuri, cu proiecte financiare...

Şi după ce închise uşa în urma Bertei, Raquel murmură: „Biată soţie!”

VII

Când, în sfârşit, într-o dimineaţă de toamnă, Berta îl înştiinţă pe soţul ei că va fi tată, Juan simţi pe carnea sufletului său torturat dureroasa rosătură a celor două lanţuri care-l ţineau prizonier. Şi începu să-şi dea seama cum îl apasă voinţa sa ucisă. Sosea clipa marii bătălii. Va fi într-adevăr al lui acest copil? Va fi el tată? Ce înseamnă să fii tată?

În ceea ce o privea, Berta se simţea ca dusă pe altă lume. O învinsese pe Raquel! Dar simţea în acelaşi timp că victoria ei însemna şi o înfrângere. Îşi amintea cuvintele văduvei şi privirea ei de sfinx atunci când le pronunţase.

Când Juan îi aduse vestea cea bună, Raquel deveni foarte palidă şi i se tăie răsuflarea; apoi se aprinse la faţă, o auzi cum gâfâia, îi apărură broboane de sudoare, trebui să se aşeze, iar la urmă şopti cu o voce ca din vis:

Raquel: în sfârşit eşti al meu, Juan!

Şi-l luă, şi-l strânse la trupul ei, palpitând frenetic, şi-l sărută pe ochi şi pe gură şi apoi, cu obrazul lui în palme, îl îndepărtă puţin şi-l privi în ochi, oglindindu-se mică în ochii lui, pe urmă începu din nou să-l sărute. Îşi privea însetată propria-i imagine, nemişcată, în ochii lui, pe urmă, ca nebună, îngăima cu glas răguşit: „Lasă-mă să mă sărut!" şi-i acoperea pleoapele cu sărutări. Iar Juan simţea că înnebuneşte.

Raquel: Acum, acum poţi veni mai des ca înainte… Acum nu mai ai atâta nevoie de ea… Don Juan: în schimb, acum vrea să stau mai mult alături de ea…

Raquel: Se poate… Da, da, acum copilul se plămădeşte încetul cu încetul… E adevărat… Trebuie să-l înconjuri cu dragoste, sărăcuţul… Dar curând o să se plictisească ea de tine… ai s-o stânjeneşti…

Aşa se şi întâmplă. În primele luni, Berta voia ca el să fie lângă ea şi s-o răsfeţe. Orele când n-avea nimic de făcut şi le petrecea cu mâna pe mâna lui Juan al ei, privindu-l în ochi. Şi fără vrerea ei îi vorbea despre Raquel.

Berta: Ce spune ea despre întâmplarea asta?

Don Juan: A fost nespus de veselă când a aflat…

Berta: Crezi?

Don Juan: Cum să nu cred!

Berta: Eu nu! Femeia asta e un demon… Un demon care te-a subjugat.

Don Juan: Şi pe tine, nu?

Berta: Ce licoare ţi-a dat, Juan?

Don Juan: Iar începi…

Berta: Dar acum ai să fii al meu, numai al meu… „Al meu, al meu – gândi Juan. Aşa spun amândouă!"

Berta: Trebuie să ne ducem s-o vedem!

Don Juan: Acum?

Berta: Acum, da, acum. De ce nu?

Don Juan: S-o vedem sau să te vadă?

Berta: S-o văd că mă vede! Să văd cum mă vede!

Şi Berta făcea în aşa fel ca Juan al ei s-o scoată la plimbare şi atunci mergea atârnată de braţul lui, stârnind privirile oamenilor. Dar câteva luni mai târziu, când începu să se îngreuneze în mişcări, se întâmplă ceea ce prevăzuse Raquel; prezenţa soţului ei îi făcea silă şi astfel ea căuta singurătatea. Începură zilele greţurilor, ale vărsăturilor şi ale descurajărilor; uneori îi spunea lui Juan al ei: „Ce faci, omule, ce cauţi aici? Haide, du-te să te plimbi şi lasă-mă în pace!... Ce păcat că nu treceţi şi voi, bărbaţii, prin încercările astea...! Pleacă de aici, omule; mă ameţeşti... De ce nu stai locului? Lasă odată scaunul în pace! Şi nu mă mai sâcâi, nu, nu! Du-te! Du-te, du-te şi întoarce-te cât mai târziu, după ce mă culc! Hai, du-te, du-te s-o vezi şi comentează cu ea chinurile prin care trec... Ştiu prea bine, ştiu că ai dorit să te însori cu ea şi ştiu de ce nu te-a vrut ea de soţ...”

Don Juan: Câte mai spui şi tu, Berta...

Berta: Păi chiar ea mi-a spus-o, chiar ea, care nu-i decât o femeie, o femeie ca mine...

Don Juan: Ca tine... nu!

Berta: Nu, ca mine, nu! Ea nu a trecut prin ceea ce trec eu... Iar bărbaţii, sunteţi toţi nişte porci... Haide, du-te, du-te la ea... Du-te să-ţi vezi văduva...

Iar când Juan pleca de acasă şi se ducea la Raquel şi-i povestea toate cele spuse de nevastă-sa, văduva aproape că înnebunea de plăcere. Şi iar îl săruta pe ochi. Şi-l oprea la ea. Uneori îl oprea toată noaptea, iar în zori, când îi deschidea uşa, ca el să se strecoare afară, îi spunea, după un ultim sărut: „Acum că nu te aşteaptă, du-te, du-te şi consoleaz-o cu vorbe potrivite. Şi spune-i că n-o uit şi că aştept...”

VIII

Juan se plimba prin cameră ca ieşit din minţi. Simţea în cap şi în inimă apăsarea zădărniciei. Gemetele şi

văicărelile Bertei ajungeau la el ca de pe altă lume. Nici nu-l vedea pe domnul Lapeira, socru-său, care, aşezat într-un colţ întunecos, îşi aştepta nepotul. Şi cum bietul Juan credea că totul este un vis, nu-l surprinse deloc să vadă cum se deschide uşa şi cum intră… Raquel!

— Dumneavoastră? exclamă don Pedro ridicându-se în picioare.

Raquel: Eu, da, eu! Am venit să văd dacă pot să fiu de vreun folos…

Don Pedro: Dumneavoastră, dumneavoastră! Să fiţi de vreun folos? într-o asemenea împrejurare?

Raquel: Da, poate e nevoie să caut ceva sau pe cineva… Nu poţi să ştii… Nu uitaţi, don Pedro, că sunt văduvă…

Don Pedro: Văduvă, da; dar…

Raquel: Nu există niciun dar! Sunt aici!

Don Pedro: Bine; mă duc să-i spun nevesti-mii…

Pe urmă se auzi conversaţia dintre Raquel şi doña Marta.

Doña Marta: Dar, pentru numele lui Dumnezeu, doamnă…

Raquel: Ce, nu sunt o bună prietenă a casei? Doña Marta: Da, da; dar să nu afle… să nu vă audă…

Raquel: Şi dacă mă aude, ce?

Doña Marta: Pentru numele lui Dumnezeu, doamnă, vorbiţi mai încet… să nu vă audă… mai încet…

În clipa aceea izbucni un ţipăt sfâşietor. Doña Marta alergă lângă fiica ei, iar Raquel rămase ascultând tăcerea care urmă ţipătului. Apoi se aşează. Iar mai pe urmă, simţindu-l pe Juan cum trece pe lângă ea, îl opri apucându-l de braţ şi-l întrebă, fremătând toată: „Ce este *V.*

Don Juan: Fetiţă…

Raquel: Se va numi Raquel!

Şi văduva se făcu nevăzută.

IX

În timpul convorbirii dintre Juan şi socrii săi, bunicii

noului pui de femeie care sosise pe lume, el rămase surprins că atunci când, plin de temeri, cu ochii văduvei în spate, sfredelindu-i inima, strecură ideea ca fiica lui să se numească Raquel, domnul şi doamna Lapeira nu se împotriviră deloc. Păreau copleşiţi. Ce se petrecuse oare?

Doña Marta: Da, da, îi datorăm atâta acestei doamne, atâta… Şi, de fapt, pentru tine a fost ca o mamă…

Don Juan: Da, e adevărat…

Doña Marta: Ba mai mult, cred că trebuie s-o rugăm să fie naşa fetiţei.

Don Pedro: Cu atât mai mult cu cât aşa o să împiedicăm odioasele bârfeli ale oamenilor…

Don Juan: Au spus atâtea…

Don Pedro: Nu; trebuie să înfruntăm bârfeala publică. Şi cu atât mai mult cu cât e absurdă. Sau poate că aşa n-ai să poţi ieşi pe stradă cu capul sus?

Don Juan: Ba da!

Don Pedro: Fiecare să fie mulţumit cu propria lui conştiinţă.

Şi don Pedro se uită la nevastă-sa ca unul care a spus o vorbă cu tâlc, care să-l înalţe în ochii celei ce trebuie să-l cunoască cel mai bine.

Dar mai mare fu surpriza, groaza bietului Juan când auzi că, propunându-i-se toate acestea Bertei, adică ce nume să i se dea fetiţei şi cine să fie naşa, lehuza răspunse cu tristeţe: „Facă-se voia voastră! n. Adevărul era că biata de ea, datorită marii pierderi de sânge pe care o suferise, era ca dusă într-o lume de vis, cu capul ţiuindu-i şi văzând totul ca învăluit în negură.

Curând după aceea, Raquel, naşa, se instală aproape cu totul în casă şi începu să dea ordine în dreapta şi în stânga. Tânăra mamă o văzu apropiindu-se de ea, ca o nălucă de pe altă lume. În ochii văduvei strălucea o sclipire nouă. Se aplecă asupra lehuzei şi o sărută, cu un sărut care, deşi aproape neauzit, umplu cu rumoarea lui întreaga încăpere. În visurile ei neliniştite, Berta se zbătea în agonie. Şi auzi glasul văduvei, dârz şi sigur, un glas de stăpână, spunând:

Raquel: Şi acum, Berta, trebuie să căutăm o doică. Fiindcă în starea în care te afli nu mi se pare că ar fi prudent să alăptezi fetiţa. Viaţa amândurora ar putea fi primejduită.

Ochii Bertei se umplură de lacrimi.

Raquel: Da, înţeleg, e firesc. Simt ce înseamnă să fii mamă; dar, mai presus de orice, se cere prudenţă… Trebuie să te păstrezi pentru alte împrejurări…

Berta: Dar, Raquel, chiar de-ar fi să moară… Raquel: Cine să moară? Fetiţa? Quelina mea? Nu, nu…

Şi Raquel se duse şi luă pruncul şi-l înfăşă şi pe urmă începu să-l sărute cu atâta frenezie, încât tânăra mamă, biata de ea, simţea cum îi pierea inima în piept. Şi nemaiputând îndura coşmarul, gemu:

Berta: Ajunge, ajunge, Raquel, ajunge. Să nu-i faci rău! Dacă are nevoie de ceva, sărăcuţa, are nevoie de somn… să doarmă…

Atunci Raquel începu să legene în braţele ei pruncuşorul, cântându-i cântece ciudate, într-o limbă neştiută de Berta, nici de ai ei şi nici de Juan. Ce-i cânta? Şi se urzi o tăcere deasă în jurul acelor cântece de leagăn care păreau să vină dintr-o lume îndepărtată, foarte îndepărtată, pierdută în ceţuri de vis. Iar Juan, auzindu-le, simţea cum îl cuprinde nevoia să adoarmă, să se cufunde într-un somn de moarte şi atunci o groază nebună îi năpădea inima golită. Ce erau toate acestea? Ce însemnau toate acestea? Şi ce însemna viaţa lui?

X

Mai târziu, când Berta începu să se refacă, să se trezească din durerosul vis al naşterii şi când se văzu despărţită de fetiţă, de Quelina ei, datorită Raquelei, prin doica găsită de văduvă şi care nu ieşea din cuvântul acesteia, neînţelegerile prinseră să iasă la iveală. Văzu în sfârşit prăpastia care o aştepta să se prăbuşească în ea; văzu în sfârşit cui şi pentru ce fusese jertfită. De fapt, nu văzu chiar totul, nu putea să vadă totul. Existau în văduva

aceea abisuri la care ea, Berta, nu izbutea să ajungă. Nici nu încerca, deoarece, dacă s-ar fi aplecat asupra lor, ar fi cuprins-o ameţeala. Şi apoi, mai erau şi cântecele acelea de leagăn, în limba aceea stranie.

Berta: Dar ce spune cântecul acesta?

Raquel: Oh, amintiri din copilărie…!

Berta: Cum adică?

Raquel: Nu dori să afli mai multe, Berta. Ce rost are?

Nu; ea, Berta, nu putea să dorească să ştie mai mult! Ştia destule! O, Doamne, de n-ar ñ ştiut atâtea! O, Doamne, de nu s-ar fi lăsat ispitită de şarpe să muşte din fructul acelui arbore al ştiinţei binelui şi al răului! Iar părinţii ei, bunii ei părinţi, ai fi zis că sunt alungaţi din casă. Ca să-şi vadă nepoţica trebuiau să aştepte să le-o aducă. Şi, cine? Doica!…

Şi atunci Berta simţi cum i se aprinde în piept o mistuitoare compasiune pentru bărbatul ei, nefericitul Juan. Îl cuprindea cu braţele ei slabe ca pentru a-l apăra de vreun duşman ascuns, de o primejdie îngrozitoare şi, cu capul sprijinit de umărul lui, cuprinsă de sudori şi despletită, plângea, plângea, în timp ce sânul ei, scuturat de hohote convulsive, zvâcnea la pieptul zbuciumat al sărmanului don Juan. Şi o dată, când într-o astfel de clipă, soţia mamă gemea: „Copilul meu! Copilul meu…! Copilul meu…!”, Berta simţi cum i se opreşte inima de groază, văzând adânca tulburare, tulburarea de moarte care crispă, înălbindu-l, chipul lui Juan al ei.

Berta: Ce-i cu tine, copilul meu? Ce ai?

Don Juan: Taci, Quelina, taci, că mă ucizi…

Berta: Dar eşti cu mine, Juan, cu mine, Berta ta…

Don Juan: Nu ştiu unde mă aflu…

Berta: Dar ce ai, copilule…?

Don Juan: Nu-mi mai spune aşa… nu-mi mai spune aşa… nu-mi mai spune aşa…

Berta ghici toată frământarea bărbatului ei. Şi îşi puse în gând să-l câştige încetul cu încetul, purtându-se cu el ca o mamă cu copilul ei, ca astfel să-l poată izbăvi. Chiar dacă pentru asta ar fi trebuit să-şi părăsească în mâini

străine fetiţa. Voia să aibă un bărbat! Bărbatul ei!

Iar el, bărbatul, Juan, se simţea din zi în zi mai om, om mai mult decât tată. Simţea că pentru Raquel nu fusese altceva decât un instrument, un mijloc. Un mijloc pentru ce? Oare pentru a-i satisface o sălbatică foame de maternitate? Sau mai degrabă o răzbunare ciudată, o răzbunare ca de pe alte tărâmuri? Acele stranii cântece de leagăn, într-o limbă neştiută, pe care Raquel le cânta Quelinei, nu fiica ei adoptivă, ci fiica ei adevărată – fiica ei, da, a văduvei – nu povesteau oare despre o răzbunare dulce, despre o răzbunare blândă şi ameţitoare ca o licoare veninoasă care te adoarme? Şi cum îl privea acum, Raquel, pe el, pe Juan al ei! Şi-l căuta mai puţin ca înainte!

Dar atunci când îl căuta şi se vedeau, era ca la întâlnirile lor de odinioară, numai că acum erau mai sumbre şi în acelaşi timp mai frenetice.

Raquel: Şi acum, spuse ea într-o zi, dedică-te mai mult Bertei, soţiei tale, dăruieşte-te ei mai mult. Trebuie să-i faci un copil, pe care îl merită, fiindcă fetiţa, Quelina mea, este a mea, a mea, a mea. Şi tu ştii. Fetiţa s-a născut datorită mie, mi-o datorez mie însămi. Puţin a lipsit s-o pun pe Berta ta, pe Berta noastră, să nască pe genunchii mei, aşa cum ni se povesteşte în Istoria cea sfântă! Dăruieşte-te acum ei, copilul meu! Don Juan: Mă omori, Raquel!

Raquel: Uite ce-i, Juan, este a nu ştiu câta oară că-mi vii cu acest cântec şi sunt sigură că uneori i l-ai cântat şi ei, soţiei tale. Dacă ţii neapărat să te omori, omoară-te; dar să nu ne scoţi pe noi vinovate. Şi totuşi, cred că trebuie să trăieşti; Berta are încă mare nevoie de tine pe lumea asta.

Şi când Juan se smuci deodată să se desprindă din braţele puternice ale Raquelei, ea îi spuse, strângându-l mai tare:

Raquel: Da, am văzut-o...; vreau să ne vadă! Intră Berta.

Raquel: Te-am văzut, Berta – şi apăsă pete; *te*-am văzut că vii.

Şi, petrecându-şi braţul pe după grumazul lui Juan, se trase puţin în lături, după care vorbi mai departe:

Raquel: Dar te înşeli. Mă străduiam să-ţi câştig soţul, să-l câştig pentru tine. Tocmai îi spuneam să ţi se dăruiască, fără rezerve. Ţi-l cedez. Şi pentru că pe mine m-a făcut în sfârşit mamă, e rândul tău să te facă şi pe tine mamă ca să-i poţi spune din toată inima: copilul meu! Dacă nu cumva spunându-i aşa nu-l ucidem, după vorbele lui. Cunoşti, desigur, povestea celor două mame care s-au înfăţişat lui Solomon revendicându-şi amândouă acelaşi copil. Iată copilul… don Juan cel de altă dată! Nu vreau să-l tăiem în două, ar însemna să-l omorâm, cum spune el. Ia-l cu totul, pe el întreg.

Berta: Vrei să spui că tu…

Raquel: Eu sunt aici mama cea adevărată, eu!

Atunci Berta, ieşită din minţi, îl apucă de braţ pe soţul ei, care nu se împotrivea defel, smulgându-l astfel de sub jugul Raquelei, şi-l împinse în faţa acesteia strigând:

Berta: Ei bine, nu! Mamă sunt eu, eu, eu… Şi-l vreau întreg, îl vreau mai întreg decât îl vrei tu. Ia-l şi omoară-l o dată. Dar dă-mi fiica, dă-mi fata înapoi!

Raquel: Ce fată?

Berta: Pe… pe… pe…

Numele îi ardea buzele.

Raquel: Pe Quelina mea? Care este totuna cu mine însămi, cu mine…! Să mă dau pe mine? Să ţi-o dăruiesc pe Quelina mea, pe Raquel a mea, ca să faci din ea o alta ca tine, altă Berta Lapeira, alta ca voi, onorabilele soţii? Ah, am fost şi eu soţie; da; soţie; şi eu ştiu…

Berta: Şi ce vină am eu dacă nici soţul tău, iar pe urmă nici Juan n-au izbutit să facă din tine ceea ce el cu mine a izbutit, ceea ce eu am izbutit să fac cu el?

Raquel: Şi tu, Juan, tu, *copilul meu*, ce ai de gând? Să te împarţi sau să rămâi întreg soţiei tale?

Juan fugi de amândouă.

XI

Juan fugi de amândouă, ba mai mult decât atât. Cum se petrecură faptele? S-a ştiut numai că, plecând în

excursie în munţi, cu maşina, l-au adus acasă muribund şi că a murit acolo fără să-şi mai revină în simţiri. Nici *chauffeur*-ul şi nici prietenul care-l întovărăşise n-au ştiut să dea lămuriri asupra celor întâmplate. Când au trecut pe lângă o râpă, l-au văzut dispărând din maşină – nu puteau spune dacă fusese un accident sau dacă se azvârlise dinadins – l-au văzut rostogolindu-se în prăpastie, iar apoi, când l-au luat de acolo, era făcut fărâme. Avea ţeasta crăpată şi tot trupul zdrobit.

Şi ce privire schimbară Raquel şi Berta pe deasupra trupului fără culoare şi liniştit al lui Juan al lor!

Berta: Acum situaţia fetiţei, a fiicei mele, este lămurită!

Raquel: Lămurită? Şi din ce-o să trăiască? Cine o s-o întreţină? Cine o să-i facă educaţia? Şi cum? Şi chiar tu, din ce-ai să trăieşti? Şi din ce-o să trăiască părinţii tăi? Berta: Dar averea lui Juan?

Raquel: Juan nu a lăsat nicio avere…! tot ceea ce se găseşte aici este al meu! Şi dacă n-ai ştiut mai înainte, află acum!

Berta: Hoţoaico! Hoţoaico! Hoţoaico! Raquel: Astea-s doar vorbe şi nu se ştie cine a furat pe cine. Poate că hoţoaica eşti tu…; hoţoaice sunteţi voi, cele ca tine. Şi nu vreau să faceţi din Quelina mea o hoaţă ca voi… Iar acum, chibzuieşte totul bine cu părinţii tăi. Chibzuieşte dacă vreţi să trăiţi ca nişte cerşetori sau în bună pace cu hoţoaica. Berta: în pace?

Raquel: în ochii lumii, în pace!

*

Berta avu îndelungi convorbiri cu părinţii ei, doamna şi domnul Lapeira, şi toţi trei, împreună cu un avocat de mare clasă şi mare renume, se informară despre testamentul lui don Juan, din care reieşea că el nu mai avea nimic al său; reieşea că întreaga sa avere se afla în puterea Raquelei şi astfel fură nevoiţi să accepte compromisul. Urma ca Raquel să-i întreţină, în schimbul

fetiţei pe care i-o cedau.

Singura consolare era că Berta urma să fie din nou mamă şi că Raquel consimţise să treacă un mic capital pe numele viitorului fiu sau viitoarei fiice postume a sărmanului don Juan. Dar în ce condiţii va creşte oare acest copil nefericit?

Raquel: Dacă te remăriţi, îi spuse Raquel Bertei, am să-ţi fac o zestre. Gândeşte-te! Nu e plăcut să fii văduvă!

Marchizul de Lumbría

Vasta casă strămoşească a marchizilor de Lumbría, palatul, după cum i se spunea în austerul oraş Lorenza, părea o corabie cu amintiri tăcute, învăluite în mister. Cu toate că era locuită, ferestrele şi uşile balcoanelor care dădeau spre lume rămâneau întotdeauna închise. Faţada, în mijlocul căreia te izbea, impunător, blazonul cu armele familiei de Lumbría, dădea spre miazăzi, spre piaţa cea mare a Catedralei, chiar în faţa fabricii, o construcţie greoaie şi barocă; şi cum soarele o scălda aproape ziua întreagă – iar în Lorenza rar se nimereşte câte o zi înnourată – toate orbitele ei rămâneau ferecate. Aceasta deoarece pe excelenţa-sa, domnul marchiz de Lumbría, don Rodrigo Suárez de Tejada, îl înspăimântau lumina soarelui şi aerul proaspăt. „Praful de pe stradă şi soarele, obişnuia el să spună, nu fac decât să ia lustrul mobilelor şi să vatăme odăile; şi apoi, mai sunt şi muştele…” Marchizului îi era o adevărată groază de muşte, care puteau să vină de la vreun zdrenţăros de cerşetor sau poate chiar de la un individ plin de păduchi. Marchizul tremura la gândul că ar putea să ia vreo boală de rând. Cei din Lorenza şi din împrejurimi erau atât de murdari…

Partea din spate a casei strămoşeşti dădea spre peretele uriaş şi abrupt care se înălţa deasupra râului. O pătură de iederă acoperea părţi întinse din aceste ziduri. Cu toate că în iederă îşi găseau adăpost şoareci şi alte lighioane, marchizul o respecta. Făcea parte din tradiţia familiei. Şi acolo, într-un balcon, la umbră, ferit de soare şi de muşte, obişnuia marchizul să se aşeze la lectură,

legănat de murmurul râului, care bolborosea spumegând în albia lui îngustă, opintindu-se din greu să-şi deschidă drum în peretele de stâncă.

Excelenţa-sa, domnul marchiz de Lumbría locuia aici cu cele două fiice ale sale, Carolina, cea mare, şi Luisa, şi cu soţia lui de-a doua, doña Vicenta, o doamnă cu mintea înceţoşată, care, atunci când nu dormea, se văicărea de orice, dar mai ales de gălăgie. Pentru că aşa cum marchizul se temea de soare, marchiza se temea de zgomot; în după-amiezile din miezul verii, în timp ce el se ducea să citească în balconul umbros, în mijlocul iederii, în zvonul cântecului de veacuri al râului, doamna rămânea în salonul din faţă, adăpostită într-un jilţ vechi, îmbrăcat în satin, neatins niciodată de soare, legănată de tăcerea din piaţa Catedralei.

Marchizul de Lumbría nu avea descendenţă masculină: era spinul adânc dureros al vieţii sale. De altfel, pentru acest motiv se şi însurase, puţin timp după ce rămăsese văduv, cu doña Vicenta, soţia lui de acuma, dar ea se dovedise a fi stearpă.

Viaţa marchizului se scurgea în monotonie, zilnic aceeaşi, intrată în obiceiuri şi ritualuri, ca bolboroseala râului din adâncul râpei sau ca liturghiile pe care le slujeau canonicii la Catedrală. El îşi administra pământurile şi imaşurile şi le vizita din când în când, întotdeauna grăbit, iar seara îşi juca partida de ombru cu duhovnicul – sfătuitorul intim al familiei – cu un alt preot şi cu intendentul proprietăţii. Aceştia soseau la oră fixă, intrau pe uşa principală pe care trona insigna Sfintei Inimi a lui Iisus cu binecunoscutele cuvinte: „Veni-voi în Spania şi fi-voi mai venerat decât oriunde”, se aşezau în jurul măsuţei – dacă era iarnă sub măsuţă dogorea tava cu jăratic – gata pregătite, iar când suna de zece se ridicau şi plecau, ca împinşi de un resort, lăsându-şi mizele pentru a doua zi. În acest timp, marchiza dormita, iar fetele marchizului se îndeletniceau cu lucrul de mână sau citeau cărţi morale, dacă nu chiar dimpotrivă – obţinute pe ascuns – sau, în sfârşit, se certau între ele.

Carolina şi Luisa trebuiau să se certe, şi nu de alta, ci numai pentru a omorî lâncezeala care se furişa din salonul închis soarelui şi muştelor, întinzându-se până la zidurile îmbrăcate în iederă. Cea mai mare dintre surori, Carolina, ura soarele, întocmai ca şi tatăl ei, şi ea era cea care păstra cu străşnicie tradiţiile casei, fără a-i scăpa vreuna; în schimb, Luisei îi plăcea să cânte, să stea la fereastră sau în balcoane, ba chiar să le împodobească cu ghivece cu flori, obicei plebeu, după părerea marchizului: „Nu-ţi ajunge grădina?”, îi spunea el fiicei sale, referindu-se la o grădină care ţinea de palat, dar unde rareori cobora vreunul dintre locatari. Dar ea, Luisa, voia să ţină ghivece în balconul dormitorului, care dădea pe o străduţă din piaţa Catedralei, şi să le ude, ca astfel să-şi poată arunca privirea afară, să vadă cine trece. „Ce vulgar, să pândeşti ceea ce nu te priveşte!…”, spunea tatăl; iar sora cea mare, Carolina, adăuga: „Nu să pândeşti, ci să ieşi la vânătoare!”. Şi de aici se isca cearta.

Şi iată că ieşitul pe balconul dormitorului şi udatul florilor din ghivece dădură roade. Tristán Ibáñez del Gamonal, el însuşi de viţă aleasă, ba chiar dintre familiile cu cele mai vechi tradiţii ale oraşului Lorenza, îşi opri ochii pe cea de a doua fiică a marchizului de Lumbría, pe care o văzuse zâmbind, cu ochi de violete şi gura ca o floare de muşcată, printre florile balconului. Şi se întâmplă că într-o zi, trecând Tristán pe străduţă, curse pe el apă din ghivecele udate prea din belşug de către Luisa; şi când o auzi strigând: „Oh, iartă-mă, Tristán!” simţi ca şi cum l-ar fi chemat în ajutor glasul plin de durere al unei prinţese zăvorâte într-un castel vrăjit.

— Cu aşa ceva nu te joci, fata mea! îi vorbi Luisei tatăl ei. Trebuie procedat cu toată seriozitatea. Fără copilării!

— Ce vrei să spui cu asta, tată?! exclamă fata.

— O să afli de la Carolina.

Luisa rămase cu ochii la sora mai mare, iar aceasta glăsui:

— Nu mi se pare potrivit, dragă soră, ca noi, fiicele

marchizului de Lumbría, să ne dăm în spectacol, schimbând vorbe dulci din balcon, ca lucrătoarele. Pentru asta erau florile?

— Tânărul trebuie să ceară îngăduinţa de a veni în vizită, hotărî tatăl; şi având în vedere că eu, unul, n-am nimic împotrivă, totul se poate aranja. Tu ce crezi, Carolina?

— Eu, răspunse sora mai mare, nu mă opun nici eu.

Şi astfel Tristán îşi făcu intrarea în casă, ca pretendent oficial la mâna Luisei. Cât despre doamna marchiză, abia târziu înţelese ce se întâmplă.

Şi în timp ce se desfăşura partida de cărţi, doamna marchiză moţăia într-un colţ al salonului, iar lângă ea, Carolina şi Luisa tricotau sau lucrau dantele, şuşotind cu Tristán; aveau grijă ca tânărul să nu rămână niciodată singur cu Luisa, ci întotdeauna cu amândouă surorile, în această privinţă, tatăl era foarte prevăzător, în schimb, nu se opunea ca, uneori, Carolina să-l primească singură pe cel ce avea să devină cumnatul ei, socotind că astfel putea să-l iniţieze mai bine în tradiţiile şi obiceiurile casei.

*

Oaspeţii la jocul de cărţi, apoi servitorimea casei celei strămoşeşti, ba chiar şi lumea din oraş – intrigată de misterul vastei locuinţe – băgară de seamă că puţin timp după ce Tristán fusese primit aici ca logodnic al celei de a doua fete a marchizului, spaţiul spiritual al hieraticei familii devenise parcă şi mai închis, şi mai întunecat. Posomorala marchizului se adâncise, doamna marchiză se plângea mai mult ca niciodată de zgomot, cu toate că zgomotul era mai redus ca oricând. Pentru că, deşi vrajba şi certurile dintre surori erau mai mari şi mai înverşunate ca înainte, acum se duceau pe tăcute. Când, dând nas în nas pe vreun coridor una o insulta pe cealaltă sau chiar o ciupea, totul se petrecea ca într-un susur, fiindcă îşi înăbuşeau ţipetele. O singură dată, Mariana, servitoarea cea bătrână, o auzise pe Luisa răcnind: „O să afle tot

oraşul, da, o să afle oraşul întreg! Am să ies pe balcon în piaţa Catedralei şi am să strig în gura mare să afle toată lumea!”. „Taci!”, gemuse vocea marchizului. Şi urmaşe o expresie cumplită, atât de surprinzătoare în casa aceea, încât Mariana fugise îngrozită de la uşa unde trăgea cu urechea.

Câteva zile mai târziu, marchizul plecă din oraş, luând-o cu sine pe fiica mai mare, Carolina. După plecarea lor, Tristán nu se mai arătă pe acolo. După un timp, marchizul se întoarse singur; într-o seară, se simţi dator să dea o explicaţie partenerilor săi la jocul de cărţi:

— Sărmana, stă rău cu sănătatea, spuse, privindu-l ţintă pe duhovnic; de vină sunt nervii, asta o duce la certuri nesfârşite, lipsite bineînţeles de importanţă, cu sora ei, pe care altminteri o adoră, aşa că am dus-o să se refacă.

Nimeni nu-i răspunse nimic.

Puţine zile mai târziu, în familie, foarte în familie, avu loc căsătoria lui Tristán Ibáñez del Gamonal cu cea de a doua fiică a excelenţei-sale, domnul marchiz de Lumbría. Din afara casei nu luară parte decât mama logodnicului şi partenerii la jocul de cărţi.

Tristán se mută la socrul său şi spaţiul spiritual al casei strămoşeşti deveni încă şi mai închis, şi mai întunecat. Pe balconul de la dormitorul tinerei mirese florile se veştejiră, fiind lăsate în părăsire; doamna marchiză dormea şi mai mult ca înainte, iar domnul marchiz rătăcea ca un spectru, taciturn, cu ochii în pământ, prin salonul ferit de lumina soarelui. Simţea că i se duce viaţa şi se agăţa de ea. Renunţă la jocul de cărţi, ceea ce semăna cu o despărţire a lui de lume, dacă trăise vreodată în lume.

— Nu-mi e capul la joc, îi mărturisi confidentului său, duhovnicul; gândurile îmi fug tot timpul aiurea. De altfel, ombrul nici nu mă mai distrează; nu-mi rămâne decât să mă pregătesc să mor cum se cuvine.

Într-o zi avu un atac de paralizie. Abia de-şi mai amintea câte ceva. Dar când începu să-şi revină, se agăţă

de viaţă – cu o înverşunare parcă şi mai deznădăjduită.

— Nu, nu pot să mor până nu se lămuresc lucrurile.

Şi o întrebă temător pe fiica lui, care-i aducea mâncarea la pat:

— Ce se aude? Cât mai este?

— Nu mult, tată.

— N-am să mă duc, nu trebuie să plec, până nu-l primesc pe noul marchiz; pentru că trebuie să fie băiat, un băiat! Aici e nevoie de un bărbat, şi dacă n-a fost un Suárez de Tejada, să fie un Rodrigo şi un marchiz de Lumbría.

— Asta nu depinde de mine, tată…

— Atât ar mai lipsi, fata mea, şi-i tremura glasul când vorbea astfel, ca după ce ni l-a vârât în casă pe acest… nesăbuit, să nu ne dăruiască un marchiz… Aş fi în stare să…

Sărmana Luisa începea să plângă. Iar Tristán părea un inculpat şi un servitor în acelaşi timp.

Nervozitatea bietului marchiz atinse culmea când află că fiica lui se apropie de termen. Febra aşteptării îl făcea să tremure din toată fiinţa. „Mi-a dat mai multă bătaie de cap decât lehuza”, spuse mai târziu medicul.

— Când o naşte Luisa, îl preveni marchizul pe ginerele său, dacă e băiat, dacă e marchiz, adu-mi-l îndată, să-l văd, ca să pot muri liniştit; să mi-l aduci chiar tu!

Auzind strigătul acela, marchizul se ridică în capul oaselor şi rămase privind spre uşa camerei, la pândă. Puţin mai târziu intră Tristán, răvăşit, cu copilul ascuns în scutece.

— Marchiz? strigă bătrânul.

— Da!

Atunci îşi urni trupul în faţă ca să-l cerceteze pe noul-născut, îl sărută fără vlagă, o sărutare de moarte, şi, fără să-i arunce măcar o privire ginerelui său, căzu greoi pe pernă, în nesimţire. Muri după două zile, fără să-şi mai revină.

Blazonul de pe faţada casei strămoşeşti fu îmbrăcat în doliu, cu o pânză neagră, şi negrul pânzei începu îndată

să se ofilească sub soarele care îl lovea din plin aproape toată ziua. Şi parcă asupra întregii case – unde copilul nu adusese nicio bucurie – coborî un aer de doliu.

Pe biata Luisa, mama, naşterea o adusese la capătul puterilor. La început se înverşunase să alăpteze pruncul, dar fusese nevoită să renunţe.

— Sin mercenar… sân mercenar… suspina. Acuma, Tristán, trebuie să-l creştem pe marchiz! îi tot spunea bărbatului.

Tristán căzuse pradă unei tristeţi nelămurite şi se simţea îmbătrânit. „Sunt ca o dependinţă a casei, aproape ca o mobilă!”, se gândea el. Obişnuia să privească din străduţă la balconul camerei care altă dată fusese dormitorul Luisei; acum, pe balcon nu mai erau ghivece cu flori.

O dată se încumetă să-i spună soţiei sale:

— Luisa, ce-ar fi să punem iarăşi flori în balconul tău…?

— Aici n-are ce căuta altă floare decât marchizul, îi răspunse ea.

Bietul om suferea că fiului său nu i se spunea altfel decât marchizul. Îşi luase obiceiul să fugă de acasă, refugiindu-se în Catedrală. Adeseori ieşea şi pleca fără să spună unde. Şi, ceea ce îl irita cel mai tare, soţia lui nici nu încerca să afle încotro pleacă.

Luisa simţea că o să moară, simţea că viaţa i se topeşte picătură cu picătură.

— Viaţa mi se scurge ca un firişor de apă, spunea ea; simt că mi se subţiază sângele; îmi huruie capul şi mai trăiesc numai fiindcă mor foarte încet… Dacă îmi pare rău de ceva, îmi pare rău de el, de micuţul meu marchiz, doar de el… Ce viaţă tristă în casa asta fără soare!… Crezusem că tu, Tristán, ai să-mi aduci soarele şi libertatea, dar nu, nu mi l-ai adus decât pe micuţul marchiz… dă-mi-l!

Şi, irosindu-şi ultima vlagă, acoperea pruncul cu sărutări tremurătoare şi febrile. Deşi îşi vorbeau, între soţ şi soţie se aşeza o perdea de tăcere îngheţată. Fiindcă nu-şi spuneau nimic din ceea ce le chinuia cel mai rău mintea

şi sufletul.

Când Luisa simţi că firişorul vieţii este gata să se rupă, puse mâna ei rece pe fruntea copilului, fruntea lui Rodriguín, şi i se adresă tatălui:

— Să ai grijă de marchiz. Sacrifică-te pentru el! Ah, iar ei să-i spui că am iertat-o!

— Dar pe mine? gemu Tristán.

— Pe tine? Tu n-ai pentru ce să fii iertat!

Aceste cuvinte căzură ca o sentinţă distrugătoare asupra bietului om. Şi, puţin timp după ce le auzi, rămase văduv.

*

Văduv, tânăr, stăpân al unei averi însemnate, averea fiului său, marchizul, şi prizonier în casa aceea imensă şi lugubră, închisă soarelui, cu amintiri care, deşi aveau foarte puţini ani, i se păreau de pe acum nespus de vechi… îşi petrecea orele goale pe un balcon din spatele casei, în mijlocul iederii, ascultând tumultul râului. Apoi, se reluară partidele de ombru. Petrecea mult timp închis cu duhovnicul, să revizuiască, după cum se spunea, hârtiile răposatului marchiz şi să-i pună la punct dispoziţiile testamentare.

Dar ceea ce într-o bună zi dădu de vorbit întregului oraş Lorenza fu faptul că, după ce lipsi câteva zile, Tristán se întoarse în casa strămoşească împreună cu Carolina, cumnata, devenită acum noua lui soţie. Păi nu se spusese că intrase la mănăstire? Unde şi cum trăise timp de patru ani?

Carolina se întoarse plină de aroganţă, cu un fel de sfidare insolită în privire. Primul lucru pe care îl făcu la întoarcere fu să ordone scoaterea pânzei de doliu care acoperea blazonul familiei.

— Să-l bată soarele, strigă ea, să-l bată soarele, ba aş porunci să-l mânjească cu miere ca să-l umple muştele.

Apoi dădu ordin să se stârpească iedera.

— Carolina, o imploră Tristán, lasă în pace trecutul.

În noua sa mamă, copilul, micuţul marchiz simţi îndată duşmanul. Cu toate rugăminţile tatălui său, nu putu să-i spună mamă; întotdeauna îi spunea mătuşă.

— Dar de unde a aflat că-i sunt mătuşă? întrebă ea. Oare de la Mariana?

— Nu ştiu, nu ştiu, răspundea Tristán; aici, fără să-ţi dai seama, totul se află.

— Totul?

— Da, totul; casa asta pare că divulgă totul…

— Atunci să tăcem şi noi.

Înăuntrul casei strămoşeşti, viaţa părea să capete o intensitate concentrată şi necruţătoare. Cei doi soţi ieşeau foarte puţin din camera lor, unde Carolina îl reţinea pe Tristán. În acest timp, micuţul marchiz rămânea la cheremul slugilor, al unui preceptor care venea zilnic să-l înveţe alfabetul şi al duhovnicului, care se îngrijea de educaţia lui religioasă.

Se reluară încă o dată partidele de ombru; Carolina urmărea jocul, aşezată lângă bărbatul ei, având grijă să-l ghideze. Toţi observau că nu urmărea altceva decât să caute prilejul de a-şi pune mâna pe mâna bărbatului şi că tot timpul stătea rezemată de braţul lui. Iar când ceasul era gata să bată zece, îi spunea:

— Tristán, e timpul!

Din casă el nu ieşea decât însoţit de Carolina, care se atârna de braţul lui, măturând strada cu privirea-i sfidătoare.

*

Sarcina Carolinei fu foarte grea; ai fi spus că nu-l doreşte pe cel ce avea să vină. După ce născu, nici nu vru să vadă copilul. Aflând că-i fetiţă şi că venise pe lume pipernicită şi sfrijită, răspunse scurt şi sec:

— Asta-i pedeapsa noastră!

Şi puţin după aceea, când bietul prunc începu să dea semne c-o să moară, maică-sa spuse: „Păi şi viaţa pe care ar fi dus-o…”

— Tu eşti foarte singur aici, îi vorbi într-o zi, ani mai târziu, nepotului ei, micul marchiz. Ai nevoie de tovărăşie, de cineva care să te îndemne la învăţătură, aşa că tatăl tău şi cu mine am hotărât să aducem în casă un nepot, un băiat care a rămas singur…

Copilul, care avea atunci zece ani şi era de o precocitate bolnăvicioasă şi tristă, căzu pe gânduri.

Când veni celălalt, intrusul, orfanul, micul marchiz se puse în gardă. Întregul oraş Lorenza nu mai avea altceva de făcut decât să comenteze ciudata întâmplare. Toţi credeau că e vorba de un fiu adoptiv al Carolinei, care, neputând să aibă unul al ei, îl adusese pe intrus ca să-l necăjească şi să-l asuprească pe celălalt, al surorii ei.

Cei doi copii se priviră de la început cu duşmănie, căci dacă unul era autoritar, nici celălalt nu se lăsa mai prejos.

— Adică ce crezi tu, se răstea Pedrito la Rodriguín, că dacă eşti marchiz o să-mi porunceşti mie…? Dacă ai să mă tot plictiseşti, plec şi te las singur.

— Lasă-mă singur, că mie aşa îmi place şi întoarce-te la ai tăi.

Dar apărea Carolina şi spunându-le o dată „Copii!” îi făcea să se privească în tăcere.

— Unchiule! (căci aşa îi spunea) se adresă o dată Pedrito lui Tristán, eu plec, vreau să mă duc de aici, vreau să mă întorc la mătuşile mele; nu pot să-l mai rabd pe Rodriguín; tot timpul îmi aruncă în obraz că sunt dator să-l servesc şi că am venit aici la pomană.

— Ai răbdare, Pedrin, ai răbdare; oare eu nu am? Şi, apucând căpşorul copilului, îşi lipi buzele de creştetul lui şi plânse aplecat deasupra lui, plânse din belşug, pe îndelete şi în tăcere.

Copilul simţi lacrimile acelea ca pe nişte stropi de evlavie. Şi atunci în el se născu o milă profundă pentru bietul om, pentru bietul tată al micului marchiz.

Carolina însă nu plângea.

*

Şi se întâmplă că într-o zi, pe când bărbatul şi nevasta stăteau lipiţi unul de altul pe o canapea, mână în mână, privind golul din penumbra camerei, auziră zvon de ceartă şi îndată intrară copiii, năduşiţi şi scoşi din fire:

— Eu plec! Plec! striga Pedrito.

— Du-te, du-te şi nu te mai întoarce în casa mea, răcnea Rodriguín.

Văzând că din nasul lui Pedrito curge sânge, Carolina sări ca o leoaică spre el, ţipând:

— Băiatul meu! Copilul meu! Apoi, întorcându-se spre micul marchiz, îi scuipă în faţă acest cuvânt: Cain!

— Cain? Este el oare fratele meu? întrebă micul marchiz, deschizând ochii mari.

Carolina şovăi o clipă, ca şi cum şi-ar fi strâns inima în pumni, şi vorbi cu glas răguşit:

— E copilul meu!

— Carolina! gemu soţul ei.

— Da, continuă micul marchiz, bănuiam eu că este fiul dumitale; aşa se spune pe aici… Dar ceea ce nu se ştie, nu se ştie cine o fi tatăl lui, şi nici dacă are vreun tată.

Carolina tresări scurt. Ochii îi scânteiau, îi tremurau buzele. Îl apucă pe Pedrito, fiul ei, îl strânse la sine şi, privindu-şi necruţător bărbatul, strigă:

— Tatăl lui? spune-i tu, tată al micuţului marchiz, spune-i tu băiatului Luisei, al surorii mele, spune-i tu nepotului lui Rodrigo Suárez de Tejada, marchiz de Lumbría, spune-i cine este tatăl lui. Spune-i! Spune-i, că de nu, îi spun eu! Spune-i!

— Carolina! o imploră Tristán plângând.

— Spune-i! Spune-i cine este adevăratul marchiz de Lumbría!

— Nu-i nevoie să-mi spună! grăi copilul.

— Atunci să ştii, da: marchizul este el, el şi nu tu; da, el, fiindcă s-a născut înaintea ta şi l-am născut eu, cea mai mare dintre surori, iar tată îi este tatăl tău, da, tatăl tău. Numai că fiul meu, din cauza acelui blazon… Dar am să poruncesc să dea jos blazonul şi am să deschid toate uşile

balcoanelor spre soare, şi am să fac astfel ca fiul meu să fie recunoscut drept ceea ce este: adevăratul marchiz!

Pe urmă Carolina începu să strige, chemând slugile şi pe doamna marchiză, care dormita, acum aproape căzută în imbecilitatea celei de a doua copilării. Şi când toţi se aflară în faţa ei, porunci să se deschidă larg uşile balcoanelor şi apoi vorbi cu glas puternic şi cumpănit:

— El, el este marchizul, el este adevăratul marchiz de Lumbría; el are dreptul primului născut. Fiindcă l-am avut de la Tristán, de la acest Tristán care acuma se ascunde şi plânge; am născut atunci când Tristán abia se însurase cu sora mea, chiar în luna când s-au căsătorit. Tatăl meu, excelenţa-sa marchizul de Lumbría, m-a sacrificat principiilor sale şi poate că şi sora mea era la fel de compromisă ca şi mine…

— Carolina! gemu soţul.

— Taci! Astăzi vreau să dau în vileag totul. Fiul tău, fiul vostru a stors sânge, sânge albastru! nu, doar sânge roşu, din fiul nostru, din copilul meu, adevăratul marchiz…

— Ce zgomot, Doamne! se văită doamna marchiză, ghemuindu-se într-un fotoliu din colţul încăperii.

— Şi acum, urmă Carolina îndreptându-se către slugi, duceţi-vă şi povestiţi întâmplarea în tot oraşul; spuneţi prin pieţe şi prin curţi şi pe la fântâni ce-aţi auzit de la mine; să ştie toţi, să cunoască toţi pata de pe blazon.

— Păi, tot oraşul ştie… şopti Mariana.

— Cum? răcni Carolina.

— Da, doamnă, da; se vorbeşte peste tot.

— Şi ca să păstrăm un secret ştiut de toată lumea, ca să ascundem o enigmă care nu exista pentru nimeni, pentru a salva nişte aparenţe false, pentru asta am trăit aşa, Tristán? Mizerie şi nimic altceva! Deschideţi uşile balcoanelor să intre lumina, toată lumina şi praful de pe stradă şi muştele, iar mâine va fi scos şi blazonul. Şi se vor pune ghivece cu flori în toate balcoanele, şi se va face o petrecere unde va fi poftit poporul din oraş, adevăratul popor. Ba nu; petrecerea se va face în ziua când el, fiul meu, fiul tău, cel pe care duhovnicul îl numeşte fiul

păcatului – pe când adevăratul păcat este acela de a-l fi făcut moştenitor pe celălalt – în ziua când fiul nostru va fi recunoscut drept cine este şi marchiz de Lumbría.

Pe sărmanul Rodriguín trebuiră să-l ridice dintr-un colţ al salonului. Era palid şi febril. Refuză să-i vadă pe tatăl sau pe fratele lui.

— O să-l dăm la un colegiu, hotărî Carolina.

*

În tot oraşul Lorenza nu se vorbea decât de dârzenia bărbătească cu care Carolina îşi ducea planurile la îndeplinire. Ieşea zilnic, ducându-l pe bărbatul ei de braţ, ca pe un prizonier, şi ţinându-l de mână pe copilul ei din tinereţe. Ţinea larg deschise uşile de la toate balcoanele casei strămoşeşti şi soarele veştejea satinul fotoliilor, ba lovea chiar şi portretele strămoşilor. Primea în fiecare seară pe jucătorii de cărţi, care nu îndrăzniră să-i refuze invitaţiile, şi, aşezată lângă Tristán, ea juca de fapt cu cărţile lui. Îl mângâia de faţă cu musafirii şi, bătându-l uşor cu palma pe obraz, îi spunea:

— Vai de tine, Tristán, ce fel de bărbat mai eşti şi tu! Apoi, celorlalţi: sărmanul meu bărbăţel nu ştie să joace singur!

Iar după plecarea lor îi spunea bărbatului:

— Ce păcat, Tristán, că nu avem şi alţi copii… după biata fetiţă… Ei da, a fost un copil al păcatului, dar Pedrin al nostru nu este… acum, trebuie să-l creştem pe el, pe marchiz!

Făcu în aşa fel încât bărbatul să-l recunoască pe Pedrin drept fiul său, zămislit înainte ca el, tatăl, să se fi căsătorit şi, de asemenea, începu demersurile pentru fiul ei, în legătură cu succesiunea titlului. În acest timp, celălalt, Rodriguín, se consuma de furie şi tristeţe, într-un colegiu.

— Cel mai bine ar fi, spunea Carolina, dacă s-ar vădi că are vocaţie religioasă; tu n-ai simţit niciodată acest imbold, Tristán? Fiindcă mie mi se pare că te-ai născut mai

degrabă pentru a fi călugăr decât altceva…

— Tocmai tu spui aşa, Carolina… îndrăzni să protesteze rugător bărbatul ei.

— Da, eu; eu spun, Tristán! Şi să nu te înfumurezi pentru cele ce s-au petrecut, pentru păcatul nostru, cum îi spune duhovnicul, iar tatăl meu, marchizul, pata de pe blazonul nostru. Păcatul nostru? Al tău, nu, Tristán; al tău, nu! Eu te-am sedus pe tine, eu! Ea, cu muşcatele ei, ea care ţi-a picurat apă pe pălărie, pe pălărie şi nu pe cap, apă din ghivecele ei, ea te-a adus aici, în casa asta a noastră; dar de câştigat, te-am câştigat eu. Adu-ţi aminte! Am vrut să fiu mama marchizului. Numai că nu ţinusem seama de celălalt marchiz. Iar celălalt, tatăl meu, era puternic, mai puternic decât mine. Aş fi vrut să te răzvrăteşti şi tu n-ai ştiut, n-ai vrut să te răzvrăteşti…

— Dar, Carolina…

— Da, da, ştiu bine ce s-a întâmplat; ştiu! Carnea ta a fost întotdeauna foarte slabă. Iar păcatul tău a fost că te-ai lăsat să te însoare cu ea; ăsta a fost păcatul tău. Şi cât m-aţi făcut să sufăr! Dar eu ştiam că sora mea, Luisa, nu va putea să reziste trădării ei şi mârşăviei tale. Şi am aşteptat. Am aşteptat cu răbdare şi mi-am crescut băiatul. Şi, Doamne, ce înseamnă să creşti un copil, când între tine şi el există o taină groaznică! L-am crescut pentru răzbunare! Cât despre tine, tatăl lui…

— Da, o să mă dispreţuiască…

— Nu, n-o să te dispreţuiască! Oare eu te dispreţuiesc?

— Păi ce altceva ai pentru mine?

— Milă! Tu mi-ai trezit carnea şi, odată cu ea, orgoliul meu de primă născută. Şi cum nimeni nu putea să mi se adreseze decât conform convenienţelor şi numai prin mijlocirea tatălui meu… şi cum eu nu mă arătam în balcon, ca sora mea, zâmbindu-le oamenilor de pe stradă… Iar cum aici nu intrau alţi bărbaţi decât ţărănoi de pe câmp şi cei de la jocul de ombru, altă adunătură de ţărănoi… Când ai venit tu aici te-am făcut să simţi că femeia eram eu, şi nu sora mea… Vrei să-ţi aduc aminte cum ai căzut în

păcat?

— Nu, pentru Dumnezeu, Carolina, nu!

— Da, mai bine să nu-ţi amintesc. Eşti omul care a căzut în păcat. Înţelegi acum de ce ţi-am spus că erai născut să te faci călugăr? Dar nu, nu! Te-ai născut pentru ca eu să fiu mama marchizului de Lumbría, mama lui don Pedro Ibáñez del Gamonal y Suárez de Tejada, din care am să fac un bărbat. Şi voi porunci să se facă un blazon nou, de bronz, şi nu de piatră. Am şi poruncit să fie scos cel de piatră, ca să pun în loc altul, de bronz. Şi pe el o să fie o pată, roşie, roşie ca sângele, sânge roşu ca sângele pe care fratele lui, fratele lui pe jumătate, celălalt fiu al tău, fiul trădării şi al păcatului, i l-a smuls din obraz, roşu ca sângele meu, ca sângele pe care tu m-ai făcut să-l sângerez… Nu te întrista – şi, vorbind astfel, Carolina puse mâna pe capul lui Tristán – nu te frământa, Tristán, bietul meu om… Priveşte aici, uită-te la portretul tatălui meu şi spune-mi, tu, care l-ai văzut murind, ce-ar zice dacă l-ar vedea pe celălalt nepot al lui, pe marchiz… A vrut să i-l aduci pe fiul tău, pe fiul Luisei! Am să încrustez în blazonul de bronz un rubin şi rubinul o să scânteieze în soare. Ce, credeaţi că în casa asta nu există sânge, sânge roşu, roşu şi nu albastru? Şi acuma, Tristán, să-l lăsăm pe fiul nostru, pe marchizul de sânge roşu să doarmă, iar noi, haide la culcare.

Tristán îşi lăsă capul în jos, sub o povară de secole.

Nimic altceva decât un bărbat

Vestea despre frumuseţea Juliei se răspândise prin tot ţinutul din jurul vechiului oraş Renada; Julia devenise un fel de frumuseţe oficială a oraşului, ca un monument în plus, dar viu şi proaspăt, printre comorile arhitectonice ale acestei capitale de provincie. „Mă duc la Renada, spuneau unii, să văd Catedrala şi pe Julia Yáñez”. Era în ochii fetei celei frumoase ceva ca o prevestire tragică. Înfăţişarea ei stârnea nelinişti în toţi câţi o priveau. Bătrânii se întristau când o vedeau cum trece târând după ea privirile tuturor, iar tinerii adormeau în noaptea aceea târziu. Iar ea,

conştientă de puterea ei, simţea asupra sa apăsarea unui viitor fatal. O voce foarte ascunsă, care ţâşnea din adâncurile conştiinţei ei, parcă tot îi spunea: „Frumuseţea ta o să te piardă”. Şi ea se făcea că n-o aude.

Tatăl acestei frumuseţi a ţinutului, don Victorino Yáñez, individ cu antecedente morale foarte ceţoase, îşi pusese în fiica lui toate ultimele şi definitivele sale speranţe de salvare economică. Era agent comercial şi afacerile îi mergeau din zi în zi mai prost. Ultima şi suprema sa lovitură, ultima carte care îi mai rămăsese de jucat, era fata. Avea şi un fiu, dar era ca şi cum nu l-ar fi avut; de mult nu mai ştia ce se alesese de el.

— Nu ne-a mai rămas decât Julia, obişnuia să-i spună nevestei. Totul depinde de felul cum o să se mărite ea sau cum o s-o măritǎm noi. Dacă face vreo prostie, şi mă tem că o s-o facă, suntem pierduţi.

— Şi ce numeşti tu a face o prostie?

— Vorbişi, Anacleta! Când îţi spun că abia ai un dram de minte!

— Ce să fac, Victorino! Luminează-mă tu, că numai tu te pricepi la toate!…

— Păi ce trebuie făcut, şi ţi-am mai spus de o mie de ori, trebuie s-o păzeşti pe Julia să nu se încurce în vreo dragoste din astea, fără rost, cu care-şi pierd timpul, măsura, ba chiar şi sănătatea, toate fetele din Renada. Nu admit şuşoteli şi vorbe dulci pe la zăbrele; şi nici amorezi studenţi.

— Şi ce să-i fac eu?

— Ce să-i faci? S-o faci să înţeleagă că viitorul şi bunăstarea noastră, a tuturor, al tău şi al meu, şi pe urmă cinstea, pricepi…?

— Da, pricep.

— Nu, nu pricepi! Cinstea, auzi? Cinstea familiei atârnă de măritişul ei. Trebuie să se pună în valoare.

— Sărăcuţa!

— Sărăcuţa? Trebuie să nu-mi înceapă cu iubiţi fără căpătâi şi să nu mai citească romanele alea nesăbuite pe care le citeşte şi care nu fac decât să-i înfierbânte creierii

şi să-i umple capul de fum.

— Dar ce-ai vrea să facă?

— Să gândească şi să judece, să-şi dea seama ce înseamnă frumuseţea ei şi să ştie cum să tragă foloase din ea.

— Şi eu, la vârsta ei…

— Haide, Anacleta, nu mai vorbi prostii! Tu, la vârsta ei… Tu, la vârsta ei… uiţi că atunci te-am cunoscut eu.

— Da, din nefericire…

Şi cu aceasta părinţii fetei celei frumoase se despărţeau pentru a reîncepe a doua zi o conversaţie asemănătoare.

Iar sărmana Julia suferea, înţelegând toată groaznica josnicie a calculelor făcute de tatăl ei. „Vrea să mă vândă, îşi spunea, ca să-şi salveze afacerile compromise; poate chiar să se salveze de închisoare”. Şi aşa şi era.

Şi, din instinct de răzvrătire, Julia acceptă primul băiat care se ivi.

— Fii atentă, fata mea, pentru numele lui Dumnezeu, îi spuse maică-sa, că ştiu ce se întâmplă, l-am văzut dând târcoale casei şi făcându-ţi semne, şi mai ştiu că ai primit o scrisoare de la el şi că i-ai răspuns…

— Şi ce vrei să fac, mamă? Să trăiesc închisă ca o sclavă, până vine sultanul căruia să mă vândă tata?

— Nu mai vorbi aşa, fata mea!…

— Adică n-am voie să am şi eu un iubit, cum au celelalte fete?

— Da, dar un iubit serios.

— De unde ştii dacă este serios sau nu? întotdeauna trebuie să fie un început. Ca să ajungi la iubire mai întâi trebuie să te cunoşti…

— Iubire… Iubire…

— Sigur, da, eu trebuie să aştept cumpărătorul!

— Nu se poate vorbi nici cu tine şi nici cu tatăl tău. Aşa sunteţi voi, cei din neamul Yáñez. Vai de ziua în care m-am măritat!

— Uite, asta nu vreau s-ajung să spun şi eu într-o zi!

Atunci maică-sa o lăsa în pace. Iar ea, Julia,

înfruntând totul, avu îndrăzneala să coboare la parter, într-un fel de tindă, şi să stea de vorbă la fereastră cu primul băiat care i-a făcut ochi dulci. „Dacă dă tata peste noi, gândea fata, e în stare de orice. De fapt, ar fi foarte bine, măcar s-ar şti că sunt o victimă, că vrea să-mi speculeze frumuseţea”. Coborî deci la fereastră şi chiar la acea primă întâlnire îi povesti lui Enrique, un don Juan în faşă al oraşului, toate întunecatele mizerii morale din casa ei. El venea s-o salveze, s-o izbăvească. Şi Enrique, aşa năucit cum se afla în faţa fetei celei frumoase, simţi că îi piere cheful. „Puştoaicei îi arde de tragedie, îşi spuse el; citeşte romane sentimentale”. Şi, îndată ce izbuti să facă în aşa fel încât toată Renada să afle cum acea consacrată frumuseţe a ţinutului îl admisese la fereastra ei, începu să caute un prilej ca să iasă din încurcătură. Şi îl găsi foarte repede. Într-o dimineaţă, Julia coborî tulburată, cu ochii ei minunaţi înroşiţi de plâns şi-i spuse:

— Vai, Enrique! Nu mai pot răbda; asta nu e casă şi nici familie; e un infern. Tata a aflat de relaţiile noastre şi e furios. Închipuieşte-ţi că aseară, pentru că m-am apărat, a îndrăznit să dea în mine!

— Bruta!

— Nu-l cunoşti. Şi a zis că are să te caute.

— N-are decât să vină! Atât îi trebuie!

Dar în sinea lui, flăcăul îşi spuse: „Trebuie să pun capăt poveştii; dacă vede că-i în primejdie să-şi piardă comoara, căpcăunul ăla e în stare de orice grozăvie; şi cum eu nu pot să-l scot din încurcătură.

— Spune-mi, Enrique, mă iubeşti?

— Ce întrebare îmi pui şi tu acuma…!

— Răspunde-mi, mă iubeşti?

— Cu tot sufletul şi cu tot trupul, fetiţo!

— Dar, de-adevăratelea?

— Şi încă ce de-adevăratelea!

— Ai fi gata la orice pentru mine?

— Da, la orice!

— Atunci, răpeşte-mă, du-mă cu tine. Trebuie să fugim; dar departe, foarte departe, unde să nu ne poată

ajunge tata.

— Vino-ţi în fire, fetiţo!

— Nu, nu, răpeşte-mă; dacă mă iubeşti, răpeşte-mă! Răpeşte-i tatii comoara, ca să n-o mai poată vinde! Nu vreau să fiu vândută! Vreau să fiu răpită! Răpeşte-mă!

Şi puseră la cale fuga.

Dar a doua zi, ziua hotărâtă pentru fugă, când Julia îşi avea gata bocceluţa cu veşminte, ba chiar comandase în secret şi o trăsură, Enrique nu apăru. „Laşul laşilor! Mişelul mişeilor! gândea biata Julia, trântită pe pat şi muşcând perna de furie. Şi spunea că mă iubeşte! Nu, nu mă iubea pe mine: îmi iubea frumuseţea! Şi nici măcar atât! Voia să se umfle în pene în faţa întregului oraş că eu, Julia Yáñez, chiar eu! am acceptat dragostea lui. Acuma are să spună cum i-am propus să fug cu el. Nemernic, nemernic, nemernic! Nemernic, ca tata; nemernic, ca toţi bărbaţii!”

Şi Julia căzu într-o deznădejde şi mai adâncă.

— Mulţumesc lui Dumnezeu, fata mea, îi spuse maică-sa, văd că totul s-a terminat! Dar să ştii că are dreptate tatăl tău: dacă o ţii tot aşa, o să-ţi iasă nume rău!

— Dacă o ţin cum?

— Aşa, admiţându-l pe primul care îţi dă târcoale. O să-ţi iasă numele că eşti uşuratică şi…

— Cu atât mai bine, mamă, cu atât mai bine. Aşa au să se îmbulzească mai mulţi. Mai ales atâta timp cât n-o să pierd ce am de la Dumnezeu.

— Of, of! Eşti ca taică-tu, eşti din neamul lui, fata mea!

Într-adevăr, curând fata admise alt pretendent la dragostea ei, căruia îi făcu aceleaşi confidenţe, speriindu-l la fel ca şi pe Enrique. Numai că Pedro avea inima mai tare. Şi tot aşa, pas cu pas, ajunse să-i propună fuga.

— Uite ce e, Julia, răspunse Pedro, n-am nimic împotrivă să fugim; ba chiar mai mult, mă încântă, îţi dai seama! Numai că dacă fugim, unde ne ducem, ce facem?

— Vedem noi!

— Nu, nu vedem noi, nu! Trebuie să ştim de pe

acuma. Deocamdată, şi încă o vreme, nu am din ce trăi; la mine acasă ştiu că n-o să ne primească; iar în ceea ce îl priveşte pe tatăl tău…! Aşa că, spune-mi, ce facem după ce fugim?

— Cum? Vrei să dai înapoi?

— Ce facem?

— Ţi-ai pierdut curajul?

— Ce facem, spune?

— Păi… ne sinucidem!

— Tu eşti nebună, Julia!

— Nebună, da: nebună de disperare, nebună de scârbă, nebună, îngrozită de tatăl ăsta care vrea să mă vândă… Dacă ai fi şi tu nebun, nebun de dragoste după mine, ne-am sinucide împreună.

— Dar îţi dai seama, Julia, tu vrei să fiu nebun de dragoste după tine ca să ne sinucidem împreună, dar nu spui că vrei să te sinucizi cu mine pentru că eşti nebună de dragoste după mine, ci nebună de scârbă de tatăl tău şi de casa ta. Nu-i acelaşi lucru!

— Ah! Ce bine vorbeşti! Dragostea nu raţionează atât!

Julia rupse şi cu el. Iar pe urmă îşi spuse: „Nici el nu mă iubea pe mine, nici el. Era îndrăgostit de frumuseţea mea, nu de mine. Mi s-a dus vestea!”

Şi plângea amar.

— Ai văzut, fata mea? o mustră maică-sa. Nu-ţi spuneam eu? Altul la rând!

— Şi au să fie o sută, mamă; o sută, da, până ce am să-l întâlnesc pe al meu, cel care-o să mă scape de voi… Vrea să mă vândă!

— Spune-i asta tatălui tău.

Doña Anacleta se duse să plângă, singură, în camera ei.

— Uite ce e, fata mea, îi vorbi în sfârşit Juliei tatăl ei, am trecut peste istoria cu cei doi iubiţi ai tăi şi n-am luat măsurile pe care ar fi trebuit să le iau; te previn însă că n-am să mai tolerez alte prostii de acelaşi fel. Prin urmare, eşti lămurită.

— Dar mai e ceva! exclamă fata, cu viclenie amară, privindu-l sfidător în ochi pe tatăl ei.

— Ce adică? întrebă acesta, amenințător.

— Adică… a apărut unul nou!

— Altul? Cine?

— Cine? Nu bănuieşti cine?

— Haide, nu te juca, nu-ţi bate joc şi termină, că mă faci să-mi pierd răbdarea.

— Apăi, nici mai mult, nici mai puţin decât don Alberto Menéndez de Cabuérniga.

— Ce grozăvie! exclamă mama.

Don Victorino păli, incapabil să spună un cuvânt. Don Alberto Menéndez de Cabuérniga era un moşier putred de bogat, desfrânat şi foarte nestatornic în privinţa femeilor; se spunea despre el că nu se uita la cheltuieli atunci când voia să cucerească pe vreuna; era însurat şi trăia despărţit de soţia lui. Până acum îşi măritase două dintre amante, înzestrându-le cu dărnicie.

— Ce-ai de spus, tată? Taci?

— Am de spus că eşti nebună!

— Nu, nu sunt nebună şi nici nu am vedenii. Se plimbă prin faţa casei, dă târcoale. Să-i spun să cadă la învoială cu tine?

— Plec, de nu, se termină prost.

Tatăl se ridică şi plecă de acasă.

— Of, fata mea, fata mea!

— Îţi spun eu, mamă, că treaba asta nu i se pare nepotrivită! îţi spun eu că ar fi în stare să mă vândă lui don Alberto.

Voinţa bietei fete slăbea tot mai mult. Ea îşi dădea seama că până şi o vânzare ar fi însemnat izbăvirea. Esenţial era să plece din casă, să fugă de la tatăl ei, fie cum ar fi.

*

În vremea aceea, un indiano[6], Alejandro Gómez,

6 Spaniol îmbogăţit în America de Sud.

cumpără un imaş în apropiere de Renada, unul dintre cele mai mănoase şi întinse imaşuri. Nimeni nu ştia ceva precis despre originea sau despre antecedentele cumpărătorului, nimeni nu-l auzise vorbind vreodată despre părinţii săi, nici despre rude, nici despre locul unde se născuse, nici despre copilărie. Se aflase numai că, de mic copil, plecase cu părinţii săi mai întâi în Cuba, pe urmă în Mexic, unde, şi nu se ştie cum, înainte de a împlini treizeci şi patru de ani, când se întorsese în Spania, hotărât să se aşeze aici, agonisise o avere fabuloasă – se vorbea de câteva milioane de *duros.* Se spunea că era văduv, fără copii, şi pe seama lui circulau cele mai fantastice legende. Cei care aveau de-a face cu el socoteau că-i un ambiţios cu planuri mari, foarte voluntar, foarte încăpăţânat şi foarte stăpân pe el.

— Cu bani, ajungi oriunde! obişnuia el să spună, făcând caz de originea sa plebeiană.

— Nu întotdeauna şi nici oricine! i se răspundea.

— Nu oricine; dar cei care au ştiut să facă bani, da! Un domnişor dintre aceia care moşteneşte bani, un prăpădit de conte sau duce de marmeladă, nu, nu ajunge nicăieri, oricâte milioane ar avea. Dar eu? Eu, care am ştiut să fac avere prin mine însumi, cu mâinile mele? Eu?

Trebuia să auzi cum pronunţa acel „eu”! în această afirmare a persoanei sale răzbătea adevărata lui fiinţă, în întregime.

— Nimic din ceea ce mi-am propus cu adevărat n-a rămas neîndeplinit! Dacă aş vrea, aş ajunge ministru! Numai că nu vreau!

*

Lui Alejandro i se vorbi de Julia, frumuseţea grandioasă a Renadei. „Trebuie s-o văd”, îşi spuse el. Iar după ce o văzu, hotărî: „Trebuie să fie a mea!”

— Tată, vorbi într-o zi Julia, ştii că acel fabulos Alejandro, ştii cine, nu se mai vorbeşte decât despre el în ultima vreme… Cel care a cumpărat Carbajedo…

— Da, da, ştiu cine este! Şi ce-i cu el?

— Ştii că şi el îmi dă târcoale?

— Vrei să-ţi baţi joc de mine, Julia?

— Nu, nu glumesc, e foarte serios ce-ţi spun; îmi dă târcoale.

— Iar eu spun să nu-ţi baţi joc de mine…!

— Uite-i scrisoarea!

Şi fata scoase din sân o scrisoare, pe care i-o aruncă tatălui ei în obraz.

— Ce ai de gând să faci? întrebă el.

— Păi ce am de făcut…! Să-i spun să te caute şi să vă învoiţi din preţ!

Don Victorino o străpunse cu privirea pe fiică-sa şi plecă fără să spună o vorbă. Urmară în casă câteva zile de tăcere sumbră şi de mânii înăbuşite. Julia îi trimise noului pretendent o scrisoare de răspuns plină de sarcasme şi de dispreţ, la care, puţin după aceea, primi alta, cu următoarele cuvinte, parcă scrijelite de o mână aspră, cu litere mari, colţuroase şi desluşite. „Până la urmă veţi fi a mea. Alejandro Gómez ştie să obţină tot ceea ce îşi propune”. După ce o citi, Julia îşi spuse: „Ăsta bărbat! Să fie el oare mântuitorul meu? Să fiu eu oare mântuirea lui?”. Câteva zile după ce sosise această a doua scrisoare, don Victorino o chemă pe fiica lui, se închise cu ea în cameră şi aproape îngenuncheat în faţa ei îi vorbi cu lacrimi în ochi:

— Fata mea, gândeşte-te că totul depinde acuma de ceea ce ai să hotărăşti tu: viitorul nostru şi onoarea mea. Dacă nu-l accepţi pe Alejandro, foarte curând n-am să mai pot amâna ruina, nici să ascund afacerile necurate şi nici chiar…

— Taci!

— Nu, n-am să mai pot tăinui nimic. Se apropie scadenţa. Şi au să mă azvârle în închisoare. Până astăzi am reuşit să mă apăr de lovituri… prin tine! Invocând numele tău! Frumuseţea ta mi-a fost scut. „Biata fată!” spuneau toţi.

— Şi dacă-l accept?

— Ascultă, am să-ţi mărturisesc tot adevărul. A aflat

situaţia mea, a aflat totul, şi acuma sunt liber şi respir numai datorită lui.

Mi-a acoperit toate afacerile necurate; m-a descărcat de…

— Da, ştiu, ajunge! Şi acum?

— Depinde de el, depindem de el, trăiesc pe spezele lui, chiar şi tu trăieşti pe spezele lui.

— Adică, m-ai vândut?

— Nu, ne-a cumpărat.

— Aşa că, vrând-nevrând, sunt a lui!

— Nu, nu pretinde atât; nu vrea nimic, nu cere nimic!

— Ce om generos!

— Julia!

— Da, da, am înţeles totul. Spune-i că, din partea mea, poate veni când doreşte.

Şi, după ce rosti aceste cuvinte, fata începu să tremure. Cine le rostise? Ea? Nu; mai degrabă alta pe care o purta în sine şi care o tiraniza.

— Mulţumesc, fata mea, mulţumesc!

Tatăl se ridică şi se apropie s-o sărute, dar ea îl alungă, strigând:

— Nu mă murdări!

— Dar, fata mea…

— Du-te şi sărută-ţi hârtiile! Sau mai degrabă cenuşa hârtiilor care te-ar fi azvârlit la închisoare.

*

— Julia, nu ţi-am spus eu că Alejandro Gómez ştie să obţină tot ceea ce îşi propune? Să-mi vii dumneata mie cu asemenea poveşti? Mie?

Acestea fură cuvintele cu care tânărul şi despoticul indiano se înfăţişă fetei lui Victorino, acasă la ea. Iar fata, la auzul acestor cuvinte, începu să tremure, simţindu-se, pentru prima oară în viaţa ei, în faţa unui bărbat. Şi acest bărbat îi apărea mai supus şi mai puţin grosolan decât se aşteptase.

La a treia vizită, părinţii îi lăsară singuri. Julia

tremura. Alejandro tăcea. Tremurul şi tăcerea se prelungiră încă un timp.

— Parcă ţi-ar fi rău, Julia, vorbi el.

— Nu, nu; mi-e bine.

— Atunci, de ce tremuri aşa?

— Poate de frig…

— Nu, de frică.

— Frică? Frică de ce?

— Frică… de mine!

— Şi de ce să-mi fie frică de dumneata?

— Da, ţi-e frică de mine!

Şi frica plesni, desfăcându-se în plâns. Julia plângea din adâncurile fiinţei ei, îi plângea inima. Hohotele o sugrumau, împiedicând-o să respire.

— Sunt eu oare vreun căpcăun? şopti Alejandro.

— M-au vândut! M-au vândut! Au făcut negoţ cu frumuseţea mea! M-au vândut!

— Cine spune aşa?

— Eu, eu spun! Dar nu, n-am să fiu a dumitale… decât moartă!

— Ai să fii a mea, Julia, tu ai să fii a mea… Şi ai să mă iubeşti! Să nu mă iubeşti pe mine? Pe mine? Cum ar fi cu putinţă?

Şi se afla în acel *pe mine* un astfel de accent, încât Juliei îi secă izvorul lacrimilor şi parcă i se opri inima. Atunci îl privi pe omul acela, în timp ce o voce îi spunea: „Ăsta-i într-adevăr un bărbat!”

— Poţi face din mine ceea ce doreşti!

— Ce vrei să spui cu asta? întrebă el, insistând în a-i spune mai departe tu.

— Nu ştiu… nu ştiu ce spun…

— Ce înseamnă că pot face din tine ceea ce doresc?

— Da, că dumneata poţi…

— Numai că eu vreau, şi acest *eu* răsuna triumfător şi plin, eu vreau să fii nevasta mea.

Juliei îi scăpă un strigăt şi atât de frumoşii ei ochi mari, iradiind uimire, rămaseră asupra bărbatului aceluia, care zâmbea, spunându-şi în sine: „Voi avea femeia cea

mai frumoasă din Spania”.

— Dar ce credeai?

— Credeam… credeam…

Şi iar i se rupse pieptul de lacrimile care o înăbuşeau. Apoi, simţi o gură pe gura ei şi auzi un glas care îi spunea:

— Femeia mea, a mea… a mea… da, femeia mea după lege, nu altfel! Legea va consfinţi voinţa mea! Sau, voinţa mea va consfinţi legea!

— Da… a ta!

Era biruită. Şi se puse la cale nunta.

Ce avea bărbatul acesta aspru şi închis în sine, de o înfricoşa, dar o şi subjuga în acelaşi timp? Şi cel mai cumplit era că-i impunea dragoste, un fel de dragoste stranie. Însă ea, Julia, nu voia să-l iubească pe acest aventurier, care hotărâse să aibă de nevastă pe una dintre cele mai frumoase femei, ca astfel să dea strălucire milioanelor sale; dar, deşi nu voia să-l iubească, se simţea biruită de o supunere ca un fel de îndrăgostire. Ceva ca iubirea, care probabil se aprinde în pieptul unei captive faţă de arogantul ei cuceritor. Nu o cumpărase, nu! O cucerise.

„Dar el oare, se întreba Julia, mă iubeşte cu adevărat? Mă iubeşte pe mine? Pe mine? cum obişnuieşte el să spună. Şi în ce fel o spune! în ce fel pronunţă el pe acel *eu*! Mă iubeşte pe mine sau nu caută altceva decât să-mi pună la vedere frumuseţea? însemn oare pentru el mai mult decât o mobilă foarte costisitoare şi foarte rară? Să fie oare cu adevărat îndrăgostit de mine? N-are să se sature repede de farmecul meu?… Oricum, are să fie bărbatul meu şi am să scap de acest cămin blestemat, am să scap de tatăl meu. Pentru că n-are să locuiască la noi, nu! O să-i facem o pensie – şi lasă-l s-o insulte mai departe pe biata mama şi să se încurce cu servitoarele. O să-l împiedicăm să mai intre în afaceri necurate. Iar eu am să fiu bogată, foarte bogată, imens de bogată!”

Dar acest gând nu o mulţumea întru totul. Ştia că fetele din Renada o invidiază, vorbind despre norocul ei

nebun, spunând că frumuseţea ei îi adunase tot ceea ce putea să-i aducă. Dar oare el o iubea? O iubea cu adevărat? „Trebuie să-i cuceresc iubirea, se gândea. Am nevoie să mă iubească cu adevărat; nu pot să fiu nevasta lui fără ca el să mă iubească, fiindcă aşa ar fi felul cel mai urât de a mă vinde. Dar eu îl iubesc oare?” în faţa lui se simţea tulburată, în timp ce un glas misterios, izvorât din adâncul fiinţei ei, îi spunea: „Ăsta e într-adevăr bărbat!”. De câte ori Alejandro spunea *eu,* ea începea să tremure. Şi tremura din iubire, chiar dacă nu-şi dădea seama sau dacă îşi închipuia că-i altceva.

*

Se căsătoriră şi se mutară în capitală. Relaţiile şi prietenii lui Alejandro erau – datorită averii – numeroase, dar oarecum ciudate. Cei mai mulţi dintre cei care-i frecventau casă, nu puţini dintre ei aristocraţi cu blazon, îi păreau Juliei a fi datornicii bărbatului ei, care dădea bani cu împrumut cu ipoteci solide. Dar altminteri ea nu ştia nimic despre afacerile lui şi nici el nu-i pomenea vreodată despre ele. Nu-i lipsea nimic; era liberă să-şi satisfacă până şi cele mai neaşteptate capricii; dar îi lipsea tocmai ceea ce îi trebuia mai mult. Nu iubirea acelui bărbat de care se simţea subjugată şi aproape fermecată, dar certitudinea iubirii lui. „Mă iubeşte sau nu mă iubeşte? se întreba ea. Mă copleşeşte cu atenţii, se poartă cu cel mai mare respect, ba chiar mă răsfaţă; deşi, poate că în acelaşi timp mă socoteşte o fiinţă capricioasă; dar mă iubeşte?” Şi era zadarnic să încerce a vorbi despre iubire, despre tandreţe, cu acel bărbat.

— Numai netoţii vorbesc despre asemenea lucruri, obişnuia să spună Alejandro. „Dulcea mea… nepreţuita… frumoasa mea… iubito…” Eu? Eu să spun astfel de vorbe? Să-mi vii mie cu asemenea poveşti! Mie? Astea sunt bune pentru romane. Şi ştiu că ţie îţi plăcea să citeşti romane.

— Îmi place şi acum!

— Atunci, citeşte cât pofteşti. Ştii, dacă vrei

neapărat, am să construiesc pe terenul de alături un pavilion mare, cu o bibliotecă pe care am să ţi-o umplu cu toate romanele care s-au scris de la Adam încoace.

— Câte mai spui şi tu!

Alejandro umbla îmbrăcat pe cât cu putinţă mai umil şi mai şters. Şi nu doar ca să nu atragă atenţia prin veşminte; în acelaşi timp voia să facă paradă de o anumită grosolănie plebeiană. Apoi, îi era greu să-şi schimbe hainele, fiindcă se obişnuia cu cele purtate. Şi, în ziua în care îşi punea o haină nouă, ai fi zis că s-a frecat cu ea de pereţi ca să pară veche. În schimb, stăruia ca ea, soţia lui, să se îmbrace cât mai elegant cu putinţă şi în aşa fel încât frumuseţea ei naturală să iasă şi mai mult în evidenţă. Nu se zgârcea câtuşi de puţin la plată, dar cel mai generos şi mai cu plăcere plătea conturile croitoreselor şi modistelor, adică îmbrăcămintea Juliei sale.

Îi plăcea s-o aibă lângă el, aşa încât diferenţa de îmbrăcăminte şi ţinută dintre ei doi să sară în ochi. Se bucura când vedea cum o privea lumea pe nevasta lui, iar dacă ea, la rândul ei, cocheta provocatoare ca să atragă privirile, el nu băga de seamă sau, mai degrabă, se prefăcea că nu bagă de seamă. Parcă le-ar fi spus celor care o priveau cu lăcomia cărnii: „Vă place, nu? Mă bucur! Dar e a mea şi numai a mea, aşa că nu vă rămâne decât să turbaţi!”, iar ea, ghicind gândurile lui, îşi spunea: „Dar oare mă iubeşte sau nu mă iubeşte acest bărbat?” Pentru că întotdeauna se gândea la el ca la *acest bărbat*, ca la bărbatul ei. Sau, mai bine zis, bărbatul căreia îi aparţinea – stăpânul. Treptat creştea în ea sufletul sclavei de harem – sclavă favorită, sclavă unică; dar totuşi sclavă.

Intimitate între ei, niciuna. Ea nu-şi dădea seama ce anume l-ar fi putut atrage pe stăpânul şi soţul ei. O dată îndrăzni să-l întrebe despre familie.

— Familie? răspunse Alejandro. Eu n-am altă familie decât pe tine şi nu-mi pasă de altcineva. Familia mea sunt eu, eu şi cu tine, care eşti a mea.

— Dar părinţii tăi?

— Consideră că n-am avut părinţi. Familia mea

începe cu mine. Eu m-am făcut singur.

— Altceva aş fi vrut să te întreb, Alejandro, dar nu îndrăznesc.

— De ce să nu îndrăzneşti? Ce, crezi că am să te mănânc? Oare m-am supărat vreodată de vreo vorbă de-a ta?

— Nu, niciodată, n-am de ce să mă plâng…

— Atât ar fi lipsit!

— Nu, n-am de ce mă plânge; dar…

— Haide, întreabă-mă şi să terminăm.

— Nu, nu te întreb.

— Întreabă-mă!

Şi rosti cuvântul pe un asemenea ton, cu o încredere în sine atât de desăvârşită, încât ea vorbi, tremurând în felul acela care însemna şi frică şi dragoste – dragoste supusă de sclavă favorită:

— Bine, atunci, spune-mi: eşti văduv?

O uşoară încruntare a sprâncenelor trecu ca o umbră pe fruntea lui Alejandro; şi răspunse:

— Da, sunt văduv.

— Şi prima ta nevastă?

— Ţie ţi-a ajuns ceva la ureche…

— Nu; dar…

— Ţie ţi-a ajuns ceva la ureche, spune.

— Ei da, am auzit ceva…

— Şi ai dat crezare?

— Nu, n-am crezut.

— Bineînţeles, nu puteai, nu trebuia să crezi.

— Nu… n-am crezut.

— Era firesc. Cine mă iubeşte aşa cum mă iubeşti tu, cine este al meu aşa cum eşti tu nu poate să creadă asemenea născociri.

— Sigur că te iubesc…

Şi spunând aceste cuvinte ea spera să provoace şi la el o mărturisire tandră.

— Bine! Ţi-am mai spus că nu-mi plac vorbele de roman sentimental. Cu cât spui mai puţin cuiva că-l iubeşti, cu atât mai bine.

Şi, după o scurtă pauză, el continuă:

— Ţi s-a spus că, pe când eram foarte tânăr, m-am însurat în Mexic cu o femeie imens de bogată şi mult mai bătrână decât mine, cu o bătrână milionară şi că, după ce am silit-o să mă lase moştenitorul ei, am omorât-o. Aşa ţi s-a spus, nu?

— Da, aşa mi s-a spus.

— Şi ai crezut?

— Nu… n-am crezut. N-am putut crede că ai omorât-o pe soţia ta.

— Văd că judeci chiar mai bine decât credeam. Cum aş fi omorât-o pe nevasta mea, care era ceva al meu?

Ce o făcu pe biata Julia să tremure, auzind cuvintele lui? Ea nu putea desluşi cauza acelui tremur; de fapt îl stârnise cuvântul „ceva”, prin care bărbatul ei se referea la prima lui soţie.

— Ar fi fost o prostie absolută, continuă Alejandro. De ce? Ca s-o moştenesc? Dar eu mă bucuram de averea ei întocmai ca şi astăzi! S-o omori pe propria ta nevastă! Nu există niciun motiv s-o omori pe propria ta nevastă!

— Au fost totuşi bărbaţi care şi-au omorât nevestele, îndrăzni să observe Julia.

— De ce le-au omorât?

— Din gelozie sau pentru că au greşit cu ceva…

— Prostii! Gelozia e treabă de netoţi. Numai netoţii pot fi geloşi, pentru că numai nevestele lor pot să greşească. Dar eu? Nevasta mea nu poate să greşească. N-a putut să greşească prima, nu poţi să greşeşti nici tu!

— Nu mai spune aşa. Hai să vorbim de altceva.

— De ce să schimbăm vorba?

— Mă doare când te aud vorbind aşa. Nici prin gând nu mi-a trecut, nici prin vis, să-ţi greşesc cu ceva…!

— Ştiu, ştiu fără să-mi spui; ştiu că n-ai să greşeşti niciodată.

— Poţi să fii sigur!

— Ştiu că nu poţi să greşeşti. Să-mi greşească mie? Nevasta mea? Peste putinţă…! Iar în privinţa celeilalte, a primei, a murit ea, n-am omorât-o eu!

Fu una dintre zilele când Alejandro îi vorbi mai mult soţiei sale. Iar ea rămase pe gânduri, tremurând. O iubea, da sau nu, acest bărbat?

*

Biata Julia! Acest nou cămin al ei era îngrozitor, tot atât de îngrozitor ca şi cel al tatălui ei. Era liberă, cu desăvârşire liberă; putea să facă tot ce-i trecea prin minte, să plece sau să se întoarcă, să primească vizita prietenilor şi chiar a prietenilor preferaţi. Dar oare o iubea sau nu stăpânul şi domnul ei? îndoiala privitoare la iubirea bărbatului o ţinea prizonieră în această aurită şi splendidă celulă cu uşile desferecate.

În tenebrele bântuite de furtuni din sufletu-i robit se născu o rază de soare atunci când căzu grea cu acel bărbat, stăpân al ei. „Acuma am să ştiu dacă mă iubeşte sau nu”, gândi ea.

Când îi spuse vestea cea bună, el exclamă:

— Mă aşteptam! Acum am un moştenitor, am pe cine să fac bărbat, alt bărbat ca mine. Îl aşteptam!

— Şi dacă n-ar fi venit? întrebă ea.

— Peste putinţă! Trebuia să vină. Eu trebuia să am un fiu, eu!

— Dar sunt mulţi care se căsătoresc şi nu-l au…

— Alţii da. Dar nu eu! Eu trebuie să am un fiu.

— Şi de ce?

— Fiindcă nu se putea ca tu să nu mi-l dai.

Şi fiul veni; dar tatăl rămase tot atât de închis în sine. Numai că se împotrivi ca mama să-şi alăpteze pruncul.

— Nu, nu mă îndoiesc că ai sănătate şi putere pentru asta; dar mamele care alăptează se trec repede şi eu nu vreau ca tu să te treci, vreau să rămâi tânără cât mai mult timp.

Cedă, numai la asigurarea medicului că, departe de a se urâţi, Julia ar câştiga mult dacă şi-ar alăpta pruncul, frumuseţea ei căpătând astfel o şi mai mare împlinire.

Tatăl nu voia să-şi sărute fiul. „Unui copil nu pot să-i

placă toate pupăturile astea”, spunea el. Uneori lua pruncul în braţe şi rămânea cu ochii la el.

— Odată m-ai întrebat despre familia mea, îi spuse într-o zi Alejandro nevestei sale. Iat-o! acum am familie, are cine să mă moştenească şi să-mi continue opera.

Julia se gândi să-l întrebe pe bărbatul ei care este opera lui, dar nu îndrăzni. „Opera mea! Care să fie opera acestui bărbat?” Îl auzise şi altă dată vorbind astfel.

*

Printre persoanele care le frecventau mai des casa erau contele şi contesa de Bordaviella, mai ales el, contele, care avea unele afaceri cu Alejandro; acesta îi împrumutase cu camătă sume mari de bani. Contele obişnuia să joace şah cu Julia, căreia îi plăcea jocul – şi pe această cale el îşi mai alina şi necazurile casnice, descătuşându-se de ele în căldura încrederii pe care i-o oferea prietena sa, soţia cămătarului. Căci vatra nobiliară a conţilor Bordaviella era un mic infern, ce-i drept cu flăcări slabe. Contele şi contesa nici nu se iubeau, nici nu se înţelegeau. Fiecare îşi avea viaţa lui; barem contesa dădea prilej de clevetiri şi de scandal. Umbla pe socoteala ei o ghicitoare cu tâlc: „Cui i-a venit rândul să-l ajute pe contele de Bordaviella?”. Iar sărmanul conte se ducea în casa frumoasei Julia să joace şah şi să se consoleze de nefericirea proprie, iscodind-o pe cea străină.

— A fost şi azi contele acela? o întrebă Alejandro pe soţia lui.

— Contele acela… contele acela… care conte?

— Acela! Nu există decât un conte, un marchiz şi un duce. De fapt pentru mine toţi sunt la fel, ca şi cum ar fi unul singur.

— Ah da, a fost!

— Mă bucur, dacă asta te distrează. Sărmanul neghiob, doar de atâta-i bun.

— Mie mi se pare un om inteligent şi cultivat, foarte bine crescut şi foarte simpatic…

— Da, din aceia care citesc romane. Dar, la urma urmei, dacă asta te distrează…

— Şi e foarte nefericit.

— Eh! din vina lui!

— De ce?

— Fiindcă-i atât de nerod. E firesc să i se întâmple ce i se întâmplă. Pe un caraghios ca el e foarte firesc să-l înşele nevasta. Ăsta nu-i bărbat! Nici nu ştiu cum de s-a găsit cineva care să ia un asemenea bicisnic. Probabil nu s-a măritat cu el, ci cu titlul lui. Să-mi facă mie o femeie ce-i face nevastă-sa acestui nenorocit…!

Julia rămase cu ochii ţintă la bărbatul ei şi, deodată, aproape fără să-şi dea seama de vorbe, strigă:

— Şi dacă ţi-aş face şi eu la fel? Dacă s-ar dovedi că nevasta ta e tot ca a lui?

— Prostii! răspunse Alejandro şi începu să râdă. Vrei negreşit să condimentezi viaţa noastră cu sare luată din cărţi. Dacă urmăreşti să mă pui la încercare, făcându-mă gelos, greşeşti. Eu nu sunt dintre aceia. Să-mi vii mie cu asemenea poveşti! Mie? Distrează-te cât vrei cu neghiobul ăla de Bordaviella.

„Să fie oare adevărat că bărbatul acesta nu cunoaşte gelozia? se întreba Julia. Oare într-adevăr nu i-ar păsa dacă ar şti cum se ţine contele de mine? Să fie oare încredere în fidelitatea şi în dragostea mea? Să fie siguranţa puterii pe care o are asupră-mi? Să fie indiferenţă? Mă iubeşte sau nu mă iubeşte?” Şi Julia începea să-şi piardă firea. Stăpânul şi domnul ei îi supunea inima la mari cazne.

Biata femeie se încăpăţâna să stârnească gelozia bărbatului ei, ca o piatră de încercare a iubirii sale, dar nu izbutea.

— Vrei să mergi cu mine acasă la conte?

— De ce?

— La ceai!

— Ceai? Nu mă doare burta. Pe vremea mea, la noi nu bea nimeni apa asta murdară, decât dacă îl durea burta. Petrecere frumoasă! Şi consolează-l puţin pe bietul

conte. Poate ai s-o vezi şi pe contesă cu ultimul ei prieten, cel de serviciu. Frumoasă societate! Dar, mă rog, îţi ia ochii!

Între timp, contele ducea mai departe asediul Juliei. Astfel, se prefăcea că suferă de necazurile sale casnice, spre a trezi compasiunea prietenei sale, iar prin compasiune s-o aducă la dragoste, la dragoste vinovată; totdeauna încerca să-i dea de înţeles că el ştia ceva din intimităţile căminului ei.

— Da, Julia, aşa e; casa mea e un infern şi dumneata faci bine că mă compătimeşti. Ah, dacă ne-am fi cunoscut înainte! înainte de a mă fi înjugat la nefericirea mea! Şi dumneata…

— Şi eu la a mea, nu?

— Nu, nu; nu voiam să spun asta… nu!

— Dar atunci ce voiai să spui, domnule conte?

— Înainte de a te fi dăruit altui bărbat, soţului dumitale…

— Şi dumneata crezi că altfel m-aş fi dăruit dumitale?

— Oh, fără îndoială, fără îndoială…!

— Ce impertinenţi sunteţi dumneavoastră, bărbaţii!

— Impertinenţi?

— Da, impertinenţi. Dumneata te consideri irezistibil.

— Eu… nu!

— Atunci, cine?

— Îmi permiţi să vorbesc, Julia?

— Spune ce vrei!

— Bine, atunci am să-ţi spun! Irezistibilul ar fi fost nu în mine, ci în dragostea mea! Da, dragostea mea!

— Dar asta-i o declaraţie în toată regula, domnule conte! Nu uita că sunt o femeie căsătorită, cinstită, îndrăgostită de bărbatul ei.

— Cât despre asta…

— Îţi permiţi să te îndoieşti? îndrăgostită, da, aşa cum auzi, sincer îndrăgostită de bărbatul meu.

— Da, dar el?

— Adică? Ce înseamnă asta? Cine ţi-a spus că el nu mă iubeşte?

— Chiar dumneata!

— Eu? Când ţi-am spus eu dumitale că Alejandro nu mă iubeşte? Când?

— Mi-ai spus cu ochii, cu gesturile, cu atitudinea…

— Te pomeneşti că vrei să mă scoţi pe mine vinovată de declaraţiile dumitale!… Ştii ce, domnule conte, asta va fi ultima dată când te afli în casa mea!

— Pentru Dumnezeu, Julia!

— Ultima dată, am spus!

— Pentru Dumnezeu, lasă-mă să vin doar să te văd, în tăcere, să te contemplu, să-mi usuc, privindu-te, lacrimile pe care le plâng aici, în suflet.

— Ce drăguţ!

— Iar ceea ce ţi-am spus, care a părut să te ofenseze atât de tare…

— A părut? Chiar m-ai ofensat!

— Pot eu oare să te ofensez?

— Domnule conte…!

— Ceea ce ţi-am spus şi te-a ofensat atât de tare a fost că, dacă ne-am fi cunoscut înainte de a mă fi dăruit eu soţiei mele şi dumneata soţului dumitale, te-aş fi iubit cu aceeaşi nebunie cu care te iubesc astăzi… Lasă-mă să-mi dezgolesc inima! Te-aş fi iubit cu aceeaşi nebunie cu care te iubesc astăzi şi ţi-aş fi cucerit dragostea cu dragostea mea. Nu cu valoarea mea, nu; nici cu meritele mele, ci numai cu puterea tandreţii mele. Julia, eu nu fac parte dintre bărbaţii aceia care cred că stăpânesc şi cuceresc o femeie prin propriul lor merit, prin faptul că sunt ceea ce sunt; nu sunt dintre aceia care pretind să fie iubiţi fără să dea în schimb dragostea lor. În mine, biet nobil scăpătat ce sunt, nu încape atât orgoliu.

Julia sorbea veninul încet, picătură cu picătură.

— Pentru că există bărbaţi, spuse mai departe contele, incapabili să iubească; dar care pretind să fie iubiţi şi care cred că au dreptul necondiţionat la dragostea şi credinţa sărmanei femei supusă lor. Există unii care îşi iau o nevastă frumoasă şi vestită prin frumuseţea ei doar spre a se mândri cu ea, spre a o avea alături, ca pe o

leoaică domesticită, şi să poată spune: „Leoaica mea; vedeţi cât îmi este de supusă? 0. Dar asta înseamnă că bărbatul acela o şi iubeşte pe leoaica lui?

— Domnule conte… domnule conte, pătrunzi pe un teren…

Contele de Bordaviella se apropie şi mai mult de ea, făcând-o să simtă în urechea cea frumoasă, scoică trandafirie de carne ivită între bucle de păr castaniu strălucitor, gâdilătura răsuflării sale întretăiate, şi îi susură:

— Dacă pătrund undeva, Julia, pătrund în conştiinţa ta.

Ace*l la* făcu să se înroşească urechea vinovată.

Sânul Juliei unduia ca marea sub răbufnirea vântului.

— Da, Julia, pătrund în conştiinţa ta.

— Pentru Dumnezeu, lasă-mă, domnule conte, lasă-mă! Dacă ar intra el acuma…!

— Nu, n-are să vină. Nu-i pasă de tine. Ne lasă aşa, singuri, pentru că el nu te iubeşte! Nu te iubeşte, Julia, nu te iubeşte!

— Se poartă aşa fiindcă are încredere deplină în mine…

— În tine, nu! în el! Are deplină încredere în el, orbul! Crede că pe el, pentru că este el, el, Alejandro Gómez, el care şi-a făurit o avere… nu vreau să aflu cum… crede că pe el nu este posibil să-l înşele vreo femeie. Pe mine mă dispreţuieşte, ştiu…

— Da, pe dumneata te dispreţuieşte…

— Ştiam! Dar, la fel ca pe mine, te dispreţuieşte şi pe tine…

— Pentru Dumnezeu, domnule conte, pentru Dumnezeu, taci, mă omori!

— Nu eu o să te omor, ci el, soţul tău, şi n-o să fii prima!

— Asta-i o infamie, domnule conte; o infamie! Soţul meu nu şi-a omorât nevasta! Şi acum pleacă; pleacă şi nu te mai întoarce!

— Plec; dar… am să mă întorc. Ai să mă chemi tu.

Şi contele plecă, lăsând-o cu sufletul rănit. „O fi având dreptate? se întreba ea. Să fie oare aşa? Mi-a spus ceea ce eu nu voiam să-mi mărturisesc mie însămi. Să fie adevărat că mă dispreţuieşte? Să fie adevărat că nu mă iubeşte?”

*

Relaţiile dintre Julia şi contele de Bordaviella deveniră hrană pentru clevetirile saloanelor din capitală. Alejandro sau nu aflase nimic, sau se făcea că nu aflase. Unui prieten care încercase să facă insinuări voalate îi reteză vorba: „Ştiu ce ai să-mi spui; dar lasă, astea nu sunt decât vorbe de-ale oamenilor. Mie? Să-mi vină mie cu asemenea poveşti? Femeile romantice trebuie lăsate să facă pe interesantele!”. Să fi fost un…? Să fi fost un laş?

Dar odată, la Cazinou, când cineva îşi permise să spună în faţa lui o glumă dubioasă, cu aluzie la încornoraţi, luă o sticlă şi-o aruncă în el, spărgându-i capul. Ieşi un scandal nemaipomenit.

— Mie? Să-mi vină mie cu glume din astea? spunea Alejandro cu glas şi ton mai reţinute. Ca şi cum n-aş înţelege aluziile… Ca şi cum n-aş şti prostiile care se vântură pe aici, printre neghiobi, în legătură cu capriciile romanţioase ale bietei mele neveste… Sunt gata să tai din rădăcină toate bârfelile astea…

— Dar nu aşa, don Alejandro, îndrăzni să-i obiecteze cineva.

— Dar cum? Spune-mi dumneata cum?

— Tăind din rădăcină cauza acestor bârfeli!

— Ah, da! Adică să-i interzic contelui să mai intre în casa mea?

— Ar fi cel mai bun lucru.

— Asta ar însemna să dau apă la moară clevetitorilor. Şi apoi, eu nu sunt un tiran. Dacă pe biata mea nevastă o distrează contele acela, care este un dobitoc desăvârşit, dar îţi jur că este un dobitoc inofensiv, căruia i s-a năzărit de cuceriri… dacă pe biata mea nevastă o distrează

fantoşa asta, s-o opresc să se mai distreze, doar pentru vorbele aruncate de nişte dobitoci? Asta ar mai lipsi...! Să-mi vină mie cu din astea? Mie? Dumneavoastră nu mă cunoaşteţi!

— Bine, don Alejandro, dar aparenţele...

— Eu nu trăiesc din aparenţe, ci din realităţi!

A doua zi, acasă la don Alejandro se prezentară doi domni, foarte gravi, să-i ceară satisfacţie în numele ofensatului.

— Spuneţi-i, le răspunse el, să-mi trimită nota medicului sau chirurgului care îl îngrijeşte şi am să plătesc, aşa cum am să plătesc daunele şi prejudiciile care ar putea surveni...

— Bine, dar... don Alejandro...

— Dar ce doriţi dumneavoastră?

— Noi, nimic! Ofensatul pretinde o reparaţie... o satisfacţie... o explicaţie onorabilă...

— Nu vă înţeleg sau nu vreau să vă înţeleg.

— Iar dacă nu, un duel!

— Foarte bine! Când doreşte. Spuneţi-i că, atunci când vrea, sunt gata. Dar pentru asta nu era nevoie să vă deranjaţi dumneavoastră. Nu-i nevoie de martori. Spuneţi-i că atunci când se vindecă la cap, vreau să spun, de rana făcută cu sticla... să mă anunţe şi o să mergem unde vrea el, o să ne închidem undeva şi o să ne luptăm cu pumnii şi picioarele. Nu admit alte arme. Şi-o să vadă el cine este Alejandro Gómez.

— Don Alejandro, dar dumneavoastră vă bateţi joc de noi! exclamă unul dintre martori.

— Nicidecum! Dumneavoastră aparţineţi unei lumi, iar eu unei altfel de lumi. Dumneavoastră descindeţi din părinţi iluştri, din familii cu obârşii străvechi... Eu, s-ar putea spune că n-am avut părinţi şi că n-am altă familie decât cea pe care mi-am făcut-o singur. Eu descind din nimic şi nu vreau să aud de tertipurile astea din Codul onoarei. Acuma ştiţi despre ce-i vorba!

Martorii se ridicară, iar unul dintre ei, luându-şi un aer foarte solemn, exclamă pe un ton oarecum ridicat, dar

nu fără respect – la urma urmei era vorba de un milionar atotputernic şi de un om cu originea învăluită în mister:

— Atunci, señor Alejandro Gómez, permiteţi-mi să vă spun…

— Spuneţi tot ce doriţi; dar să vă măsuraţi cuvintele, pentru că am aici, la îndemână, altă sticlă.

— Atunci, şi martorul ridică şi mai mult glasul, señor Alejandro Gómez, dumneavoastră nu sunteţi un cavaler!

— Sigur că nu sunt, domnule, sigur că nu sunt! Eu, cavaler? De când? De unde? Am fost crescut să vând lapte de măgăriţă şi nu să fiu cavaler. Şi nu mergeam nici măcar călare pe măgar atunci când mă duceam să-i duc merinde ăluia de se spunea că-i taică-meu, ci pe jos, pe jos, şi ce mai umblam! Sigur că nu sunt cavaler! Cavalerie! îmi veniţi mie cu cavalerii! Haida de!…

— Să mergem, da! spuse unul dintre martori celuilalt, aici nu mai avem nimic de făcut. Cât despre dumneavoastră, señor don Alejandro, veţi avea de suferit consecinţele purtării dumneavoastră incalificabile.

— Am înţeles şi aştept. Iar în privinţa acelui… acelui cavaler cu mâncărime la limbă, căruia i-am spart capul, vă repet, să-mi trimită nota medicului şi să fie atent de aici înainte la ce spune. Iar dumneavoastră, dacă vreodată – orice se poate întâmpla – veţi avea nevoie de un descalificat, de un milionar necioplit, lipsit de simţul onoarei cavalereşti, puteţi apela la mine şi am să vă servesc, aşa cum am servit şi pe alţi cavaleri.

— Asta nu se mai poate tolera, să mergem! exclamă unul dintre martori.

Şi plecară.

*

În noaptea aceea, Alejandro, după ce îi relată soţiei sale întâmplarea cu sticla aruncată în capul omului, începu să-i povestească, făcând mare haz, întrevederea cu martorii. Ea îl asculta îngrozită.

— Cavaler eu? Cavaler? exclamă el. Eu? Alejandro

Gómez? Niciodată! Eu nu sunt decât un bărbat, dar nimic mai puţin decât un bărbat şi jumătate!

— Şi eu? întrebă ea, aşa, într-o doară.

— Tu? O femeie şi jumătate! Şi încă o femeie care citeşte romane! Iar el, bucăţica aia de conte, cel cu şahul, e un nimeni, nimic mai mult decât un nimeni! De ce te-aş opri să te distrezi cu el, cum te-ai distra cu un căţel de casă? Ce, dacă ai să-ţi cumperi un căţeluş din aceia flocoşi sau o pisicuţă de Angora sau o maimuţică şi ai să-i mângâi, ba chiar ai să-i pupi, înseamnă că iau căţeluşul sau pisicuţa sau maimuţica şi să-i arunc de pe balcon în stradă? Asta ar fi bună! mai ales că ar putea să cadă în capul unui trecător. La fel şi cu bucăţica aia de conte, alt căţel sau mâţă sau maimuţă. Distrează-te cu el cât pofteşti!

— Alejandro, dar cei care spun aşa au dreptate; trebuie să-i interzici acelui bărbat să mai intre în casă…

— Bărbat?

— Mă rog! Trebuie să-i interzici contelui de Bordaviella să mai intre în casă.

— Interzice-i tu! Şi dacă nu-i interzici, înseamnă că n-a reuşit să câştige nimic din inima ta. Pentru că dacă ar fi început să te intereseze, până acum l-ai fi gonit, ca să te aperi de primejdie.

— Şi dacă totuşi m-ar interesa?

— Haide, haide…! Iar începi! Iar vrei să mă faci gelos? Pe mine? Când ai să te convingi oare, femeie, că eu nu sunt ca toţi ceilalţi?

*

Cu cât trecea timpul, cu atât Julia îl înţelegea mai puţin pe bărbatul ei; dar fiecare nouă zi o găsea mai subjugată de el, fremătând tot mai tare de dorinţa să afle dacă el o iubeşte sau nu. Iar Alejandro, deşi sigur de fidelitatea soţiei sale sau, mai precis, de gândul lui, Alejandro – nimic altceva decât un bărbat întreg! – nevasta nu putea să-i greşească – nevasta lui! – îşi spunea: „Bietei mele neveste i-a tulburat mintea viaţa din capitală, precum

şi cititul romanelor”. Atunci se hotărî s-o ducă la ţară. Şi plecară la una dintre moşiile lui.

— Au să-ţi facă foarte bine câteva zile la ţară, spuse el. Asta potoleşte nervii. Bineînţeles, dacă te plictiseşti, fără muţunachele tău, flecuşteţul de conte, poţi să-l inviţi să vină cu noi. Tu ştii că nu-s gelos şi că sunt sigur de nevasta mea.

Acolo, la ţară, frământarea sărmanei Julia ajunse la culme. Se plictisea din plin. Soţul ei n-o lăsa să citească.

— De-aia te-am adus aici, ca să te îndepărtez de cărţi şi să-ţi curmi neurastenia, înainte de a lua o întorsătură mai rea.

— Eu, neurastenică?

— Sigur că da! Totul la tine de-aici porneşte. Iar vina o poartă cărţile.

— Atunci n-am să mai citesc niciodată!

— Nu, nu-ţi cer atâta… Nu-ţi pretind nimic. Sunt eu oare un tiran? Ţi-am pretins vreodată ceva?

— Nu. Nici măcar nu-mi pretinzi să te iubesc!

— Fireşte, asta nu se poate pretinde! Şi-apoi, deoarece ştiu că mă iubeşti şi că nu poţi iubi pe altul… O dată ce m-ai cunoscut pe mine şi ai aflat prin mine ce înseamnă un bărbat, nu mai poţi iubi pe altul, chiar dacă ţi-ai pune-o în gând. Te asigur eu… Dar să nu mai vorbim ca în romane. Ţi-am mai spus că nu-mi plac farafastâcurile. Astea sunt nerozii bune de discutat la ceai, cu conţii leşinaţi.

Frământarea bietei femei crescu atunci când descoperi că bărbatul ei se destrăbăla cu o servitoare grosolană şi deloc atrăgătoare. Într-o seară, după cină, fiind ei doi singuri, Julia începu deodată:

— Alejandro, să nu crezi că n-am băgat de seamă legătura ta cu Simona aia.

— Nici nu m-am prea ferit. Dar asta nu are importanţă! Numai cozonac strică la stomac.

— Ce vrei să spui?

— Că eşti prea frumoasă ca să fii de toate zilele.

Femeia începu să tremure. Era prima dată că

bărbatul ei îi spunea aşa, cu gura plină: frumoasă. Dar, o iubea cu adevărat?

— Şi tocmai cu zdrenţăroasa aia!… îngăimă Julia, ca să spună ceva.

— Tocmai fiindcă-i zdrenţăroasă. Chiar asta îmi place, că-i neîngrijită. Nu uita că eu aproape am crescut în bălegar şi că am ceva care, după vorba unui prieten, se numeşte voluptatea jegului. După această gustare rustică, am să-ţi preţuiesc mai bine frumuseţea, eleganţa şi rafinamentul.

— Nu ştiu ce faci, mă adulezi sau mă insulţi?

— Ei lasă, lasă. Asta-i neurastenie! Şi eu care te credeam pe calea vindecării!…

— Precum înţeleg, voi, bărbaţii, aveţi dreptul să faceţi orice vi se năzare, să ne înşelaţi chiar.

— Cine te-a înşelat?

— Tu!

— Asta numeşti tu înşelat? Ţţ, ţţ! Cărţile, cărţile astea! Pentru mine, Simona nu valorează nici cât o ceapă degerată, nici…

— Sigur! Ea este pentru tine ca o căţeluşă sau o pisicuţă sau o maimuţă!

— O maimuţă, exact; nimic mai mult decât o maimuţă. Chiar seamănă cu o maimuţă cum nu se poate mai bine. Vorba ta: o maimuţă. Şi ce, din cauza asta am încetat vreo clipă să mai fiu soţul tău?

— Vrei să spui că eu nu am încetat, din cauza asta, să mai fiu soţia ta!

— Observ, Julia, că începi să capeţi grai…

— Sigur, m-am molipsit!

— Dar de la mine, presupun; nu de la muţunache?

— Sigur că de la tine!

— Atunci e bine; nu cred să devii geloasă din cauza acestui incident rustic… Geloasă, tu? Tu? Nevasta mea? Şi încă pe maimuţa aia? în ceea ce o priveşte pe ea, îi fac zestre, că atât aşteaptă!

— Sigur, când ai bani…

— Iar cu zestrea asta se mărită la iuţeală şi-i aduce

bărbatului, odată cu zestrea, şi un copil. Şi dacă pruncul iese pe măsura lui taică-său, care nu-i nimic altceva decât un bărbat şi jumătate, înseamnă că logodnicul câştigă de două ori.

— Taci, taci, taci!

Biata Julia izbucni în plâns.

— Şi eu care credeam că viaţa la ţară te-a vindecat de neurastenie, conchise Alejandro. Ai grijă să nu te îmbolnăveşti mai rău!

După două zile se întoarseră la oraş.

Şi Julia reveni la frământările ei, iar contele de Bordaviella la vizitele lui, deşi cu mai multă precauţie. Şi Julia începu, din exasperare, nu numai să-şi plece urechea la insinuările veninoase ale prietenului, dar mai ales să etaleze ostentativ această prietenie în faţa bărbatului ei, care uneori spunea doar atât: „Va trebui să ne întoarcem la ţară şi să te supui unui tratament”.

Într-o zi, în culmea exasperării, Julia izbucni:

— Tu nu eşti bărbat, Alejandro, nu, nu eşti bărbat!

— Cine? Eu? Şi de ce?

— Nu, nu eşti bărbat, nu eşti!

— Fă-mă să înţeleg!

— Acum ştiu că nu mă iubeşti; că nu-ţi pasă de mine; că nu sunt pentru tine nici măcar mama Fiului tău; că nu te-ai însurat cu mine decât din vanitate, din îngâmfare, din exhibiţionism, ca să te înfumurezi cu frumuseţea mea, din…

— Bine, destul; astea-s vorbe din romane! De ce spui că nu sunt bărbat?

— Acum ştiu că nu mă iubeşti.

— Ţi-am mai spus de o sută de ori că poveştile astea cu a iubi sau a nu iubi, cu dragoste şi cu toate tertipurile celelalte sunt subiect de conversaţie la ceaiurile dansante sau la sindrofiile boiereşti.

— Acuma ştiu că nu mă iubeşti…

— Bine, şi altceva?…

— Dacă tu consimţi ca acest conte, muţunache, cum îi spui, să intre aici la orice oră…

— Tu consimţi!

— Cum să nu consimt, dacă este amantul meu! Acum ai auzit, amantul meu. Muţunachele este amantul meu!

Alejandro rămase impasibil, privindu-şi soţia. Şi ea, care se aştepta la o izbucnire din partea lui, se înfierbântă mai tare şi începu să strige:

— Şi cum? Nu mă omori, ca pe cealaltă?

— Nu-i adevărat nici că am omorât-o pe cealaltă, nici că muţunachele este amantul tău. Minţi ca să mă provoci. Vrei să mă transformi într-un Othello. Dar casa mea nu-i teatru. Şi dacă ai să continui aşa, ai să sfârşeşti prin a înnebuni şi va trebui să te închidem.

— Nebună? Nebună, eu?

— Nebună de-a binelea! Să ajungă până la a crede că are un amant! Adică până la a vrea să mă facă pe mine să cred! Ca şi cum nevasta mea ar putea să mă înşele vreodată! Pe mine! Alejandro Gómez nu e un muţunache: nu-i nimic mai puţin decât un bărbat şi jumătate! Şi nu, n-ai să obţii de la mine ceea ce urmăreşti, n-am să-ţi mângâi auzul cu vorbe ca din romane sau ca de la ceaiuri dansante şi sindrofii boiereşti. Casa mea nu-i teatru!

— Laşule! laşule! laşule! izbucni Julia, scoasă din sărite; laşule!

— E cazul să iau măsuri, spuse bărbatul.

Şi plecă.

*

Două zile după scena petrecută între ei, timp în care o ţinuse închisă pe nevastă-sa, Alejandro o chemă în birou la el. Sărmana Julia veni, doborâtă. În birou o aşteptau, împreună cu bărbatul ei, contele de Bordaviella şi doi străini.

— Uite, Julia, începu cu un calm înfricoşător soţul ei. Domnii aceştia sunt medici alienişti, care, la rugămintea mea, au venit să te consulte, ca să putem începe un tratament. Tu ai o boală la cap şi cred că în momentele tale de luciditate îţi dai seama de asta.

— Dar tu ce cauţi aici, Juan? îl întrebă Julia pe conte, fără să-l bage în seamă pe soţul ei.

— Vedeţi? spuse acesta adresându-se medicilor. Persistă în halucinaţiile ei; se încăpăţânează să spună că domnul aici de faţă este…

— Da, este amantul meu! îl întrerupse ea. Şi dacă nu crezi, să spună el!

Contele privea în podea.

— Acum vedeţi, domnule conte, cum persistă în nebunia ei, se adresă Alejandro lui de Bordaviella, căci doar dumneavoastră nu aţi avut, nu aţi putut avea astfel de relaţii cu soţia mea…

— Bineînţeles că nu! exclamă contele.

— Vedeţi! adăugă Alejandro, întorcându-se către medici.

— Cum, Juan, muţunachele meu, strigă Julia, îndrăzneşti să negi că am fost amanta ta?

Contele tremura sub privirea rece a lui Alejandro.

— Stăpâniţi-vă, doamnă, şi reveniţi-vă! bâigui el. Dumneavoastră ştiţi că nu-i nimic adevărat în tot ce spuneţi. Ştiţi că, dacă am frecventat această casă, am venit aici ca prieten al ei, atât al soţului dumneavoastră, cât şi al dumneavoastră personal, doamnă, şi că eu, un conte de Bordaviella, n-aş insulta niciodată astfel pe un prieten ca…

— Ca mine? îl întrerupse Alejandro. Să mă insulţi pe mine? Pe mine? Pe Alejandro Gómez? Niciun conte nu mă poate insulta şi nici soţia mea nu mă poate înşela. Domnilor, acum vedeţi că sărmana este nebună…

— Şi tu, Juan? Şi tu, muţunache? strigă Julia. Eşti un laş! Un laş! Un laş! Soţul meu te-a ameninţat şi tu de frică, de frică, laş ce eşti, laş, laş, nu ai curajul să mărturiseşti adevărul, ci te pretezi la această farsă infamă prin care sunt declarată nebună! Laşule! laşule! mişelule! Şi tu eşti la fel ca şi soţul meu…

— Vedeţi, domnilor? se adresă Alejandro medicilor.

Biata Julia suferi un şoc şi rămase ca destrămată.

— Bine! Şi acuma, domnul meu, reluă Alejandro întorcându-se spre conte, să mergem şi să-i lăsăm pe

aceşti doi domni singuri cu biata mea soţie ca să stabilească diagnosticul.

Contele îl urmă. Afară, Alejandro îi vorbi astfel:

— Aşadar ştiţi, domnule conte: sau se stabileşte că nevastă-mea e nebună, sau vă zbor creierii la amândoi. Aveţi de ales.

— Ceea ce trebuie să fac este să-mi plătesc datoriile, ca astfel să lichidez orice socoteală cu dumneavoastră.

— Nu; altceva trebuie să faceţi: să vă ţineţi gura! Prin urmare, rămâne stabilit că nevastă-mea e nebună de-a binelea şi că dumneavoastră sunteţi un mare nerod. Şi atenţie la ăsta! încheie Alejandro, arătând contelui pistolul.

Puţin după aceea, ieşind din biroul gazdei, medicii vorbeau astfel între ei:

— E o tragedie îngrozitoare. Ce facem?

— Ce putem face decât s-o declarăm nebună? Altfel omul ăsta o omoară şi-l omoară şi pe nefericitul de conte.

— Dar conştiinţa profesională?

— În cazul de faţă, conştiinţa ne obligă să evităm o crimă şi mai mare.

— N-ar fi mai bine să-l declarăm nebun pe el, pe don Alejandro?

— Nu, el nu e nebun: cu el e altceva.

— Nimic altceva decât un bărbat şi jumătate! cum spune el.

— Sărmana femeie! Ţi se rupe inima s-o asculţi! Mă tem să nu înnebunească de-a binelea.

— Declarând-o nebună, poate c-o salvăm. Măcar pleacă din casa asta.

Şi, într-adevăr, o declarară nebună. Astfel, soţul ei o închise într-un ospiciu.

*

O noapte de nepătruns, tenebroasă şi rece, fără stele, se abătu peste sufletul sărmanei Julia, când se văzu închisă la ospiciu. Singura alinare pe care i-o lăsaseră era că-i aduceau aproape zilnic băieţelul, să-l vadă. Îl lua în braţe

şi îi scălda feţişoara în lacrimi. Bietul copilaş plângea şi el, fără să ştie de ce.

— Vai, copilaşul meu, copilaşul meu! îi spunea, dacă aş putea să scot din tine tot sângele tatălui tău!... Pentru că este tatăl tău!

Când rămânea singură, simţindu-se în pragul nebuniei, nefericita femeie îşi spunea: „Oare aici, n-am să înnebunesc cu adevărat, n-am să ajung până la a crede că legătura mea cu contele acela infam n-a fost decât un vis, o halucinaţie? Laşul, da, laşul, ticălosul. Să mă lase în părăsire! Să le îngăduie să mă închidă aici! Un prăpădit de muţunache, da, un muţunache! Avea dreptate Alejandro! Şi el, de ce nu ne-a omorât? Ah, nu! Asta-i răzbunarea cea mai îngrozitoare! Să omoare un netrebnic? Nu, să-l umilească, să-l oblige să mintă şi să mă lase în părăsire! Cum mai tremura în faţa bărbatului meu, da, tremura! Da, pentru că Alejandro este un bărbat! De ce nu m-a omorât? Othello m-ar fi omorât! Dar Alejandro nu este un Othello, nu este atât de sălbatic. Othello era un maur nestăpânit, da, dar nu prea inteligent. În schimb, Alejandro are o inteligenţă puternică pusă în serviciul infernalei sale trufii de plebeu. Nu, bărbatul acesta n-a avut nevoie s-o omoare pe prima lui nevastă; doar a făcut-o să moară. A murit de frică în faţa lui. Iar cu mine ce vrea?”

Şi acolo, la ospiciu, inima şi mintea îi erau din nou sfâşiate de chinuitoarea dilemă: „Mă iubeşte sau nu mă iubeşte?”. Ca îndată să-şi spună: „Eu, da îl iubesc”, îl iubesc orbeşte!”

Atunci, de teamă să nu înnebunească de-a binelea, se prefăcu vindecată de boala de care nu suferise declarând că legătura ei cu de Bordaviella fusese o halucinaţie. Şi îl vestiră pe soţul ei.

Într-o zi o chemară pe Julia la vorbitor, unde o aştepta el. Intră şi i se aruncă la picioare, zguduită de plâns.

— Iartă-mă, Alejandro, iartă-mă!

— Ridică-te, femeie! şi o ridică.

— Iartă-mă!

— Să te iert? Dar ce să-ţi iert? Şi mi se spusese că te-ai vindecat… că ai scăpat de halucinaţii…

Julia văzu privirea rece şi pătrunzătoare a soţului ei şi o cuprinse spaima. Spaima – şi o dragoste nebună. Era o iubire oarbă, contopită cu o spaimă nu mai puţin oarbă.

— Da, ai dreptate, Alejandro, ai dreptate; am fost nebună, nebună rău! Am născocit toate poveştile acelea numai ca să te fac gelos, pentru nimic altceva decât ca să te fac gelos. Totul a fost o minciună. Cum era să te înşel eu pe tine? Eu? Pe tine? Pe tine? Acum, mă crezi?

— Julia, vorbi cu glas de gheaţă bărbatul, odată m-ai întrebat dacă-i adevărat sau nu că am omorât-o pe prima soţie, iar eu, drept răspuns, te-am întrebat dacă poţi să crezi aşa ceva. Şi ce mi-ai răspuns?

— Că nu cred, că nu pot să cred!

— Iar acum îţi spun că n-am crezut niciodată, n-am putut crede că tu te-ai dăruit unui muţunache. Ai înţeles?

Julia tremura, simţindu-se în pragul nebuniei; a nebuniei pricinuite de spaimă şi de dragoste, contopite.

— Şi acum, întrebă nefericita femeie, îmbrăţişându-şi bărbatul şi şoptindu-i la ureche, acuma, Alejandro, spune-mi, mă iubeşti?

Atunci, biata de ea, văzu pentru prima oară la Alejandro ceva ce niciodată mai înainte nu s-ar fi gândit să vadă; descoperi străfundurile unui suflet înspăimântător şi de nepătruns, pe care Alejandro, bărbatul cu destin fabulos le păstra zăvorâte cu străşnicie. Fu ca şi cum lumina unui fulger vestitor al furtunii ar fi înseninat pentru o clipă apele negre, tenebroase ale acelui suflet, făcându-le să strălucească.

Şi iată că văzu cum în ochii reci şi tăioşi ca briciul ai bărbatului se iviră două lacrimi. Şi el izbucni:

— Cum să nu te iubesc, dragostea mea, cum să nu te iubesc? Te iubesc din tot sufletul şi cu tot sângele şi cu toată fiinţa mea; mai mult decât pe mine însumi! La început, când ne-am căsătorit, nu te iubeam. Dar acum, acum, da! Te iubesc orbeşte, nebuneşte. Sunt al tău mai mult decât eşti tu a mea!

Şi sărutând-o cu furie fără frâu, febril, aprins, ca nebun, îngăima: „Julia, Julia! Zeiţa mea! Viaţa mea!”

Şi ea, contemplând sufletul dezgolit al bărbatului ei, simţi că o cuprinde nebunia.

— Acum aş vrea să mor, Alejandro, îi şopti la ureche, apoi îşi lăsă capul pe umărul lui.

La cuvintele acestea, el păru că se trezeşte şi îşi revine în simţiri, ca dintr-un vis; şi, sorbindu-şi parcă lacrimile, două, cu ochii din nou reci şi tăioşi, vorbi:

— Nu s-a întâmplat nimic, aşa-i Julia? Acuma te-ai dumirit; numai că eu nu am spus ceea ce am spus… Uită tot!

— Să uit?

— Sau, fie, păstrează totul pentru tine, dar ca şi cum n-ai fi auzit.

— Am să tac…

— Să taci faţă de tine însăţi!

— Am să tac; numai…

— Ajunge!

— Dar, pentru Dumnezeu, Alejandro, ascultă-mă o clipă, măcar o clipă… Mă iubeşti pentru mine, pentru mine, chiar de aş fi a altuia sau mă iubeşti pentru că sunt ceva al tău?

— Ţi-am mai spus că trebuie să uiţi vorbele mele. Şi nu mai stărui, pentru că dacă stărui, te las aici. Am venit să te iau, numai că trebuie să ieşi vindecată.

— Chiar sunt vindecată! afirmă ea cu hotărâre.

Şi Alejandro îşi luă nevasta acasă.

Câteva zile după întoarcerea Juliei de la ospiciu, contele de Bordaviella primea din partea lui Alejandro o scrisoare, cuprinzând nu o invitaţie, ci un ordin de a pofti la masă.

„Cum probabil aţi aflat, domnule conte, se spunea în scrisoare, soţia mea a ieşit din ospiciu complet vindecată; şi cum pe vremea când delira sărmana v-a ofensat grav, deşi fără intenţie, învinuindu-vă de infamii, de care dumneavoastră, cavaler perfect, sunteţi cu totul incapabil,

vă roagă, prin mijlocirea mea, să poftiţi poimâine, joi, la masă, pentru ca astfel să primiţi satisfacţiile datorate neapărat unui cavaler ca dumneavoastră. Deci soţia mea vă roagă, iar eu vă ordon. Pentru că dacă nu veţi veni în ziua Axată, ca să primiţi satisfacţii şi explicaţii, veţi avea de suferit consecinţele corespunzătoare. Şi ştiţi de ce este în stare al dumneavoastră

Alejandro Gómez".

Contele de Bordaviella sosi la întâlnire palid, tremurător şi desfigurat. Masa decurse întovărăşită de o conversaţie sinistră. Se vorbi – în faţa servitorilor – despre cele mai mari frivolităţi, strecurate printre glumele cele mai grele şi mai feroce ale lui Alejandro. Julia îl secunda. După desert, Alejandro se adresă servitorului:

— Adu ceaiul!

— Ceai? îi scăpă contelui.

— Da, domnule conte, răspunse stăpânul casei. Şi nu pentru că m-ar durea burta, nu, ci pentru a fi mai în ton. Ceaiul se potriveşte de minune cu satisfacţiile care se dau între cavaleri. Şi se întoarse către servitor: Du-te!

Rămaseră ei trei, singuri. Contele tremura. Nu îndrăznea să guste din ceai.

— Toarnă-mi mie întâi, Julia, vorbi soţul. Am să beau eu întâi, ca să vedeţi, domnule conte, că în casa mea se poate bea ceai cu toată încrederea.

— Dar eu…

— Nu, domnule conte; deşi eu nu sunt cavaler, nici pe departe, nu am ajuns încă până acolo. Şi acum, soţia mea vrea să vă dea câteva explicaţii.

Alejandro o privi pe Julia, iar ea începu să vorbească fără pripă, cu o voce ca de pe altă lume. Era nemaivăzut de frumoasă. Ochii îi scânteiau cu străluciri de fulger. Cuvintele ei curgeau reci şi molcome, dar se ghicea focul distrugător care ardea dincolo de ele.

— Având în vedere grava ofensă pe care v-am adus-o, domnule conte, începu Julia, am vrut ca soţul meu să vă

cheme, ca să vă dau satisfacţie.

— Mie, Julia?

— Nu-mi spuneţi Julia! Da, dumneavoastră. Când eram nebună, nebună de dragoste după soţul meu şi am vrut să mă asigur cu orice preţ de iubirea lui, v-am folosit ca unealtă pentru a-i stârni gelozia şi, în nebunia mea, am ajuns să vă acuz că m-aţi sedus. Totul n-a fost decât o înşelătorie din partea mea şi ar fi fost şi o infamie dacă nu m-aş fi aflat în starea în care eram, adică nebună. Nu-i aşa, domnule conte?

— Da, aşa este, doña Julia…

— Doamnă Gómez, îl corectă Alejandro.

— Iertaţi-ne ceea ce vă atribuiam atunci când soţul meu şi cu mine vă numeam muţunache!

— Să vă iert?

— Ceea ce v-am atribuit pe urmă a fost un gest mârşav, nedemn de un cavaler ca dumneavoastră.

— Foarte bine, adaugă Alejandro, foarte bine! Gest mârşav şi infam, nedemn de un cavaler; foarte bine!

— Şi cu toate că, după cum repet, se cuvine şi trebuie să fiu scuzată, având în vedere starea mea de atunci, totuşi doresc să vă cer iertare. Mă iertaţi?

— Da, da; vă iert totul; vă iert amândurora! gâfâi contele, mai mult mort decât viu şi dornic să scape cât mai repede din casa aceea.

— Amândurora! îl întrerupse Alejandro. Mie nu aveţi ce să-mi iertaţi.

— E adevărat, e adevărat!

— Haide, calmaţi-vă, continuă soţul, vă văd agitat. Mai luaţi o ceaşcă de ceai. Hai, Julia, toarnă-i altă ceaşcă domnului conte. Doriţi şi floare de tei?

— Nu… nu…

— Bine, atunci, deoarece soţia mea v-a spus ceea avea să vă spună, mie însumi nu-mi rămâne decât să vă rog să ne onoraţi în continuare casa cu vizitele dumneavoastră. După cele petrecute, cred că vă daţi seama, o rupere a relaţiilor dintre noi ar părea foarte ciudată. Şi acuma, când soţia mea este, datorită mie, pe

deplin vindecată, nu vă ameninţă nimic în vizitele dumneavoastră. Şi ca o dovadă a încrederii pe care o am în deplina vindecare a nevestei mele, vă las pe amândoi singuri pentru eventualitatea că ar putea să vă spună ceea ce nu îndrăzneşte să spună în faţa mea sau ceea ce, din delicateţe, n-ar trebui să aud.

Şi Alejandro ieşi, lăsându-i pe amândoi faţă în faţă, unul mai surprins decât altul de asemenea purtare. „Ce bărbat”, gândea contele; iar Julia: „Este într-adevăr un bărbat!”

Urmă o tăcere apăsătoare. Julia şi contele nu îndrăzneau să se privească. De Bordaviella privea spre uşa pe unde ar fi putut să apară stăpânul casei.

— Nu, îi spuse Julia, nu vă mai uitaţi: nu-l cunoaşteţi pe bărbatul meu, pe Alejandro. Nu stă în spatele uşii să tragă cu urechea la ce vorbim.

— Mai poţi să ştii…! Ar fi în stare să aducă şi martori!

— De ce vorbiţi aşa, domnule conte?

— Oare pot să uit ziua în care i-a adus pe cei doi medici şi a avut loc scena oribilă în care m-a umilit cum nu se poate mai mult şi a comis infamia de a face să aţi declarată nebună?

— Dar aşa şi era, fiindcă dacă atunci n-aş fi fost nebună, n-aş fi spus ceea ce am spus, că dumneavoastră eraţi amantul meu…

— Dar…

— Dar ce, domnule conte?

— Oare urmăriţi amândoi să mă declaraţi pe mine nebun sau vreţi să înnebunesc? Oare o să negaţi, Julia…?

— Doña Julia sau doamnă Gómez!

— Oare o să negaţi, doamnă Gómez că, indiferent din ce motiv, aţi sfârşit nu numai prin a-mi accepta curtea… nu, curtea nu; ci dragostea mea…?

— Domnule conte…!

— Că aţi sfârşit nu numai acceptând-o, ci chiar provocând-o şi că toate acestea au dus la…

— V-am mai spus, domnule conte, că atunci eram nebună şi nu mai este nevoie să repet.

— O să negaţi că devenisem amantul dumneavoastră?

— Vă repet, eram nebună.

— Nu-mi mai pot îngădui să rămân o clipă mai mult în casa asta. Adio!

Contele întinse mâna Juliei, cu teama ca ea să n-o refuze. Dar ea îi luă mâna şi-i spuse:

— Aşadar, aţi auzit cuvintele bărbatului meu. Puteţi veni aici când doriţi, domnule conte, şi acuma că sunt, mulţumesc lui Dumnezeu şi lui Alejandro, pe deplin vindecată, ar părea foarte ciudată o întrerupere a vizitelor dumneavoastră.

— Dar, Julia…

— Cum? începeţi din nou să bateţi câmpii? Nu v-am spus că atunci eram nebună?

— Eu am s-ajung nebun – din cauza soţului dumneavoastră şi a dumneavoastră…

— Dumneavoastră s-ajungeţi nebun? Dumneavoastră? Nu mi se pare că ar fi atât de uşor…

— Sigur! Muţunache!

Julia izbucni în râs. Iar contele, încurcat şi stânjenit, plecă din casa aceea, hotărât să nu-i mai calce niciodată pragul.

Toate aceste frământări ale spiritului ei frânseră viaţa sărmanei Julia, care căzu greu bolnavă, bolnavă la minte. Acuma da, părea într-adevăr să fie în pragul nebuniei. Adeseori cădea în delir şi atunci îl striga pe bărbatul ei, cu cele mai arzătoare şi mai pasionate cuvinte. Iar el se dăruia avânturilor dureroase ale femeii sale, încercând s-o potolească. „Al tău, al tău, al tău, numai al tău şi nimic altceva decât al tău!”, îi spunea la ureche, în timp ce ea, cuprinzându-i grumazul, îl strângea aproape să-l sugrume.

O duse la moşie să vadă dacă viaţa la ţară ar putea-o vindeca. Dar boala o ucidea încetul cu încetul. Ceva îngrozitor se strecurase în adâncurile trupului ei.

Când Alejandro, bărbatul cu destin fabulos, văzu că moartea avea să-i smulgă femeia, fu cuprins de o mânie rece şi îndârjită. Îi chemă pe cei mai buni medici: „Totul

este în zadar”, spuneau ei.

— Salvaţi-mi-o! stăruia el.

— Imposibil, don Alejandro, imposibil!

— Salvaţi-mi-o, cu orice preţ! Toată averea mea, toate milioanele mele pentru ea, pentru viaţa ei!

— Imposibil, don Alejandro, imposibil!

— Viaţa mea, viaţa mea pentru a ei! Nu ştiţi cum se face o transfuzie de sânge? Luaţi-mi tot sângele şi daţi-i-l ei. Haide, luaţi-mi-l!

— Imposibil, don Alejandro, imposibil!

— Cum, imposibil? Sângele meu, tot sângele meu pentru ea!

— Numai Dumnezeu poate s-o salveze!

— Dumnezeu? Unde este Dumnezeu? Niciodată nu m-am gândit la El!

Pe urmă o întreba pe Julia, femeia lui, nespus de palidă, dar în fiecare zi mai frumoasă, cu frumuseţea morţii iminente:

— Unde e Dumnezeu, Julia?

Iar ea îi arăta, ridicând privirea în sus; atunci ochii ei mari deveneau aproape albi şi ea îi spunea cu firicelul de glas care-i mai rămăsese:

— Acolo e!

Alejandro privea crucifixul de la căpătâiul patului în care zăcea nevasta lui, îl lua şi, strângându-l în pumni, îi vorbea:

— Salvează-mi-o, salvează-mi-o şi cere-mi totul, totul, totul; averea mea toată, sângele meu tot şi totul… pe mine, tot!

Julia zâmbea. Dezlănţuirea aceea oarbă a bărbatului ei îi umplea sufletul de o lumină nespus de dulce. De fapt, ce fericită era! Şi cândva se îndoise de iubirea acestui bărbat!

Viaţa sărmanei femei se irosea picătură cu picătură. Acum era marmoreană şi rece. Atunci bărbatul ei se lipi de ea strângând-o tare în braţe, vrând parcă să-i dea toată căldura lui, căldura pe care ea o pierdea, nefericita. Voia să-i dea şi răsuflarea lui. Era ca un nebun. Iar ea zâmbea.

— Mor, Alejandro, mor.

— Nu vei muri, îi spunea el, nu poţi să mori!

— Oare crezi că nevasta ta nu poate să moară?

— Nu; nevasta mea nu poate să moară! înaintea ei am să mor eu. Hai, să vină moartea, să vină! la mine. Să vină la mine moartea! Să vină!

— Ah, Alejandro, toate suferinţele mele sunt acum răscumpărate…! Şi eu care m-am îndoit de dragostea ta!

— Dar nici nu te iubeam, nu! Povestea asta cu dragostea, ţi-am spus de o mie de ori, Julia, e o nerozie din cărţi. Nu te iubeam, nu! Dragoste… dragoste! Şi laşii aceia mizerabili, care vorbesc despre dragoste, le lasă pe femeile lor să moară. Nu, nu e dragoste… Nu te iubesc…

— Atunci ce e? întrebă Julia, cu cel mai subţire firicel de glas, din nou pradă vechii ei nelinişti.

— Nu, nu te iubesc… Te… te… te… nu există cuvinte!

Şi Alejandro izbucni în hohote seci, în hohote care păreau un horcăit de suferinţă şi de dragoste sălbatică.

— Alejandro!

În această chemare firavă se afla toată trista bucurie a triumfului.

— Nu, n-ai să mori, nu poţi să mori; nu vreau să mori! Omoară-mă pe mine, Julia, şi trăieşte! Haide, omoară-mă, omoară-mă!

— Ba da, mor…

— Şi eu cu tine!

— Dar copilul, Alejandro?

— Să moară şi el! De ce-aş dori să rămân cu el, fără tine?

— Pentru Dumnezeu, pentru Dumnezeu, Alejandro eşti nebun…

— Da, nebunul sunt eu, am fost întotdeauna nebun după tine, Julia, nebun după tine… Eu sunt nebunul. Şi omoară-mă, ia-mă cu tine!

— Dac-aş putea.

— Nu, nu aşa, omoară-mă pe mine şi trăieşte tu, păstrează-te…

— Şi tu?

— Eu? Dacă nu pot să fiu al tău, să fiu al morţii!

Şi o strângea mai tare, şi mai tare, vrând s-o reţină.

— Spune-mi, în sfârşit, spune-mi cine eşti, Alejandro? îl întrebă Julia la ureche.

— Eu? Nimic altceva decât omul, bărbatul tău… ceea ce tu m-ai făcut să fiu!

Aceste cuvinte sunară ca un susur de dincolo de mormânt ca de pe malul vieţii, când barca porneşte în apele tenebroase.

Puţin după aceea, Alejandro simţi că nu mai ţine în braţele lui viguroase decât un lest. În sufletul lui era noapte, o noapte cu beznă apăsătoare şi întârâtată. Se ridică şi rămase privind frumuseţea rigidă şi fără suflare. Niciodată n-o văzuse atât de strălucindă. Părea scăldată în lumina zorilor eterne de după ultima noapte. Şi peste acea amintire întrupată în carnea deja rece, simţi cum trece, ca un nor de gheţuri, întreaga lui viaţă, viaţa aceea pe care o tăinuise tuturor, chiar şi lui însuşi. Şi ajunse cu gândul până la copilăria lui îngrozitoare, îşi aminti cum se zvârcolea sub nemiloasele bătăi primite de la cel care trecea drept tatăl lui, cum îl blestema atunci şi cum într-o după-amiază, scos din fire, ridicase pumnul în faţa unui Crist din biserica satului.

Ieşi în sfârşit din cameră, încuind uşa după el. Şi căută copilul. Micuţul avea puţin mai mult de trei ani. Tatăl îl luă în braţe şi se închise cu el. Începu să-l sărute cu frenezie. Iar copilul, neobişnuit cu sărutările tatălui său, pentru că nu le cunoscuse niciodată, şi ghicind poate sălbatica pasiune din care izvorau, izbucni în plâns.

— Taci, băiatul meu, taci! Şi să mă ierţi pentru ceea ce am să fac! Mă ierţi?

Copilul tăcea, privindu-şi înspăimântat tatăl, care căuta în ochii lui, în gura lui, în părul lui, ochii, gura, părul Juliei.

— Iartă-mă, fiule, iartă-mă!

Se încuie un timp în birou ca să-şi pună pe hârtie ultimele dorinţe. Apoi se întoarse din nou la femeia lui, la ceea ce fusese femeia lui şi încuie uşa.

— Sângele meu pentru al tău, îi vorbi Alejandro, ca şi cum ea l-ar mai fi putut auzi. Moartea te-a luat cu ea. Vin să te caut.

Crezu o clipă că o vede zâmbind şi că ea clipeşte din ochi. Începu s-o sărute cu aprindere, parcă vrând s-o învie, începu s-o strige, să-i spună la ureche cuvinte de dragoste, îngrozitoare! Dar ea rămânea rece.

Când mai târziu, trebuiră să spargă uşa dormitorului mortuar, îl găsiră ţinându-şi femeia în braţe, albit de frigul cel din urmă, golit de sânge şi însângerat.

Salamanca, aprilie 1916

Agonie şi antagonism

(Postfaţă)

„... cum se face că dumneata, care ştii atâtea lucruri încât, la o adică, de-ar fi nevoie, te-ai urca şi pe amvon... poţi, cu toate acestea, să fii atât de orbit şi să cazi într-o sminteală ca aceea, încât fiind bătrân să crezi că eşti în putere şi fiind beteag să crezi că eşti zdravăn, că-i îndrepţi pe cei strâmbi, în vreme ce dumneata însuşi eşti cocârjat de vârstă şi, mai presus de toate, să crezi că eşti cavaler, fără să fii, căci deşi hidalgii pot fi cavaleri, cei săraci dintre ei iată că nu sunt". (*Don Quijote,* vol. II, p. 63, E.L.U.)

Bătrân şi beteag, hulit şi batjocorit, atât de înţeleptul smintit Alonso Quijano cel Bun porneşte neîncetat spre împlinirea destinului vrut de el. Şi el îşi trăieşte epopeea prin el, în el, în luptă uneori cu el, pentru el, dar numai spre a se dărui semenilor, atât de potrivnici lui.

În splendidul său comentariu al cărţii lui Cervantes (*Vida de Don Quijote y Sancho*), don Miguel de Unamuno îl „recreează" pe Don Quijote, recreându-se pe sine încă o dată, din adâncuri chinuite de dor şi sfâşiere şi iarăşi dor, şi numai dor... „mereu deziluzionat şi mereu gata să se iluzioneze"[7].

7 Iorgu Iordan, „Unamuno şi noul spirit spaniol", în *Viaţa*

*

Tema unică a lui Unamuno este „omul în carne şi oase, cel care se naşte, suferă şi moare – mai presus de orice moarte – … fratele, fratele cel adevărat”[8]. Se poate spune că Unamuno urmăreşte omul de la neexistenţa lui şi până la moarte.

Între „neexistenţă” şi moarte poate şi trebuie să existe existenţa. Poţi să mori – adică să încetezi să trăieşti biologic – fără să fi existat.

Dacă acel hidalgo – un hidalgo cu nume incert, ca şi viaţa lui – Quijada, Quesada sau Quejana n-ar fi vrut la o răscruce a vieţii sale să devină Don Quijote, atunci el n-ar fi existat, ar fi trăit doar – ar fi vieţuit.

Şi iată cum Don Quijote… „întruchiparea cea mai desăvârşită a luptei pentru salvarea sufletului”[9], devine „conceptul în jurul căruia se cristalizează meditaţia filosofică a lui Unamuno”…[10]

*

Existenţa, singura existenţă reală este cea a conştiinţei noastre, în perpetuă devenire. Ne facem (*nos hacemos*, spune Unamuno) trăind şi trăim suferind. Ceea ce suntem astăzi n-am fost ieri şi nu vom fi mâine. Trăim luptând – agonizând – luptându-ne cu toate eurile virtuale din noi, umbre pierdute irevocabil în trecut sau umbre care se căznesc ciocnindu-se – antagonic – între ele să se întrupeze în noi. Orice act de elecţiune înseamnă uciderea altcuiva din noi, moarte din care se naşte viaţă, viaţă în luptă cu morţile din noi şi în luptă cu Moartea.

Românească, nr. 5–6, 1935, p. 6.

8 Unamuno, *El sentimiento trágico de la vida* (eseuri), vol. II, Aguilar, Madrid, 1967, p. 729.

9 orgu Iordan, art. cit., p. 17.

10 Nina Façon, „Aspecte din gândirea contemporană”, în *Istoria filosofiei moderne*, vol. IV, Bucureşti, 1939, p. 6.

Începi să existi prin durere. „Durerea este calea conştiinţei, şi prin ea ajung fiinţele vii să fie conştiente de sine… A fi conştient de tine însuţi înseamnă a avea conştiinţa propriei tale limitări.”[11]

Durerea devine astfel o „dimensiune esenţială” (formula îi aparţine lui François Meyer). Când o simţi palpabilă în tine, abia atunci „se destramă şi se concretizează negura existenţei”[12] tale în „cea mai tristă şi cea mai dulce dintre dureri: aceea de a trăi”[13].

Continui să existi tot prin durere. Prin durere şi prin spaimă. Fiinţa existentă mânată de „panică ontologică” (Fr. Meyer) luptă – agonizează – să persiste în existenţa ei, să nu se lase invadată din nou de negura care stă la pândă. Şi Unamuno îl citează pe Spinoza: „*Unaquoeque res, quatenus în se est, în suo esse perseverare conatur*”; adică „fiecare când există în sine se străduieşte să persevereze în existenţa sa”[14].

Fiinţa existentă e primejduită de negura care se poate naşte din ea, din lipsa ei de voinţă, dar e ameninţată şi de anihilarea eului ei prin invadarea lui de către alte euri, antagonice, şi ele sfâşiate de „aviditate ontologică” (Fr. Meyer).

Dar primejdia cea mai mare pentru fiinţa care vrea să persevereze în a fi ea însăşi este cumplitul abis al Morţii, cu atât mai brutală Moartea şi nedreaptă cu cât se opune unei existenţe mai generoase şi mai puternice.

Înseamnă oare Moartea – se întreabă Unamuno – calea spre eternizarea fiinţei tale în ea însăşi sau înseamnă doar neantul, cumplit prin nimicul pe care îl ascunde? (*La nada* în spaniolă înseamnă neant şi nimic). Amândouă ipotezele coexistă în fiinţa antagonică. Toată grandoarea şi nimicnicia omului se află în această permanentă îndoială – *la duda.* Însetat de cunoaştere, omul vrea să ştie, lucid, şi atunci raţiunea îi prevesteşte *la nada.* Însetat de nemurire,

11 Unamuno, *op. cit.,* p. 855.

12 *Idem, Niebla*, Aguilar, Madrid, 1965, p. 286.

13 *Ibidem.*

14 *Idem, El sentimiento trágico de la vida,* ed. cit, p. 734.

omul vrea să nu ştie, să creadă doar, şi atunci Credinţa – *la Fe* – îi şopteşte eternitatea. Din această luptă – agonie – neîncetată se naşte sentimentul tragic al vieţii. Unamuno, ca şi Kierkegaard, „fratele meu Kierkegaard", cum îl numeşte el, cunoaşte desperarea. Din ea se hrăneşte. Dar spre deosebire de creştinul culpabil în propria sa conştiinţă, care este Kierkegaard, Unamuno este un revoltat. Îl citează cu pasiune pe Sénancour: „L'homme est périssable. Li se peut; mais périssons en résistant, el, şi le néant nous est réservé, ne faisons pas que ce soit une justice"[15].

Filosofia lui Unamuno devine o filosofie activă pentru împlinirea omului – cu cât mai absurdă cu atât mai grandioasă – pe acest pământ. Omul îşi poate depăşi condiţia. Sentinţei *„Vanitas vanitatum et omnia vanitas!"*[16] să-i răspundem: *„Plenitudo plenitudis plenitudinis et omnia plenitudo!"*[17]... E ceea ce a strigat şi Albert Camus în faţa absurdului existenţei: „Însăşi lupta spre înălţimi ajunge spre a umple o inimă omenească. Trebuie să ni-l închipuim pe Sisif fericit"[18].

Unamuno descifrează astfel un sens eroic în sentimentul tragic al vieţii. „A fi pus în lumină acest eroism şi a fi identificat în el eticitatea constituie aspectul cel mai preţios şi cel mai rodnic al gândirii lui Unamuno"[19].

Umanismul fundamental al lui Unamuno („... omul concret, în carne şi oase, este subiectul şi în acelaşi timp supremul obiect al oricărei filosofii..."[20]) îi luminează intens sfâşietoarea lui filosofie, amestec bizar şi emoţionant de idealism subiectiv şi de agnosticism cu un raţionalism agonic şi o sete de cunoaştere dramatică. Idealismul lui Unamuno „nu înseamnă idealism cu

---

15 *Idem, op. cit.,* p. 768.

16 *Idem, Plenitud de plenitudes y todo Plenitud!* (eseuri), vol. I, p. 573.

17 *Ibidem.*

18 Albert Camus, *Le mythe de Sisyphe*, Gallimard, Paris, 1942, p. 166.

19 Nina Façon, art. cit., p. 15.

20 Unamuno, *Sentimiento trágico...* ed. cit., p. 730.

perspective solipsiste, ci îmbogăţire a universului de sens uman sau valorificare a existenţei numai întrucât ea este existenţă străbătută de omenesc”[21].

*

Agonia fundamentală din care derivă sentimentul tragic al vieţii capătă la Unamuno forme acute, obsedante. Ajunge la limitele raţiunii şi ale credinţei, acolo unde ele se exclud una pe cealaltă şi nu mai rămâne nimic, decât durerea şi spaima. Se simte invadat de un „sentiment hipnotic al lumii şi al vieţii”[22], mai tulburător încă în concluziile lui, decât la Calderón şi Shakespeare. Ca şi magul lui Borges, magul ruinelor circulare, Unamuno descoperă halucinant „condiţia sa de simplu simulacru”[23].

Abdicarea lui Unamuno de la absolut şi etern la relativ şi efemer este rebelă şi grandioasă prin efectele ei creatoare. Se sprijină pe imaginaţie şi pe o vrere fanatică; dacă însăşi conştiinţa noastră e un vis – al cui? –, atunci să ne visăm viaţa care este vis, să ne imaginăm, să ne facem, să existăm prin noi şi să impunem visul visat de noi, chiar atunci, mai ales atunci când noi încetăm să mai fim visaţi, altora, care astfel vor visa din nou visul nostru recreându-ne, prelungindu-ne viaţa atâta vreme cât există visul pe pământ, adică viaţa, conştiinţa, adică semenii.

Nevoia de ceilalţi oameni devine o determinare ontologică: „Eu şi lumea ne creăm reciproc”[24]. Unamuno nu-şi poate imagina omul în afara societăţii, nici ca individ existent şi nici ca mit sau legendă. Se poate afirma deci, aşa cum susţine Meyer, că Unamuno „se află faţă de idealismul individualist într-o situaţie echivalentă cu antipozii”[25].

---

21 Nina Façon, art. cit., p. 16.

22 Unamuno, *Plenitud...* ed. cit., p. 583.

23 Borges, „Ruinele circulare”, în *Secolul XX,* nr. 9, 1967, p. 85.

24 Unamuno, *Civilización y cultura* (eseuri), vol. I, p. 305.

25 François *Meyer, La antologia de Unamuno*, Gredos, Madrid, p. 76.

*

Prologul acestor nuvele „este romanul romanelor mele”, spune Unamuno; „de asemenea şi explicarea felului meu de a scrie romane”. Sensul acestor afirmaţii reprezintă concluzia implicită a viziunii hipnotice a lumii lui Unamuno.

Unamuno real – umbra unui vis – vrea să se transforme într-un Unamuno personaj de roman, ca să-şi impună visul („Don Quijote este tot atât de real ca şi Cervantes”). Unamuno personajul se obţine nu prin reducere, ci prin sinteza tuturor personajelor antagonice prezente în operele sale, „autobiografii”, cum le numeşte Ricardo Gullón. Romanul său interior de agonie le creează pe toate celelalte şi e cuprins în ele.

„Personaj tragic… în stare să fie romancier”, Unamuno este personaj declarat în Prolog (romanul romanelor mele), dar superior celorlalte personaje – creator al lor –, de fapt este în acelaşi timp propriul său creator (să ne visăm viaţa), creatorul personajului Unamuno.

Semnul de egalitate pus între o persoană reală şi un personaj fictiv, de roman, este ilustrat în ciudatul său roman intitulat *Cum se face un roman* (se face ca viaţa, nu se scrie) şi, mai mult decât atât, superioritatea supravieţuirii personajului este demonstrată în romanul *Negura*.

Unamuno îl citează în acest sens pe Pirandello, în articolul intitulat *Pirandello şi eu* (1922): „… când ai norocul să te naşti personaj viu, poţi râde de moarte… Artistul, scriitorul, meschinul instrument al acestei creaţii va muri; dar odrasla sa nu va muri”. Nu este vorba însă de vreo influenţă, ci doar de o similitudine de concluzii: lecturile lui Unamuno din Pirandello sunt posterioare *Negurei.*

*

Preocupările existenţiale exprimate ca atare în eseuri sunt fundalul şi leitmotivul tuturor celorlalte lucrări ale lui Unamuno. Consecinţa estetică va fi un alt tip de realism – teoretizat în Prologul acestor nuvele – greu de împăcat cu modelele teatrului sau romanului tradiţional.

Plecând de la o anecdotă autentică (o relatează în *Negura*), după care poetul Manuel Machado citind cuiva un sonet de-al său în alexandrini, la protestul acestuia cum că n-ar fi fost un sonet, Machado îi răspunde că, într-adevăr, nu e un *soneto*, ci e un *sonite,* Unamuno îşi va numi tragediile *frigedias* în loc de *tragedias*, iar romanul *Negura*, *nívola* în loc de *novela* (roman în spaniolă se spune *novela*): denumirea, care constă într-un joc – simplă schimbare de vocală –, e o ironie la adresa celor care o vor lua în serios – „criticii" – şi demonstrează dispreţul lui Unamuno faţă de rigiditatea tradiţionalismului în ceea ce priveşte genurile literare.

Noutatea felului lui Unamuno de a scrie – face – romane constă în investigarea exclusiv ontologică a realităţii. Totul porneşte de la fiinţa existentă şi se întoarce la ea. Fiinţa existentă este dezveşmântată de tot ceea ce înseamnă adaos, adică aparenţă. Este pur şi simplu o conştiinţă agonică în ea însăşi şi antagonică faţă de celelalte fiinţe, la fel de dezveşmântate ca şi ea.

Personajele din *Nuvelele exemplare*, chiar dacă nu sunt conştiente de frământarea lor ontologică, acţionează numai din acest imbold. În primul rând, protagoniştii sunt agonişti care vor să fie. În cel mai profund sălaş al înăuntrului lor ei ştiu că numai aşa – vrând – ei există, persiflând negura.

Teoretic, problema este enunţată în Prolog: „Există numai ceea ce acţionează"; omul „cauză", „creatorul" este cel „care vrea să fie sau cel care vrea să nu fie".

Această esenţială vrere – neapărat transformată în acţiune – constituie o obligaţie pentru salvarea ontologică.

„Dacă substanţa fiinţei mele este însăşi insubstanţialitatea ei, trebuie să convenim că singurul ei mod de a fi este… să fie pur şi simplu ca o năzuinţă, nimic

altceva decât voinţă în acţiune.”[26]

Voinţa devine astfel esenţa dramaticei fiinţe de ficţiune. Visul se întrupează în voinţă, care în *Nuvelele exemplare* capătă parcă volum şi greutate. Grele de voinţă, personajele protagoniste îşi demonstrează viabilitatea exclusiv prin ea. E o luptă – agonie – rebelă împotriva condiţiei fictive a omului. În sensul acesta se poate face o apropiere între agoniştii *Nuvelelor exemplare* şi rebelii împotriva tenebrelor – metaforă a inconsistenţei vieţii – din teatrul lui Buero Vallejo.

Acel gând generos al lui Don Quijote: „Fiecare om este odrasla faptelor sale” – onoarea e virtute, şi nu aparenţă socială – devine la Unamuno un crez pe care se clădeşte existenţa: fiinţa concretă este: „odraslă a actelor sale” – acte în sens de voinţă în acţiune.

Unamuno face în Prologul nuvelelor o completare esenţială, conformă viziunii sale, teoriei lui Oliver Wendell Holmes dintre cei trei Ion şi cei trei Toma: Ion sau Toma (omul) „real cu adevărat”, „creatorul” (visătorul) este „cel care vrea să fie” sau „cel care vrea să nu fie”, adică „omul volitiv şi ideal – de idee voinţă sau forţă”. Acest om – persoana – esenţă ascunsă, pornită din adâncurile fiinţei, se află în veşnică devenire, fidelă *fondului etern*; este o esenţă fluidă, energie aproape, care nu se poate capta în întregime în niciun fel. Trece dincolo de subconştient, în straturile cele mai personale ale fiinţei – este însăşi „efervescenţa creatoare”. Este eul „ultim, intim şi suprem”, imposibil de cuprins în toată complexa sa mişcare. Îşi păstrează veşnic misterul, o anumită opacitate, cum îl defineşte Julián Marías vorbind despre romanul personal, de tip existenţial, al lui Unamuno.

Persoana se poate intui prin personaj, adică prin cel care suntem în viaţa cotidiană, reală (pentru) Unamuno „aparenţială”. Personajul reprezintă doar ceva din persoana existentă (de aceea, Unamuno, personajul, se întreabă în Prolog: „Şi acest eu ultim, intim şi suprem… cine este?”).

---

26 Meyer, *op. cit.*, p. 72.

De cele mai multe ori în viaţă, creatorul, persoana, se găseşte într-o poziţie antagonică faţă de personaj. Din acest antagonism se naşte tragedia cea mai adevărată.

Astfel, Raquel, persoana, cea care vrea să fie mamă se află într-un antagonism dramatic cu Raquel, văduva sterilă, personajul. „Infernul este un pântec steril!”, strigă ea. Agonizează obsedant, fanatic ca să scape de acest infern care o ucide, arătându-i că nu este ceea ce ar vrea să fie, că nu este decât ceea ce cred oamenii ceilalţi despre ea, adică Raquel văduva, sterilă, dar ea vrea să fie Raquel mama! Toată substanţa ei se află în această vrere. Raquel este – conform împărţirii lui Unamuno făcută categoriilor omeneşti – o fiinţă *care vrea să fie*, caracterizată prin *voinţă.*

Protagonistul nuvelei *Două mame* este de fapt voinţa ei, agonică şi antagonică cu realitatea.

Unamuno nu face nici în cazul acesta – cum bine observă Julián Marías referindu-se în general la romanul pe care îl denumeşte *personal* al lui Unamuno – analize psihologice; autorul ajunge la însuşi *modul de a fi,* de a exista, al fiinţei. Poate că s-ar putea spune că analiza sa este o analiză ontologică, mult mai profundă decât cea fizică, biologică sau psihologică – caracteristice romanului realist tip secolul al XIX-lea. Unamuno adânceşte astfel analiza personajelor, sărăcindu-le însă de complexitatea vieţii raporturilor sociale. „Nu cuprind omul complet.”[27] Renunţă la orice fel de alt peisaj în afară de cel sufletesc: „agonistul cuprinde întreg prim-planul astfel încât fundamentul este uitat”[28]. Analiza sa ajunge la „stratul profund al sufletului sau al personalităţii, mult mai profund decât orice sentiment”[29].

Raquel nu are sentimente; are obsesii de maternitate care nu provin nici din dragostea pentru bărbatul de lângă

---

27 Eugenio de Nora, *La novela española contemporanea*, vol. I, Gredos, Madrid, 1958, p. 27.

28 Mannuel Alvar, *Acercamientos a la poesía de Unamuno,* Tenerife, 1964, p. 31.

29 Julián Marías, *Miguel de Unamuno,* Austral, Madrid, 1965, p. 54.

ea şi nici din duioşia pentru copii. Copilul înseamnă pentru ea împlinirea unei vreri fără preget, tăinuite „în inima sufletului". Din neîmplinirea vrerii ei nu se naşte tristeţea sau mâhnirea sau durerea, ci un soi de fanatism distrugător pentru tot ceea ce nu e vrerea ei. Agonia ei provine dintr-o nerealizare ontologică. Şi atunci când vrerea ei se împlineşte, ea nu arată semne de fericire sau bucurie. Rămâne neschimbată. Perseverează în vrerea ei de maternitate. Pune posesiune, avid, pe fiinţa care înseamnă îndeplinirea ideală a obsesiei ei dintotdeauna, precum şi obiectul perseverării ei în a fi ceea ce a devenit; mamă prin spirit şi voinţă. Raquel mama – *persoana* – a înfrânt-o pe Raquel văduva sterilă – *personajul.*

„Recreând-o" pe Raquel cea creată de Unamuno, cititorul atent ar putea conchide că ea simbolizează pregnant agonia „omului volitiv", precum şi năzuinţa acestuia de a distruge antagonismul existent între esenţă şi aparenţă, persoană şi personaj.

Antagonismul pe care-l descifrăm în cazul Raquelei este deci un antagonism personal: cele două părţi opuse se află în una şi aceeaşi persoană. În cazul Raquelei e şi firesc să fie aşa: vrerea ei este atât de obsedantă prin esenţialitatea ei încât ea îşi arogă dreptul să decidă de destinele altor euri, anulând de la început orice antagonism – ciocnire – posibil între ea şi ceilalţi.

Eul ei invadează avid spaţiul eului care trăieşte în preajma ei. Absoarbe din don Juan „esenţialul vieţii lui, nu ceea ce este trecător".

„Femeia asta mă va ucide", gândeşte don Juan. Spaţiul lui se restrânge din ce în ce, esenţa lui – *voinţa* – este devorată de Raquel. Eul lui se înstrăinează, voinţa Raquelei – deci a altui eu – devine esenţa lui, neadevărată, pentru că el nu o vrea, îi este impusă.

Interesantă este apropierea care s-ar putea face între don Juan al Raquelei şi don Juan din teatrul baroc, eroul lui Tirso de Molina, chefliul Sevillei. În eseul intitulat *Despre Don Juan*, Unamuno consideră că acest libertin se caracterizează prin „incapacitatea de a gândi".

În nuvela *Două mame*, Unamuno răstoarnă mitul celebrului don Juan; noul don Juan va fi el sedus de femei şi, parafrazându-l pe Unamuno, s-ar putea spune că, de data aceasta, don Juan se caracterizează prin „incapacitatea de a voi”. Dacă don Juan Tenorio era victimă a „goliciunii inteligenţei”, cum spune Unamuno, don Juan acesta e victima golului lăsat de voinţa sa distrusă. Amândoi eroii sunt deci goliţi de esenţă.

Infernul noului don Juan este sterilitatea sufletului său, incapabil să se făurească, o sterilitate mai cumplită decât cea fizică, deci după Unamuno *aparenţială*, a Raquelei. I s-ar putea spune şi lui, aşa cum îi spunea Carolina de Lumbría lui Tristán, că este „omul care a căzut”, adică cel care a păcătuit nefăcându-şi datoria de om, adică nu a perseverat în a se visa, în a se crea.

De aceea, acel strigăt dulce al femeii mame a bărbatului ei prin copiii născuţi din amândoi „Copilul meu!” înseamnă pentru don Juan moartea. Bărbatul care s-a creat, atunci când are un copil sau numai când visează la copilărie, urcă spre izvorul fiinţei devenirii lui şi se simte purificat dându-şi seama de existenţa fondului său etern, acea *intraistorie* care înseamnă esenţă imuabilă pentru individ şi tradiţie esenţială şi eternă pentru un popor. (Tema tradiţiei eterne este dezvoltată de Unamuno în eseul *Esenţa Spaniei – En torno al casticismo*[30]*).* Dar don Juan nu s-a creat pe sine, n-a devenit, de aceea revenirea la sursă îl înspăimântă prin golul pe care îl descoperă.

„De ce mi-ai sorbit măduva voinţei? De ce m-ai făcut să ajung ca o paiaţă?… îmi mai aparţin eu oare? Mai sunt oare eu însumi? De ce mi-ai furat trupul şi sufletul?”

Şi atunci, Juan „care acum nu mai era deloc don, ci numai Juan” – eu golit şi prădat – găseşte în el puterea să iasă din crepuscular, năzuind spre izbăvirea din infern. Începe să vrea să nu mai fie. Se simte cuprins de nostalgie – Meyer ar numi-o „nostalgie ontologică” – pentru „odihna fără de sfârşit”.

---

30 Problema tradiţiei şi a nevoii de tradiţie conform viziunii lui Unamuno este discutată de Iorgu Iordan, art. cit., pp. 18, 21–22.

Şi dacă Berta, soţia lui, ar fi fost într-adevăr „angelică”, aşa cum o visase el, Juan acum erou al *nonvoinţei*, s-ar putea izbăvi de infernul negăsirii de sine, în pacea braţelor ei. Berta este însă un bizar personaj neliniştit care vrea să fie altcineva decât ea însăşi: vrea să fie Raquel.

Între cele două femei care vor să fie, el, care vrea să nu mai fie – adică vrea pacea găseşte, ca singură soluţie de a se salva din infern, moartea.

În fiecare dintre *Nuvelele exemplare* este prezentă moartea. Dar de fiecare dată ea are altă semnificaţie, în acord cu fiinţa căreia îi curmă firul – existenţă sau viaţă.

Pentru Juan, care începuse să-şi construiască un roman de *nonvoinţă*, moartea înseamnă violenţă, brutalitate – sugerate chiar prin posibilul accident sau sinuciderea probabilă din final. Moartea a curmat o conştiinţă îndurerată, deci existentă. Are exact semnificaţia episodului în care don Juan dispare rostogolindu-se în prăpastie. Moartea este, faţă de existenţă, un abis în care se prăbuşeşte fiinţa existentă. Este ultimul şi supremul antagonism de care se ciocneşte existenţa.

Dar moartea poate însemna şi un *„desnacer”* (deznaştere) adică o topire lentă şi firească în nebuloasă, o revenire la o stare prenatală, dulce nirvāṇa.

Blinda Luisa de Lumbría, a cărei maternitate este esenţială şi impresională ca fecunditatea naturii, e firesc ca, după ce şi-a îndeplinit menirea născând o fiinţă, să se topească epuizându-se *să deznască*, întorcându-se în natură.

Grav şi romantic, Unamuno va uni tema morţii cu cea a iubirii, în romanul existenţei Juliei, „nimic altceva decât o femeie”, şi a lui Alejandro, „nimic altceva decât un bărbat”, adică, amândoi, *nimic altceva decât doi oameni.*

Dragostea – atunci când este vis de iubire – nu mai este un sentiment care trece şi vine la suprafaţa conştiinţei şi fără să modifice eul celui care visează. Dragostea atunci când este iubire nu mai este bucurie şi nu mai este

tristeţe. E însuşi un mod de a fi. E definitivă şi gravă ca orice determinare ontologică. Prin ea există şi moare fiinţa existentă, prin ea se împlineşte şi, împlinindu-se, plăteşte tribut morţii, supremă împlinire când se naşte dintr-o dragoste împlinită.

…Iar dragostea Juliei şi a lui Alejandro a fost o iubire împlinită. Amândoi vor muri din iubire.

Ea va muri – Pygmalion tragic – pentru că şi-a topit toată vlaga, toată vrerea, toată esenţa în imensul efort creator al iubirii, întrupând visul care este Alejandro, nimic altceva decât omul ei, bărbatul visat, creat de ea. Moartea ei înseamnă dăruire şi creaţie, integrându-se astfel în eternul ciclu al existenţei. Şi dacă moartea Luisei, simbol al fecundităţii impresionale – maternitate carnală –, înseamnă un dulce *desnacer*, moartea Juliei înseamnă încununarea sublimă a conştiinţei umane care şi-a depăşit conştiinţa efemeră şi s-a salvat de neant, întrupând ea însăşi vise. De aceea, murind, Julia va fi mai strălucitor de frumoasă, ca niciodată. Moartea ei este rodul unei împliniri.

Moartea lui Alejandro e o consecinţă firească a morţii Juliei, cea care-l crease şi care astfel, prin iubire, îi susţinea existenţa.

Aparent, Alejandro este protagonistul volitiv al povestirii. (Istoricul literar Eugenio de Nora îl consideră chiar un volitiv cu nuanţe patologice.)

Dar la o analiză mai profundă (doar în parte realizată de Ricardo Gullón) şi ţinând seama de acele patru poziţii volitive imaginate de Unamuno şi care definesc marile categorii omeneşti, considerăm că Alejandro Gómez apare ca exterior acestora; în analizarea voinţei (*voluntad*) şi nonvoinţei (*nonvoluntad*), amândouă categoriile opuse *crepuscularului* nebulos al lipsei de voinţă, Unamuno se referea la aspiraţiile volitive esenţiale, deci profund interioare, ţinând de însăşi rădăcina eului. Or, vrerea lui Alejandro este pur exterioară. El vrea să fie omul „cu un destin fabulos”. Nu cunoaşte – până a o iubi pe Julia – agonia interioară, cunoaşte doar lupta pentru putere

socială; şi antagonismele lui vor fi tot exterioare, „plebeul” împotriva nobililor. Prin această exterioritate a luptei şi ciocnirilor sale, Alejandro se înrudeşte cu fata cea mare a marchizului de Lumbría, Carolina.

Alejandro, simţindu-şi neputinţa interioară, abuzează, tot exterior, de acel infatuat „Eu!” – de fapt, plin de temeri. Afirmaţia lui: „eu nu sunt nimic altceva decât un bărbat şi jumătate” se referă la personajul care este el, şi nu la persoana lui, încă neîntregită. Se va întregi prin Julia.

Numai iubirea Juliei, agonia ei interioară, toată îndreptată către el, îl va crea ca fiinţă existentă şi, implicit, agonică în vrerea ei de a persevera în ceea ce a devenit: un vis de iubire, capabil în sfârşit de iubire. Încercările lui disperate de a o salva pe Julia de la moarte nu sunt altceva decât tocmai această vrere frenetică de a persevera în sine însuşi. Pentru că el este Julia şi Julia este el. Fuziunea lor este completă. S-au creat şi recreat unul pe celălalt. Contopirea lor este pregnant redată în scena agoniei biologice a Juliei.

Julia, cea care moare, e toată o şoaptă şi un susur, iar Alejandro, cel care nu moare, izbucneşte „în hohote care păreau un horcăit”. Semnele morţii biologice trec de la unul la celălalt fiindcă el („nimic altceva decât… ceea ce tu m-ai făcut să fiu”) este ea şi ea este el.

*

Vrând să respectăm omagiul adus de Miguel de Unamuno celuilalt mare Miguel – de Cervantes Saavedra – am păstrat în traducerea românească a titlului volumului de faţă exact nomenclatura care se potrivea istorisirilor lui Cervantes: *nuvele*.

Într-adevăr, Cervantes a fost primul – şi mândru de această izbândă – care a introdus în Spania modelul de istorisire scurtă „*novella*” tip Boccaccio.

Ioana Zlotescu

Cuprins

Câte ceva din viaţa prea plină a lui Don Miguel Unamuno (Notă biobibliografică) 4
Prolog 15
Două mame 27
Marchizul de Lumbría 58
Nimic altceva decât un bărbat 74
Agonie şi antagonism (Postfaţă) 121